

EDUARDAS MONKEVIČIUS

KUNIGAİKŠČIAI
VERYHOS
IR LIETUVA

13–20 amž.

PRINTĖJA
Kaišiadorys, 2023

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos
(LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

ISBN 978-609-445-000-0

© Eduardas Monkevičius, 2023

PRATARMĖ

Ši knyga yra apie senos, gausios ir garbingos, tačiau nepelnytai užmirštos kunigaikščių Veryhų giminės kilmę, gyvenimą ir veiklą, tiesiogiai susijusią su Lietuvos istorija. Istorijos šaltiniuose kunigaikščiai Veryhos minimi jau nuo XIII a. Tačiau skirtingais istoriniais laikotarpiais šios giminės pavardė buvo rašoma nevienodai. Lietuvos didžiosios kunigaikštystės (toliau – LDK) dokumentuose senovės slavų (rusėnų) kalba iki XV a. ji buvo rašoma *Veriga*, *Verigin*, *Varega* ir kt. Nuo XVI a., kai LDK oficialiuosius dokumentus pradėta rašyti lenkų kalba, ir vėlesniu laikotarpiu dažniausiai šios giminės pavardė buvo rašoma *Veryha*. Ją autorius daugiausia naudoja ir šioje knygoje. Iki XVI a. kai kurie šios giminės palikuoniai prie savo pavardės dar pridėdavo pavardę *Darevski* ar *Darovski*, kilusią iš paveldėto dvaro Baltarusijoje pavadinimo *Darevo* (baltarusių k.) ar *Darovo* (lenkų k.).

Istorijos šaltinių duomenimis, kunigaikščių Veryhų giminės pradininkas buvo Lietuvos karaliaus Mindaugo sūnus, didysis kunigaikštis Vaišelga (*lot. Volstnicus*), vadinamas *Varega*. Tai gausi ir plačiai visoje Europoje ir už jos ribų pasklidusi kunigaikščių giminė. Veryhų genealoginėje schemoje nurodytos 23 šios giminės palikuonių kartos, jų esama ir mūsų dienomis. Lietuvoje paskutinė, 22 kartos šios giminės palikuonė buvo autoriaus senelio, žinomo tarpukario Lietuvos istoriko ir teisininko, Antano Veryhos-Darevskio dukra ir šios knygos autoriaus mama Marija Veryha-Darevskaitė (po santuokos Monkevičienė). Lietuvoje ir kitose valstybėse taip pat esama giminių, turinčių panašią pavardę – *Veryga*, *Veriga* ar *Verigin*, tačiau trūksta konkrečių duomenų apie jų ryšį su autoriaus minėta kunigaikščių Veryhų gimine.

LDK Veryhos buvo privilegijuoti asmenys, priklausė bajorų luomui ir tuo istoriniu laikotarpiu vienaip ar kitaip dalyvavo valstybės visuomeniniame gyvenime. Veryhos užėmė prestižines maršalkos, asmeninio valdovo sekretoriaus, vaivados, išdininko, teisėjo, vyriausiojo medžioklio, vynininko ir kitokias pareigas, kurias galėjo užimti tik kilmingi asmenys. Vėliau Abiejų Tautų Respublikoje (toliau – ATR) kunigaikščiai Veryhos aktyviai dalyvavo valstybės kūrimo veikloje: užėmė senatoriaus, kanclerio, valstybės patarėjo, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo teisėjo, kariuomenės generolo ir kitas prestižines pareigas, dalyvavo karalių rinkimuose (elekciijoje). Kai Rusija, Austrija ir Prūsija, grubiai pažeisdamos tarptautinę teisę, pasidalijo ATR teritoriją ir panaikino jos valstybingumą, Veryhų giminės atstovai aktyviai dalyvavo ATR tautų nacionalinio išsivadavimo kovose prieš okupantus. Veryhos buvo 1794 m., 1830–1831 m. ir 1863 m. sukilimų dalyviai, organizatoriai ir sukilėlių būrių vadai, kovėsi daugiausia su carinės Rusijos kariuomene dabartinės Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos teritorijose. Numalšinus 1863 m. sukilimą, dalis Veryhų buvo represuoti, neteko dvarų ir turtų, buvo ištremti į Sibirą. Po ATR sužlugdymo XVIII–XX a. nemažai Veryhų buvo pasklidę po visą buvusios valstybės teritoriją ir kitas Europos valstybes, tarp jų buvo žinomų istorikų, filosofų, teisininkų, rašytojų, mokslo ir kultūros veikėjų, kurių gyvenimas ir veikla turėjo istorinę ir tarptautinę reikšmę. Kunigaikščių Veryhų palikuonių gyvenimas ir veikla, patriotizmas, pasiaukojimas, tėvynės ir laisvės meilė gali būti pavyzdžiu ateities kartoms.

Knygoje pateikta trumpa istorinio laikotarpio, kuriuo gyveno autoriaus atrinkti kunigaikščių Veryhų giminės asmenys, charakteristika, taip pat istorijos šaltiniuose rasti duomenys apie

Veryhų gyvenimą ir veiklą. Knygoje naudoti šie šaltiniai: genealoginė schema „*Genealogija domu książat Weryhow*“ (Warszawa, 1938), Aleksandro Veryhos monografija „*Rod kniaziow Weryhow*“ (Warszawa, 1937), Antano Veryhos studija „*Acta Et chronica*“ (Kaunas, 1934). Panaudoti kai kurie kiti šaltiniai, nurodyti literatūros sąrašė, taip pat archyviniai dokumentai ir nuotraukos iš asmeninio Antano Veryhos-Darevskio ir autoriaus archyvo. Autorius nėra istorikas profesionalas ir išreiškė savo asmeninį požiūrį į to laikotarpio istorinius įvykius, todėl iš anksto atsiprašo už galimas istorijos interpretavimo klaidas ir netikslumus.

Knyga susideda iš 8 skyrių ir santraukų ne tik anglų, bet ir lenkų kalbomis, nes Lenkijoje ir dabar gyvena nemažai asmenų, susijusių su Veryhų gimine. Knygoje aprašoma kunigaikščių Veryhų giminės kilmė ir raida, gyvenimas bei veikla LDK ir ATR, dalyvavimas nacionalinio išsivadavimo kovose, taip pat istorinė ir tarptautinė reikšmė XVIII–XX a. Atskiruose skyriuose trumpai aprašytas Antano Veryhos-Darevskio gyvenimas, veikla ir artimi ryšiai su Monkevičių gimine, taip pat buvusio Veryhų dvaro Lekėčiuose (Šakių savivaldybė) istorija. Knyga baigiama skyriumi apie Veryhų giminės ir Monkevičių indėlį į Lekėčių Šv. Kazimiero parapijos bei miestelio kūrimą ir raidą. Knygos pabaigoje pateikti duomenys apie autorių, literatūros ir šaltinių sąrašas.

Knyga pirmiausia skiriama autoriaus ir jo žmonos Irenos giminėms, draugams, kolegoms ir artimiesiems, tačiau gali būti įdomi ir istorikams, taip pat kitiems asmenims, besidomintiems kilmingų žmonių gyvenimo ir veiklos istorija.

I. VERYHŲ GIMINĖS KILMĖ

Veryhų giminės priklausymą kunigaikščių luomui ir socialinį statusą pirmiausia patvirtina jų kilmė ir iš protėvių paveldėtas giminės herbas. Viduramžių Lietuvoje kunigaikščio titulas buvo įgyjamas kilmės pagrindu (*lot. nobilis dux*), t. y. paveldėtas iš tėvų ar protėvių. Šis titulas buvo pripažįstamas kunigaikščiams ir jų palikuoniams, kilusiems iš Riurikaičių ir Gedimainaičių dinastijų. Be to kunigaikščio titulą taip pat suteikdavo valstybės valdovas arba Romos Popiežius (*lot. ducis titulum consesit*). Kunigaikščio ar kito kilmingo asmens (grafo, barono) titulą taip pat patvirtindavo asmeninis herbas, kuris paprastai buvo paveldimas. Kunigaikščių herbų fonas buvo raudonas, grafų, baronų ir kitų kilmingųjų – mėlynas. Toks herbas reiškė, kad jo turėtojas ir visi tos giminės palikuoniai priklausė konkrečiam kilmingųjų luomui, buvo žemių ir dvarų savininkai. Kilmingas asmuo turėjo teisę naudoti savo asmeninį herbą, taip pat savo ir žmonos herbą arba tikrai žmonos herbą. Asmens santuoka su kilmingąja suteikdavo jam teisę naudoti žmonos titulą ir jos giminės herbą, lygiai taip pat kilmingo asmens santuoka su nekilinga moterimi suteikdavo jai teisę naudoti vyro titulą.

Kunigaikščių Veryhų-Darevskių giminės protėvių herbas nuo seno buvo „*Vasilisa*“. Jame ant raudono audeklo pavaizduotas ženklas su dvigubu kryžiumi, o virš jo kunigaikščių mitra arba karūna (*žr. nuotrauką*). Kai kurie šios giminės palikuoniai naudojo žmonos herbą arba savo ir žmonos herbus kartu. Pavyzdžiui Zigmantas Veryha-Darevskis, kovos su karaliaus Sobieskio kariuomene prie Vienos 1673 m. veteranas, naudojo žmonos Uršulės Tšebinskos herbą „*Šeniava*“. Iš 1835 m. Vitebsko dvarininkų deputatų suvažiavimo protokolo matyti, kad

buvo svarstomas dvarininko Aleksandro Piotrovičiaus Veryhos prašymas leisti naudoti herbą „Šeniava“, kurį, anot jo, dar Jogailos valdymo metu naudojo Ignatijus Veryha, nekilnojamojo turto Sebeže savininkas. Šis herbas yra sąrašė kitų 44 herbų, kuriuos 1413 m. Horodlės aktu Lenkijos karalystės bajorai doveno LDK bajorams. Taip pat paminėtas herbas „Slepowron“, kurį naudojo kai kurie Veryhų giminės palikuoniai, paveldėję jį santuokos metu.

*Kunigaikščių Veryhų-Darevskių giminės
herbas „Vasilisa“*

Herbo „Vasilisa“ kilmė yra nežinoma ir apipinta įvairiomis legendomis. Aleksandras Veryha rašė, kad šį herbą naudoję kunigaikščiai Veryhos nesidomėjo ir nesivargino sužinoti apie jo kilmę. Kai kurie iš jų apskritai jokių titulu ir herbu nesinaudojo ir net nežinojo, kad priklauso kilmingųjų luomui. Seniausias nuo XV a. herbo „Vasilisa“ atvaizdas yra ant kunigaikščio Teodoro Bogdano Veryhos kapo Kijevo Pečiorų Lavros vienuolyne.

Šio herbo pavadinimas randamas ir karalių elekcijos bei kituose viešuose viduramžių dokumentuose. Aleksandras Veryha cituoja karaliaus Augusto II 1697 m. birželio 28 d. elekcijos aktą, kuriame parašyta: „*Mscislavo vaivadija ir Stanislaw Wasylissa Darowski*.“ Jo nuomone, nekelia abejonių tai, kad „*Vasilisa*“ yra seniausias kunigaikščių Veryhų herbas ir jis yra beveik identiškas senovės lietuvių herbui „*Vartai su trimis bokštais arba Palemono kolonomis*“. Supaprastintas šio herbo piešinys pavaizduotas ir ant XIV a. Polesėje iškastų Vytauto Didžiojo laikų sidabrinių monetų.* Į šį herbą pretenduoja ir ukrainiečiai. Valdant Skoropadskiui ir Petliūrai modernizuotas herbo atvaizdas buvo pripažintas valstybės herbui. Tuo tarpu dvigubas kryžius herbe „*Vasilisa*“ reiškia valdžią, kunigaikštį. Dvigubas kryžius skyde buvo ir Jogailos asmeninis ženklas, kai jis vedė Lenkijos karalienę Jadvygą ir buvo pakrikštytas Vladislavu. Aleksandras Veryha pripažino, kad lietuviškame herbe nėra dvigubo kryžiaus, tačiau tvirtina, kad ant jo knygoje pavaizduoto tarpukario Lietuvos pašto ženklo tas kryžius pavaizduotas greta herbo. Tuo iš esmės jis sutampa su herbui „*Vasilisa*“.

Dvigubas kryžius „*Vasilisa*“ herbe, anot Aleksandro Veryhos, reiškia, kad tai yra tipiškas rusėnų antspaudo ženklas, kuris galėjo pasiekti Lietuvą kartu su jų kultūra ir papročiais. Gali būti, kad šį herbą atsinešė kuris nors iš rusėnų dinastijos palikuonių, užėmusių Lietuvos sostą, arba herbas pateko per

---

* Senovės lietuvių herbas „*Vartai su trimis bokštais*“ nuo 1397 m. buvo Vytauto Didžiojo asmeninis herbas. Jis pavaizduotas kariuomenės vėliavose Žalgirio mūšio metu. Vėliau vadintas „*Gediminaičių stulpai*“, XIV–XVI a. Gediminaičių ir Jogailaičių dinastijų herbas. Tarpukario Lietuvoje ir atkūrus jos nepriklausomybę buvo oficialus kariuomenės ir valstybės institucijų ženklas.

rusėnų ir lietuvių kunigaikščių dinastijų mišrią santuoką. Autorius cituoja heraldiką Bazilovičių, kuris tvirtina, kad šis herbas atsirado Lietuvoje, Polocko žemėje ir yra rusėnų kunigaikščių dinastijos žmonos linijos herbas. Tai Polocko kunigaikščių palikuonių Vladimiro ir Rogniedy paveldėtas herbas. Aleksandras Veryha reziumuoja, kad „<...> *visa tai patvirtina*

Veryhų kilmę iš Polocko kunigaikščių <...>“ (A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 84). Verta papildyti, kad iki 1243 m. Polocko kunigaikštystę valdė Vitebsko kunigaikščių Riurikaičių dinastijos palikuoniai, o nuo 1250 m. iki 1772 m. su pertraukomis ji buvo LDK sudėtyje. Šios knygos viršelyje vaizduojamas nuo kunigaikščių Veryhų giminės genealoginės schemos (toliau – Genealoginė schema) nukopijuotas kitas stilizuotas herbas, kurio centre yra minėtas Veryhų giminės herbas, taip pat pa-vaizduotas Vytis, Gedimino stulpai ir dvigubas rusėnų kryžius. Tuo greičiausiai siekta parodyti kunigaikščių Veryhų sąsajas su Lietuvos ir rusėnų kunigaikščiais.

Genealoginėje schemoje nurodyta, kad giminės pradininkas yra kunigaikščio Riuriko dinastijos palikuonis didysis kunigaikštis *Rostislavas*. Lotynų kalba parašyta: „*ROSTISLAUS 1158. Magnus Dux Polocensis, filius Rogwolodi (Decimus gradus a RURICO)*.“ Vertimas: „*Rostislavas 1158. Polocko didysis kunigaikštis, Rogvolodo sūnus, dešimtoji Riuriko karta*“ (vertė autorius). Iš šio įrašo tampa aišku, kad Rostislavas buvo Polocko kunigaikštystės didysis kunigaikštis, skandinavų kilmės (dabartiniai danai, švedai ir kt.), didžiojo kunigaikščio Riuriko dinastijos 10 kartos palikuonis.

Polocko kunigaikštystė, vadinama Polocko žeme, IX–XII a. apėmė dabartinės Baltarusijos teritorijoje esančias Minsko, Vitebsko, Mogiliovo (vakarinę dalį) sritis, taip pat gretimas teritorijas Rusijoje ir Latvijoje. Polocko kunigaikštystė anksčiausiai atsiskyrė nuo Kijevo Rusios kunigaikštystės (apie 988 m.) ir tapo savarankiška kunigaikštyste, valdoma kunigaikščio Riuriko dinastijos palikuonių. Kunigaikštis Riurikas buvo skandinavų vikingų karo vadas. Vikingai IX–X a. keliavo po Rytų Europos žemes (dabartinę Rusiją, Baltarusiją ir Ukrainą), vertėsi prekyba, užimdavo senovės slavų, t. y. rusėnų (dabartinių baltarusių, ukrainiečių), žemes ir jose įsikurdavo. Kunigaikštis Riurikas su broliais ir kariauna įsikūrė prie Naugardo, pasistatė ten pilį ir valdė rusėnų žemes. Dalis šios dinastijos atstovų santuokų, giminytės ir kraujo ryšiais suartėjo su rusėnais, kurie buvo stačiatikiai, perėmė jų tikyba, papročius ir gyvenimo būdą. Tačiau buvo ir tokių kunigaikščių, kurie rusėnais netapo. Jie stengėsi išlaikyti savo dinastijos tapatumą, mentalitetą ir ypatumus. Jiems priklausė ir kai kurių šakų kunigaikščių Veryhų giminės palikuoniai.

Iš Genealoginės schemos matyti, kad nuo kunigaikščio Rostislavo atsišakojo dvi horizontalios lygiagrečios kunigaikščių dinastijų linijos. Kairėje pusėje esančios linijos pradininku nurodytas *Dovillus (Dovilas)*, o dešinės – *Movgold (Movgoldas)*. Tačiau Genealoginės schemos sudarytojai daugiau jokių duomenų apie juos nepateikė. Kai kurių žinių apie juos galima rasti Aleksandro Veryhos knygoje, kurioje cituojamas istorikas J. Volfas: „1129 metais kunigaikštis *Mscislavas Vladimirovičius Monomachas užėmė Polocką, išvijoj kunigaikščius Riurikaičius, kurie pabėgo į Cargorodą. Vėliau vilniečiai pakvietė iš Cargo-
rodo Rostislavo sūnus, Polocko kunigaikščius Dovilą ir Mov-*

goldą. Pastarasis tapo pirmuoju Vilniaus didžiuoju kunigaikščiu. Movgoldas turėjo sūnų Mendogą, o pastarasis – Vyszlegą (Wojszelką) ir Domontą“ (A. Veryha. *Rod kniaziow Weryhow*, p. 69). Iš šios citatos paaiškėja, kad Dovilas ir Movgoldas buvo Polocko didieji kunigaikščiai, didžiojo kunigaikščio Rostislavo sūnūs, t. y. kunigaikščio Riuriko dinastijos 11 kartos palikuoniai, o Movgoldas buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio, vėliau karaliaus Mindaugo tėvas. Tačiau apie karaliaus Mindaugo tėvą istorikų nuomonės skiriasi. Pasak A. Šapokos ir kitų Lietuvos istorikų, Lietuvos karaliaus Mindaugo gimimo vieta ir tėvo vardas nėra žinomi. Tuo tarpu Maironis rašė, kad Mindaugas turėjo tėvą Rimgaudą. „*Rimgaudas neilgai viešpatavo. Po jo mirties liko du sūnūs: Erdvilas ir Mindaugas. Pirmas valdė Žemaitiją, o antras aukštąją Lietuvą*“ (Maironis. *Raštai, t.3, antroji knyga, Vilnius, 1992, p. 437–578*). Pagal A. Vijūką-Kojalavičių, „*Rimgaudas buvo Lietuvos, Žemaitijos, Naugarduko, Polesijos, Černigovo ir Seversko didysis kunigaikštis, valdęs apie 1230–1235 metus*“ (Lietuvos istorija, Vilnius, 1988). Tikėtina, kad didysis kunigaikštis Rimgaudas galėjo būti karaliaus Mindaugo, valdžiusio LDK 1239–1264 m., tėvas.

Po Dovilo Genealoginėje schemoje nurodyti kiti Lietuvos didieji kunigaikščiai: Vidas (duomenų nėra), Traidenis ir Vytenis. Nuo pastarojo atsišakoja didžiojo kunigaikščio Gedimino ir visos Gediminaičių dinastijos didžiųjų kunigaikščių, išpažinusių pagonybę, linijos. Šios šakos pabaigoje nurodytas Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Vladislovas Jogaila, kuris 1386 m. pradžioje kartu su pusbroliu, Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Vytautu Krokuvoje, Vavelio katedroje priėmė katalikų tikėjimą, o 1387 m. pakrikštijo visą Lietuvą. Nuo tada visi Jogailaičių dinastijos LDK valdovai buvo katalikai.

Genealoginės schemos dešinėje pusėje po Movgoldo yra nurodytas Lietuvos karalius Mindaugas, o po šio – vyriausias jo sūnus *Vaišelga*. Aleksandras Veryha, remdamasis archyvų duomenimis ir kitais istoriniais šaltiniais, tvirtina, kad didysis kunigaikštis Vaišelga, vadinamas Veriga, buvo Veryhų giminės pradininkas: „<...> *Jest pewne, że kniaź Woisiejlk byl synem Mendoga, w. Księcia Litwy, i dal poczotek Rodowi Weryhow <...>*“ (*A. Veryha. Rod kniaziow Weryhow, p. 64*). Vertimas: „<...> *Yra tikra, kad kunigaikštis Vaišelga buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Mindaugo sūnus ir davė pradžią Veryhų giminei*“ (vertė autorius).

Apie pavardės *Veriga* ar *Veryha* kilmę paskelbtos kelios versijos. Viena versija tvirtina, kad 1272 m. didysis kunigaikštis Vaišelga pateko į Čingischano totorių nelaisvę, iš kurios jam, sukaustytam geležinėmis grandinėmis, pavyko pabėgti. Geležinės grandinės senąja slavų kalba vadinosi *verigi*, nuo jų pavadinimo ir kilo Veryhos pavardė. Šią ir kitas įvairiomis legendomis apipintas versijas, sklidusias iš kartos į kartą, kritiškai vertino Aleksandras Veryha. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad tokių versijų ar legendų nepatvirtina jokie istorijos šaltiniai ar duomenys, ir savo knygoje iškėlė kitą versiją. Lietuvos karalius Mindaugas savo vyriausiam sūnui kunigaikščiui Vaišalgai padovanojo Naugarduką ir įpareigojo jį ginti Lietuvą nuo Haličo-Voluinės (Rusia) kunigaikščio Danilos ir jo sūnų puldinėjimų. 1255 m. Vaišelga su Haličo-Voluinės kunigaikščiais sudarė taikos sutartį, išleido už Danilos sūnaus Švarno savo seserį ir taip įtvirtino sąjungą su Rusios kunigaikščių dinastija. Naugarduke Vaišelga priėmė graikų-krikščionių tikėjimą, jam buvo suteiktas Laurušo krikšto vardas. Naugarduką perdavė valdyti kitam Danilos sūnui Romanui Danilovičiui, o pats pasitraukė į vienuolyną Po-

loninske prie Karpatų, vėliau į savo kartu su kitais vienuoliais įkurtą vienuolyną Laurušave, Nemuno aukštupyje (dabartinė Baltarusija). 1258 m. Burundajui kartu su Haličo-Voluinės kunigaikščiais užpuolus Lietuvą, Vaišelga paliko vienuolyną, kartu su pusbroliu Tautvilu suėmė Romaną Danilovičių ir jį nužudė, o pats vėl tapo Naugarduko kunigaikščiu. Kai 1264 m. buvo nužudytas jo tėvas Lietuvos karalius Mindaugas, Vaišelga surinko Naugarduko bajorus ir talkinamas Haličo-Volynės kunigaikščio Švarno žygiavo į Lietuvą keršyti Mindaugo svainiui Nalšios kunigaikščiui Daumantui ir Žemaitijos kunigaikščiui Treniotai už tėvo nužudymą. Treniota buvo nužudytas, o Daumantas pabėgo į Pskovą. Daumantas Pskovą valdė apie 30 metų, priėmė stačiatikių („pravoslavų“) tikėjimą ir net buvo paskelbtas stačiatikių šventuoju. Vaišelga įtvirtino savo valdžią Lietuvoje, išžudė Treniotos šalininkus ir savo priešus, buvo pripažintas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu ir apie trejus metus valdė Lietuvą. 1267 m. Vaišelga atsisakė sosto, Lietuvą perdavė valdyti savo svainiui Švarnui, o pats pasitraukė į Ugrovsko (Rusija) vienuolyną. Švarno brolis Levas Danilovičius, supykęs ant Vaišelgos už tai, kad jis Lietuvos valdžią perdavė vien tiktai Švarnui, o nepadalino jos tarp brolių, Vaišelgą, kai jis svečiavosi pas kunigaikštį Vasilką Romanovičių, nužudė. Vaišelga palaidotas prie Voluinės Vladimiro Švenčiausios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų soboro, statyto 1160 m. Priėmęs graikų-krikščionių tikėjimą ir tapęs uoliu vienuoliu ir krikščionimi, Vaišelga nuoširdžiai atgailavo už savo nuodėmes ir žiaurumus, padarytus įtvirtinant savo valdžią Lietuvoje ir susidorojant su priešais. Atgailaudamas už nuodėmes Vaišelga pagal vienuolyno reglamentą ant pliko kūno nešiojo metalines grandines, vadinamas *verigi*, o jų pavadinimas ir tapo Veryhos pavardės kilmės šaltiniu.

Galima svarstyti ir kitą versiją, pagal kurią Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vaišelgos pavardė *Veriga* ar *Veryha* kilo iš senovės skandinavų žodžių *variagi*, *variazi*, *varengi*, kurie reiškė *riteris* (*A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 26*). Tuo labiau, kad skandinavų vikingai buvo vadinami *variagais*, jų karo vadas buvo didysis kunigaikštis *Riurikas Varega*, o šios dinastijos 10 kartos atstovas buvo Polocko didysis kunigaikštis Rostislavas, nuo kurio ir prasideda Veryhų giminės Genealoginė schema. Bet kuriuo atveju Genealoginės schemos sudarytojai Lietuvos didįjį kunigaikštį Vaišelgą nurodė kaip Veryhų giminės pradininką. Skandinavišką kunigaikščių Veryhų kilmę patvirtina ir tas faktas, kad daugelis jų išlaikė skandinaviškus papročius, elgesį ir gyvenimo būdą. Pavyzdžiui, kunigaikštis Nikita (Mikyta) Veryha, Polocko kazokų atamanas, laikė save nepriklausomu skandinavų (Riurikaičių) dinastijos palikuonimi ir net aukštesniu už šios kunigaikštystės vaivadą, ne visuomet norėjo jam paklusti (*A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 66*).

Genealoginės schemos sudarytojai nurodė, kad didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vaišelgos dinastiją tęsė net penkios kunigaikščių Veryhų kartos. Jie, kaip ir kiti kunigaikščių Riurikaičių dinastijų palikuoniai, buvo priėmę graikų-krikščionių tikėjimą. Vėliau, nuo XVIII a., Veryhų giminės palikuoniai buvo katalikai. Genealoginėje schemoje ir Aleksandro Veryhos knygoje po didžiojo kunigaikščio Vaišelgos nurodytas ***Andžejus Rudy Veryha*** (lot. *Andreas Rubellus Veryha*). Aleksandras Veryha, remdamasis istoriniais šaltiniais, tvirtina, kad minėtasis asmuo buvo didžiojo kunigaikščio Vaišelgos sūnus ir Veryhų giminės tęsėjas. O Lietuvos istorikų nuomone, žuvus paskutiniam Lietuvos karaliaus Mindaugo sūnui didžiajam kunigaikščiui Vaišelgai, tiesioginių jo vyriškosios giminės palikuonių daugiau nebeliko. Iš

to darytina išvada, kad Andžėjus Rudy Veryha negalėjo būti didžiojo kunigaikščio Vaišelgos sūnus ir pratęsti Veryhų giminės. Galima sutikti arba nesutikti su tuo, kad jis buvo didžiojo kunigaikščio Vaišelgos sūnus, tačiau nenuneigiamas faktas, kad jis perėmė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vaišelgos pavardę, buvo tituluojamas Sebežo didžiuoju kunigaikščiu ir po savęs paliko keturias kunigaikščių Veryhų kartas. Po Anžėjaus Rudy Veryhų Genealoginėje schemoje nurodyti sūnus *Davidas Veryha*, vaikai *Romanekas Veryha* ir provaikaitis *Vasylis Veryha*, kurie paveldėjo Sebežo didžiojo kunigaikščio titulą. Jie Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulo ir sosto nepaveldėjo, tačiau negincytinai buvo Sebežo kunigaikštystės didieji kunigaikščiai (*lot. nobilis dux*). Veryhų giminės tiesiąją vyriškąją liniją nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vaišelgos dinastijos tęsė jo proprovaikaitis, 6 kartos palikuonis Sebežo kunigaikštis *Kirilas (Kiryk) Vasiljevičius Veryha*, nužudytas 1454 m. Jis paliko tris sūnus – *Vasilijų, Ihnatą ir Andžejų*, kurie XV a. pradėjo tris naujas Veryhų giminės šakas.

Kunigaikščių Veryhų tėvonija (*rus. votčina*) XIII–XIV a. buvo senoji Sebežo kunigaikštystė Polocko žemėje (žr. žemėlapią). Tai istoriškai susiformavęs regionas, kuris šiaurėje ribojosi su Pskovo, rytuose su Vitebsko, pietuose su Polocko kunigaikštystėmis, o vakaruose su Livonijos ordino, Rygos vyskupijos ir LDK žemėmis. Sebežo žemės plotas buvo daugiau nei 350 tūkst. ha, pusiasalyje buvo Sebežo miestas, iš trijų pusių apsuptas upių ir ežerų (Sebežo rajono centras, Pskovo sritis, Rusija). Pirmieji Sebežo žemės gyventojai iki XVI a. buvo skandinavų kilmės, t. y. kunigaikščių Riurikaičių palikuoniai. Jie buvo nepriklausomi, išlaikę savo gyvenimo būdą bei papročius ir laikė save aukštesniais už kaimyninių kunigaikštysčių valdovus. Apie

1250 m. Sebežo kunigaikštystę Lietuvos karalius Mindaugas prijungė prie LDK. 1414 m. Sebeže buvo aptikti Vytauto Didžiojo kariuomenės pėdsakai, o XVI a. jis buvo prijungtas prie LDK Polocko vaivadijos. 1501–1536 m. vykstant nuolatiniam LDK ir Maskvos didžiosios kunigaikštystės karams, Sebežas atitekdavo tai vienai tai kitai pusei, o valstybių sienos keitėsi kas du metus. Nuo 1536 m. Sebežas priklausė Maskvos didžiajai kunigaikštystei. Vėliau, jau ATR laikais, karaliaus Stepono Batoro valdymo metu, LDK Sebežo žemę vėl atgavo. Po Liublino unijos, 1618 m. Sebežo žemė atiteko Lenkijos karalystei, o po pirmojo ATR padalijimo 1772 m. – Rusijos valstybei, kuriai šiuo metu ir priklauso. Sebežo žemėje buvo gausu senovinių pilių, liudijančių, kad iš tos žemės yra kilę daug Lietuvos, Rusijos ir Lenkijos kunigaikščių ir kitų didikų giminių. Iš Sebežo žemės yra kilusi ir LDK didiko, vyriausiojo vėliavininko ir žirgininko kunigaikščio Boguslavo Radvilos, Gediminaičių dinastijos palikuonio Biržų-Dubingių giminės šaka. Boguslavo Radvilos duktė Liudvika Karolina Radvilaitė po tėvo mirties paveldėjo dideles žemės valdas Sebeže, taip pat kitose LDK vietose.

XV–XVI a. dėl nuolatinė LDK karų su Maskvos didžiaja kunigaikštyste, mišrių santuokų su rusėnų ir lenkų kunigaikščiais, dvarų ir turtų dalybų tarp giminaičių, taip pat dėl kitų priežasčių daug Veryhų giminės atstovų paliko savo tėvoniją Sebežo žemėje, emigravo į Rytus ir Vakarus, apsigyveno ir įgijo dvarus bei žemės valdas kitose LDK teritorijose, taip pat Rusijoje ir Lenkijoje. Taip iš Sebežo kunigaikštystės išeivių, jų tiesioginių palikuonių, taip pat antros linijos giminaičių (brolių ir pusbrolių) susidarė atskiros kunigaikščių Veryhų giminės šakos ir atšakos. Genealoginės schemos ir Aleksandro Veryhos knygos duomenimis, tuo laikotarpiu susiformavo trys pagrindinės kunigaikščių

Veryhų giminės vyriškosios linijos šakos: 1) rusiška, 2) baltarusių-lietuviška* ir 3) Rusios (ukrainietiška.). Šių šakų pradininkai buvo *Kirilo (Kiryk) Vasiljevičiaus Veryhos* sūnūs *Vasilijus, Ihnatas ir Andžejus*, 7 kartos palikuoniai.

Rusiškos šakos Verigų giminė kilo XV a. Maskvos didžiosios kunigaikštystės žemėje. Šios giminės palikuoniai naudojo pavardes *Verigi, Veriginy*. Jos pradininkas buvo vyriausias Kirilo (Kiryk) Vasiljevičiaus sūnus ***Vasilijus Kirilovičius Veriga*** (1454 m.), stačiatikis, Volkonijos ir Verygino dvarų (Tulos sritis, Rusija) savininkas. Pastarojo sūnus ***Piotras Vasiljevičius Veriga*** (1476–1533) ir jo palikuoniai anksčiausiai atsiskyrė nuo tėvo, senelio ir protėvių tiesiosios linijos ir pradėjo naujas rusų kunigaikščių Veriginų ir Volkonskių giminių šakas. Piotras Vasiljevičius Veriga po LDK karo su Maskvos kunigaikštyste (1501–1503 m.) liko gyventi pastarosios užimtoje teritorijoje ir tapo jos pavaldiniu. Maskvos kunigaikštis Vasilijus III paskyrė jį Tulos vaivada (Tulos sritis, Rusija) ir kariuomenės pagrindinio pulko vadu kovose su LDK. Po tėvo mirties jis paveldėjo Verygino dvarą, taip pat ir žemės valdas Volkonijos vietovėje. Ši kunigaikščių Verigų Tulos šaka baigėsi XVI a., kai mirė Piotro Vasiljevičiaus provaikaitis Aleksandras Vasiljevičius Veriginas, nepalikęs vaikų. Piotro Vasiljevičiaus broliai Dimitras ir Ipatas taip pat paveldėjo dvarus Volkonijoje, o jų palikuoniai pasivadino Volkonskiais (remdamiesi dvaro pavadinimu) ir tapo rusų kunigaikščių Volkonskių giminės pradininkais. Ši kunigaikščių Volkonskių šaka atsiskyrė nuo motininės kunigaikščių Verigų

---

* Toliau tekste ši šaka vadinama „lietuviška-baltarusiška“, nes taip ji vadinama kituose istorijos šaltiniuose ir kilo daugiausia iš etninės Lietuvos ir Baltarusijos žemių, kurios XV a. priklausė LDK.

šakos ir nebeturėjo su ja jokio ryšio. Aleksandras Veryha savo knygoje paminėjo dar dvi rusiškas kunigaikščių Verigų ir Veriginų Naugardo ir Tverės atšakas, tačiau konkrečių duomenų apie jas nepateikė (*A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 12, 86, 179*).

Lietuviškos-baltarusiškos šakos Veryhų giminės pradininkas buvo kunigaikščių Riurikaičių kilmės Sebežo kunigaikštis, antras Kirilo (Kiryk) Vasiljevičiaus Veryhos *sūnus Ihnatas Kirilovičius Veryha* (1397–1470), Polocko žemės vietininkas, Žalgirio mūšio su kryžiuočiais Smolensko pulkuose veteranas. Jo palikuoniai skirtingais istoriniais laikotarpiais naudojo *Verigos, Veryhos* ar *Veryhos-Darevskio* pavardes. Tai buvo pagrindinė (motininė), pati gausiausia ir labiausiai išsiplėtojusi šaka, kurios tiesioji vyriškoji linija prasidėjo nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vaišelgos dinastijos palikuonių. Šios šakos tiesiąją liniją tęsė Ihnato Kirilovičiaus sūnus *Ivanas Ihnatovičius Veryha*, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vaišelgos dinastijos 8 kartos palikuonis, taip pat ir vėlesnių kartų tiesiosios linijos palikuoniai. Lietuvoje šios linijos 20 kartos palikuonis yra autoriaus prosenelis *Ignatijus Florijanas Veryha-Darevskis* (1830–1909), katalikas, Lekėčių dvaro (Šakių sav.) savininkas. Jis turėjo tris sūnus: Antaną Ignatijų (1884–1951), Janą (g. 1885), Otoną Marjaną (g. 1888) ir dukrą Barbarą Mariją (g. 1891), kuri ištekėjo už Piotro Rozvadovskio. Paskutiniai lietuviškos-baltarusiškos šakos tiesiosios linijos 23 kartos palikuoniai Lietuvoje buvo Antano Veryhos-Darevskio sūnus Algirdas (Olgierd) Veryha-Darevskis (1913–1926) ir dukra Marija Veryha-Darevskaitė (1910–1969). Ji buvo ištekėjusi už bajorų kilmės inžinieriaus, chemiko Antano Monkevičiaus (1893–1963). Santuokoje jiems gimė sūnus Eduardas Jonas Monkevičius (1938 01 20) ir dukra Dalia Marija Monkevičiūtė (1943 03 03), po santuokos Venskevičienė. Gimi-

nystės ryšiu per mamą ir senelį jie yra susiję su Veryhų gimine (žr. pridėtą sąrašą). Lietuviškai-baltarusiškai Veryhų giminės šakai taip pat priklausė brolių, pusbrolių ir kitų giminaičių iš šoninių linijų palikuoniai. Ilgiausiai išliko dviejų šoninių linijų palikuoniai, kilę iš brolių Mikytos Piotrovičiaus Veryhos ir Vasilijaus Piotrovičiaus Veryhos, kurių tėvas Piotras Ihnatas Michailovičius Veryha buvo šios šakos 10 kartos palikuonis. Mikytos Piotrovičiaus šoninę liniją tęsė vienas iš keturių jo vaikaičių Foma Charitonovičius Veryha, o baigė 23 kartos palikuonis, Jano Veryhos Vladislavo sūnus (g. 1933). Brolio Vasilijaus Piotrovičiaus šoninę liniją tęsė vienas iš jo sūnų Janas Vasiljevičius, dvarų Darove, Fedkovce ir Bogdanovce savininkas, 1638 m. inicijavęs dvarų tarp giminaičių dalybas. Šios linijos 22 kartos palikuonis buvo Andžejus Veryha, Romano sūnus (g. 1924).

*Rusios (ukrainietiškos) Veryhų giminė kilo iš buvusios Kijevo Rusios kunigaikštystės žemės. Kijevo Rusia buvo žymiausia Rytų Europos valstybė, gyvavusi IX–XII a. dabartinės Ukrainos teritorijoje, kurios didžiąją dalį XIII a. užkariavo mongolai. XIV–XV a. ją valdė LDK didieji kunigaikščiai, o po Liublino unijos sudarymo su Lenkija 1569 m. ji atiteko Lenkijos karalystei, įkurta Rusios vaivadija su sostine Kijevu. Lenkijos karalystės sudėtyje ji išliko iki pirmojo ATR padalijimo 1772 m. Šios šakos atstovai naudojo *Veryhos-Darovskio* arba tiesiog *Veryhos* pavardę. Jos pradininkas buvo trečias Kirylo (Kiryk) Vasiljevičiaus sūnus Sebežo kunigaikštis **Andžejus Kirilovičius Veryha** (1440–1492), stačiatikis, 1452 m. sudaręs taikos sutartį su LDK ir savo valdovu pripažinęs Lietuvos didįjį kunigaikštį Kazimierą Jogailaitį. Šią šaką pratęsė jo sūnus, Kijevo valdytojas Fedoras Bohdanas Andrejevičius Veryha, miręs 1482 m., ir jo palikuoniai. Jo sūnus Aleksandras Andrejevičius Veryha vedė lenkai-*

tę Reginą Unichovską, persikėlė gyventi į Lenkiją ir perėmė Lenkijos kultūrą bei papročius. Šios šakos 14 kartos palikuonis buvo Zigmanto Aleksandrovičiaus Veryhos sūnus **Simonas Veryha-Darovskis**. Jo sūnūs Adamas ir Janas nuo XVIII a. pradėjo dvi naujas Veryhų giminės atšakas: *Podolės* (dabartinės pietvakarių Ukrainos žemė) ir *Mažosios Lenkijos**. *Podolės atšakos* pradininkas buvo **Adamas Veryha** (1706–1779), Simono sūnus, kavalerijos poručikas, Podolės žemės teisėjo padėjėjas. Šios atšakos 20 kartos palikuonis buvo **Aleksandras Pavelas Antanas Veryha** (1874–1952), knygos „*Rod kniaziew Weryhow*“ autorius. *Mažosios Lenkijos* atšaką pradėjo **Janas Veryha-Darovskis** (1710–1796), Gardino (Grodnas) viceregentas, kuris susituokė su lenkaite Katerina Gniadkovska ir pesikėlė gyventi į Mažąją Lenkiją. Pastarąją atšaką sudarė 20 palikuonių kartų, kurių Lenkijoje esama ir dabar. Tarp šios atšakos palikuonių buvo nemažai Nepriklausomybės kovų 1794 m., 1830–1831 m. ir 1863 m. dalyvių ir veteranų. Duomenų apie Mažosios Lenkijos atšakos Veryhų giminės palikuonis Genealoginėje schemeje nerasta, apie kai kuriuos iš jų parašyta Aleksandro Veryhos knygoje.

Galima daryti išvadą, kad XVI–XVIII a. susiformavo trys pagrindinės Veryhų giminės šakos: *rusiška*, *lietuviška-baltarusiška* ir *ukrainietiška-lenkiška*. Istorijos raidoje kunigaikščių Veryhų broliai, pusbroliai ir seserys kiekvieną šaką praplėtė naujomis giminių kartomis. Atsirado naujos Podolės ir Mažosios Lenkijos, o vėliau ir lenkiškoji atšakos. Tenka pabrėžti, kad Veryhų giminės skirstymas į šias šakas yra sąlyginis ir turi daugiau

---

* Mažoji Lenkija (Malopolska) – istoriškai susiformavęs regionas dabartinės Lenkijos pietrytinėje dalyje su sostine Krokuvą, XIV a. integruotas į Lenkijos karalystės sudėtį.

istorinę-pažintinę reikšmę.

Kunigaikščiai Veryhos nuo XVI a. išsiskaidė po visą LDK, o vėliau, po Liublino unijos, ir po ATR teritoriją. Pravartu prisiminti, kad nuo XV a. LDK buvo didžiausia valstybė Europoje, jos teritorija driekėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros. LDK sudarė dabartinė etninė Lietuva, taip pat Lenkija, Baltarusija, dalis Rusijos, Ukraina, Čekija, Slovakija, Vengrija ir Kroatija. Po Liublino unijos Lietuva neteko trečdaliao savo teritorijos, tačiau ATR ir toliau buvo viena iš didžiausių Europos valstybių. Kunigaikščiams Veryhoms LDK, o vėliau ir ATR nuosavybės teise priklausė daug dvarų, žemės valdų ir kitokio nekilnojamojo turto: Polocko žemėje – Sebežas, Verigovas, Choroševčyzna, Brochovas ir kt., Vitebsko žemėje – Stajki, Topory, Liudvinovas ir kt., Naugarduko žemėje – Darevas (Darovas), Kijevo žemėje – Tetijovas, Lobačiovas ir kt. Etninėje Lietuvoje Veryhos turėjo Veprių dvarą Ukmergės apskrityje ir Lekėčių dvarą Šakių apskrityje, taip pat nekilnojamojo turto Vilniuje. Visas Veryhų dvarų sąrašas pateiktas Aleksandro Veryhos knygoje (*A. Veryha. Rod kniazow Weryhow, p. 96–97*). Šiose žemėse nuo seno gyveno rusėnų kunigaikščiai, su kuriais per santuokas ir kitokius ryšius susigiminiavo eilė Veryhų giminės palikuonių. Vieni palaiptams perėmė rusėnų kalbą, gyvenimo būdą, papročius ir stačiatikių („pravoslavų“) tikėjimą. Kiti priėmė Romos katalikų tikėjimą. Dalis kunigaikščių Veryhų persikėlė gyventi į Lenkiją ir per santuokas su lenkų kunigaikštėmis įgijo nuosavybės teisę į dalį dvarų ir žemės valdų Lenkijos karalystėje, perėmė europietišką lenkų kultūrą, kalbą ir papročius.

Aleksandro Veryhos nuomone, kunigaikščiai Veryhos giminystės ryšiais buvo susiję ir su Lietuvos kunigaikščiais, nors konkrečių duomenų apie tai nėra. Jo nuomonę galima pagrįsti

tuo, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas septyniems savo sūnams buvo paskyręs valdyti atskiras rusėnų ir Lietuvos kunigaikštystes. Vyriausias sūnus Mantvydas valdė Kernavę ir Slanimą, Narimantas – Turovą ir Pinską, Karijotas – Naugarduką ir Volkoviską, Algirdas – Krėvą ir Vitebską, Kęstutis – Trakus, Palenkę, Gardiną ir Brastą, taip pat iš dalies tuo metu dar savarankišką Žemaitiją. Lenkijos pasienio dalį, Voluinę su Lucku valdė Liubartas. Didysis kunigaikštis Algirdas dvylikai savo sūnų taip pat pavedė valdyti užkariautas rusėnų kunigaikštystes. Tose vietovėse dvarus turėjo ir Veryhų giminės kunigaikščiai, kurie per mišrias santuokas giminiavosi tiek su rusėnų, tiek ir su lietuvių kunigakščiais.

Istorijos raidoje kunigaikščių Veryhų šakos persipynė tarpusavyje ir jas atskirti buvo galima nebent pagal kilmės vietovės pavadinimą, papročius ir tikėjimo išpažinimą. Tačiau atskiri šių šakų atstovai, nepaisant to, kuriai šakai priklausė, net ir gyvenę užsienyje, buvo tiesiogiai susiję su LDK ir ATR istorija, laikė save šių valstybių piliečiais, buvo patriotai. Tai patvirtina ir istorinės aplinkybės – aktyvus Veryhų dalyvavimas nacionalinio išsivadavimo kovose po trečiojo ATR padalijimo ir vėlesnėje valstybinėje visuomeninėje veikloje.

*Senoji Sebežo kunigaikštystė (XIV–XV a.) –
kunigaikščių Vėryhų tėvonija*

*Polocko vaivadija ir Sebežas XV a.
(A. Šapoka. Lietuvos istorija)*

GENEALOGJA
DOMU KSIĄŻĄT WERYHÓW
KNIAZIÓW NA SIEBIEŻU

△ △ △

GENEALOGIA

VETERIS PROSAPIAE PRINCIPUM WERYHORUM
IN DUCATU SIEBIESCHENSI IN LITHUANIA SITO RE-
GNANTIS ORIGINEMQUE SUAM A REGE LITHUANIAE
MENDOGIO DUCENTIS.

△ △ △

GÉNÉALOGIE

DE LA MAISON PRINCIFIÈRE WERYHA, ANCIENNE
MAISON DUCALE DE SIEBIÈGE, ISSUE DU ROI DE
LITHUANIE MENDOG.

△ △ △

WARSZAWA, 1938.

NAKŁADEM KOMITETU FAMILIJNEGO XX. WERYHÓW

Sebežo kunigaikščių Veryhų Genealoginės schemos dalis

Ź R Ó D Ł A

SOURCES ET DOCUMENTS

- Heraldyka IV. Warszawa 1796. W. Wielądek.
Świecznik Genealogiczny Domu Weryhów Darowskich. 1823.
O. Wierszyło Ord. Fr. Min.
Wypis z Ksiąg Szlacheckich Gubernii Litewsko-Wileńskiej
Wyvodu Familii Urodzonych z Darewa Weryhów. 1819.
Pokolennaja Rospis Roda Werigów Bielorusko-Litowskoj
Linii, sostawlennaja po opredeleniam Dworianskich
Deputatskich Sobranij: Połockaho 1789 Marta 3, i Wi-
tebskaho 1835 Nojabria 30 i 1841 Ijula 29.
Genesis, to jest Księga Rodzaju, albo Genealogia Domu
Weryhów Darowskich. 1857.
Testament Heraldyczny Domu Weryhów Darowskich. 1860.
Istoria Rodow Russkaho Dworianstwa. 1886. P. N. Pietrow.
Russkij Rodosłowiec. Litowskije Kniaźja.
Russkije Pergamenty, pereczniewaja opis. 1876. P. Hilder-
brandt.
Rodosłownaja Tablica Potomstwa Rurika Izd. Własowa. 1906.
Prawa Konstytucji i Przywileje Królestwa Polskiego i Wiel-
kiego Xięstwa Litewskiego i wszystkich Prowincji na-
leżących. Warszawa 1732, 1782. Vol. Legum fol. 129.
Herbarz Polski. Lipsk. 1839 i 1846. I. N. Bobrowicz. T. II
k. 67, T. IX k. 279, T. III k. 312.
Pamiętnik Teodora Jewiaszewskiego Nowogrodzkiego Pod-
sędka 1546 i 1604. Warszawa 1860. K. 23, 24.
Pamiętnik Mikołaja Siemiolowskiego 1648, 1669. Lwów 1850.
Volumina Legum I. fol. 70, V. fol. 973, VII. fol. 339.
Rocznik Szlachty Polskiej. Lwów. 1883. Dunin Borkowski.
Archiwum Książąt Sanguszków, T. 6. Gałąź Niesuchojeżska.
Litowskaja Metrika Perepisi Wojska Litowskaho 1529, 1565,
1567.
Liv-est und kurländisches Urkundebuch. Band XI. Nr 193,
1451 Jahr Dec. 30. Riga 1905.
Akty Wil. Kom. dla razborki drewn. aktow. T. 22, 30, 39.
Wilno 1904.
Akty Wilensk. Archeograf. Kom. T. 9, 12.
Archeograficz. Sborn. Dokum. odnosiaszcz. k Istorii Siew. Zap.
Rusi. T. IV, Wilno 1867.
Archiwum Alboruthenicum. Mensk 1927.
Bielkaruski Archiu, T. I. Mensk 1927.
Kauno Centralinis Archivas.
Opisanie Documentow Archiwa Zapadn. Uniatskich Metro-
politow, Petersburg 1907,
Acta et Chronica. Verigōs. Kaunas 1934. A. I. Veriga.

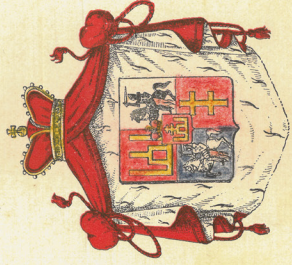
Genealoginės schemos šaltiniai

DOMUS

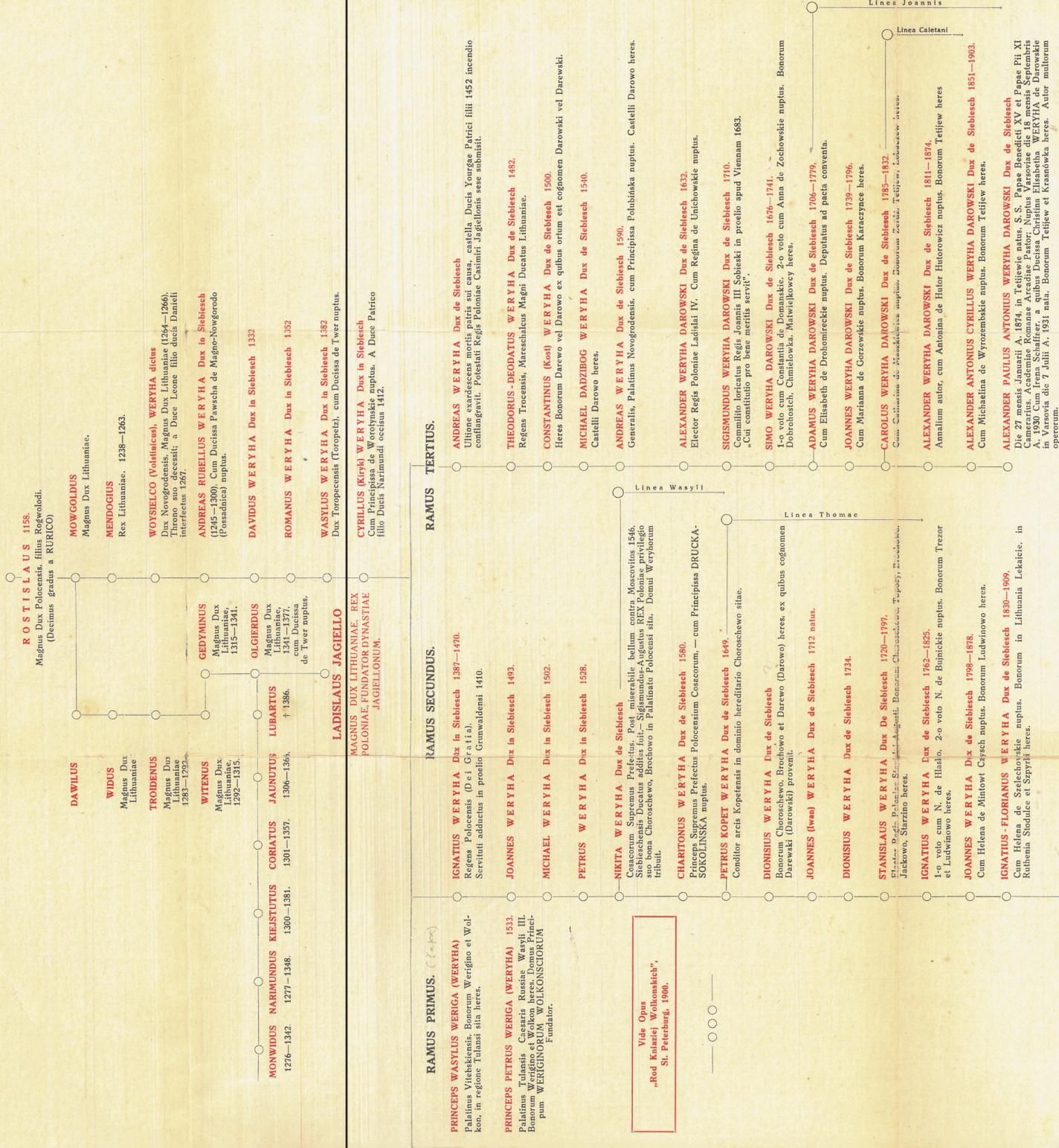

WERYHANA

GENEALOGIA SCHEMATISCA

VETERIS PROSAPIAE PRINCIPUM WERYHORUM IN UCATU SIEBIESCHENSI IN LITHUANIA SITO REGNANTIS ORIGINEMQUE SUAM A REGE LITHUANIAE MENDOGIO DICENTIS.

Vide Opus
"Rod Kuzajezj Wolkonskich",
St. Peterburg, 1900.

ANTONIUS IGNATIUS WERYHA Dux de Siebiesch
A. 1884 natus. Professor Universitatis Magni Ducis
Wlodi. Bonorum Lekaite heres. Cum E. de Ra-
dziminski-Fronckiewicz, nuptus. Autor multorum
operum.

JOANNES WERYHA Dux de Siebiesch
A. 1885 natus. Capitaneus in Magdo
Ballo. Pristinus militem plectus Regimenti Polonici
vaux-Léges in Gallia 1918. Autor operis: "L'équilibre écono-
mique et la sécurité de l'Europe Centrale". Varsovie, 1937.

ALEXANDER ANTONIUS WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch
A. 1874 natus. S. S. Papae Benedicti XV et Papae Pii XI
Camerarius. Academiae Romanae Atracidae Pastor. Nuptus Varsoviae die 18 mensis Septembris
in Varsovia die 7 Julii A. 1931 natus. Bonorum Teltjow et Kasasówka heres. Autor multorum
operum.

ALEXANDER ANTONIUS CYRILLUS WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1851—1903.
Cum Michaelina de Wyrozombskie nuptus. Bonorum Teltjow heres.

ALEXANDER WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1811—1874.
Annalium autor, cum Antonia de Hitor Hutrowicz nuptus. Bonorum Teltjow heres

CAROLUS WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1785—1832.
Cum Catharina de Stanekobskie nuptus. Bonorum Teltjow, Lubaszew heres.

JOANNES WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1739—1796.
Cum Mariana de Gorzewskie nuptus. Bonorum Karaczynce heres.

ADAMUS WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1706—1779.
Cum Elizabeth de Droimireckie nuptus. Deputatus ad pacis conventa.

SIMO WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1676—1741.
1-o voto cum Constantia de Domanski. 2-o voto cum Anna de Zochowskie nuptus. Bonorum
Dobrohoisch, Chmielowska, Matwikowce heres.

SIGISMUNDUS WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1710.
Cum Iuliana heritatus Regis Joannis III Sobieski in proelio apud Vianam 1683.
"Cui commisit pro bene meritis servit'."

ALEXANDER WERYHA DAROWSKI Dux de Siebiesch 1632.
Electus Regis Poloniae Ladislaw IV. Cum Regina de Unichowakie nuptus.

ANDREAS WERYHA Dux de Siebiesch 1590.
Generalis, Palatinus Novogrodensis, cum Principissa Polobliaska nuptus. Castellus Darow heres.

MICHAEL DADZIBOG WERYHA Dux de Siebiesch 1540.
Castellus Darow heres.

CONSTANTINUS (Kost) WERYHA Dux de Siebiesch 1500.
Heres Bonorum Darow vel Darowo ex quibus ortum est cognomen Darowski vel Darowski.

REGENS Treconsis, Marschalcius Magni Ducatus Lithuaniae.

THEODORUS-DEODATUS WERYHA Dux de Siebiesch 1482.
Regens Treconsis, Marschalcius Magni Ducatus Lithuaniae.

ANDREAS WERYHA Dux de Siebiesch
Ultione exardescens meritis patris sui causa, castellus Youngae Patrici filii 1452 incendio
conflagravit. Potestatis Regis Poloniae Casimiri Jagellonis sese submisit.

RAMUS TERTIUS.

CYRILLUS (Kryś) WERYHA Dux in Siebiesch
Cum Principissa de Wrozmasz nuptus. A Duce Patrico
filio Ducei Normanni secus 1412.

WASYLIUS WERYHA Dux in Siebiesch 1382
Dux Toropceusis (Toropetz), cum Dicesa de Twer nuptus.

ROMANUS WERYHA Dux in Siebiesch 1352

DAVIDUS WERYHA Dux in Siebiesch 1332

ANDREAS RUBELLUS WERYHA Dux in Siebiesch
(Possadnicka) nuptus.

HERES Bonorum Darow vel Darowo ex quibus ortum est cognomen Darowski vel Darowski.

Ultione exardescens meritis patris sui causa, castellus Youngae Patrici filii 1452 incendio
conflagravit. Potestatis Regis Poloniae Casimiri Jagellonis sese submisit.

WOYSIELCO (Wolskielcun), WERYHA dicitur
Dux Novogrodensis, Magnus Dux Lithuaniae (1264—1266).
Throno suo decessit; a Duce Leone filio ducis Danieli
interfectus 1287.

MAGNUS Dux Lithuaniae
(1245—1300) Cum Dicesa Pawescha de Magno-Novogrodo
(Possadnicka) nuptus.

Magnus Dux Lithuaniae
(1238—1263).

Magnus Dux Lithuaniae.

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Magnus Dux Polocensis, filius Rogvolodi.
(Decimus gradus a RORICO)

Linea Joannis

Linea Thomae

Linea Wasyli

OTTO WERYHA Dux
de Siebiesch A. 1888.

IGNATIUS-FLORIANUS WERYHA Dux de Siebiesch 1830—1909.
Cum Helena de Stralchewskie nuptus. Bonorum in Lithuania Lekaicie, in
Ruthenia Stodulce et Szpyri heres.

JOANNES WERYHA Dux de Siebiesch 1798—1878.
Cum Helena de Mintowt Czysch nuptus. Bonorum Ludwinowo heres.

IGNATIUS WERYHA Dux de Siebiesch 1762—1825.
1-o voto cum N. de Hlasalo. 2-o voto N. de Bujnickie nuptus. Bonorum Trezor
et Ludwinowo heres.

STANISLAUS WERYHA Dux de Siebiesch 1720—1797.
Fiduciarus Dux Polobieski Szlachtae Magni Ducatus Lithuaniae Toropetz, Zochowce,
Juchowo, Szwarzio heres.

DIONISIUS WERYHA Dux de Siebiesch 1734.

JOANNES (Jwan) WERYHA Dux de Siebiesch 1712 natus.

DIONISIUS WERYHA Dux de Siebiesch
Bonorum Choroszewo, Brochowo et Darowo (Darowo) heres, ex quibus cognomen
Darowski (Darowski) provenit.

PETRUS KOPET WERYHA Dux de Siebiesch 1669.
Conditor areis Kopetensis in dominio hereditario Choroszewo sitae.

CHARITONUS WERYHA Dux de Siebiesch 1580.
Princeps Supremus Prefectus Polocensium Cosacorum. — cum Principissa DRUCKA-
SOROLINSKA nuptus.

NIKITA WERYHA Dux de Siebiesch
Cosacorum Supremus Prefectus. Post miserabile bellum contra Moscovitas 1546
Siebieschensis Ducatus additus fuit. — Sigismundus-Augustus REX Poloniae privilegio
suo bona Choroszewo, Brochowo in Palatinatu Polocensi sita, Domui Weryhorum
tribuit.

PETRUS WERYHA Dux in Siebiesch 1538.

MICHAEL WERYHA Dux in Siebiesch 1502.

JOANNES WERYHA Dux in Siebiesch 1493.

IGNATIUS WERYHA Dux in Siebiesch 1387—1470.
Regens Polocensis (D e i Gra t i a).
Servituti adductus in proelio Grunwaldensi 1410.

RAMUS SECUNDUS.

RAMUS TERTIUS.

RAMUS PRIMUS. (C & P)

PRINCEPS WASYLIUS WERIGA (WERYHA)
Palatinus Witebskensis, Bonorum Werygino et Wol-
kon, in regione Tuluani sita heres.

PRINCEPS PETRUS WERIGA (WERYHA) 1533.
Palatinus Tulanis Caesaris Russiae Wasyli III.
Bonorum Werygino et Wolkon heres. Domus Prin-
cipum WERIGINORUM, WOLKONSCIORUM
Fundator.

VERYHŲ GIMINĖS LIETUVIŠKOS-
BALTARUSIŠKOS ŠAKOS SĄRAŠAS
(Pagal Veryhų giminės Genealoginę schemą)

I karta

Lietuvos didysis kunigaikštis Vaišelga – Voisielk (vad. Veriga)

II karta

Andrejus Rubellus Veriga (Andžejus Veriga Rudy), 1245–1300

III karta

Davidas Andrejevičius Veriga, m. 1332

IV karta

Romanekas Davidovičius Veriga, m. 1352

V karta

Vasilijus Romanovičius Veriga, m. 1382

VI karta

Kirilas (Kiryk) Vasiljevičius Veriga, m. 1412

VII karta

Ihnatas Kirilovičius Veryha, 1397–1470

VIII karta

Ivanas Ihnatovičius Veryha, m. 1493

IX karta

Michailas (Michael) Ivanovičius Veryha, m. 1502

X karta

Piotras Ignatas Michailovičius Veryha, m. 1528

XI karta

Piotras Piotrovičius Veryha

Mikyta (Nikita) Piotrovičius Veryha, m. 1546

XII karta

Charitonas Mikytovičius Veryha, m. 1580

XIII karta

Piotras (Kopet) Charitonovičius Veryha, m. 1649

XIV karta

Denisas Piotrovičius Veryha (data nežinoma)

XV karta

Ivanas Denisovičius Veryha, g. 1712

XVI karta

Dionisius Ivanovičius Veryha, m. 1734

XVII karta

Stanislavas Dionisovičius Veryha, 1720–1825

XVIII karta

Ignatijus Stanislavovičius Veryha-Darevskis, 1726–1845

XIX karta

Ivanas Ignatjevičius Veryha-Darevskis, 1798–1878

XX karta

Ignatijus Florijanas Veryha-Darevskis, Ivano sūnus, 1830–1909

XXI karta

Antanas Ignacas Veryha-Darevskis,

Ignatijaus Florijano sūnus, 1884–1951

Janas Veryha-Darevskis, Ignatijaus Florijano sūnus, g. 1885

Otonas Veryha-Darevskis, Ignatijaus Florijano sūnus, g. 1888

Janina Barbara Marija Veryha-Darevskaitė

(Rozvadovska), g. 1891

XXII karta

Algirdas (Olgierd) Veryha-Darevskis, Antano sūnus,
1913–1926

Marija Veryha-Darevskaitė (Monkevičienė), Antano duktė,
1912–1969

Pastaba. *Į sąrašą įtraukti tik šios šakos tiesiosios linijos palikuoniai. Knygoje paminėti ir kai kurie kiti šiai ir kitoms šakoms priklausę Veryhų giminės asmenys.*

Sudarė Eduardas Monkevičius

II. VERYHOS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE

Lietuvos didžiosios kunigaikštystės (LDK) istorija yra gana plačiai aprašyta Lietuvos ir užsienio valstybių istorikų darbuose. Šios knygos autorius neturi tikslo vertinti **tų darbų** ar diskutuoti su jų autoriais. E. Monkevičius siekia išryškinti ir paaiškinti LDK valdovų ir privilegijuotos luominės visuomenės vaidmenį valstybės kūrimo, stiprinimo ir raidos istorijoje. Šiame kontekste paminėti ir kai kurie tuo laikotarpiu gyvenę kunigaikščiai Veryhos, kurių gyvenimas ir veikla daugiau ar mažiau susiję su LDK ir jos tautų istorija.

LDK, kaip suvereni Europos valstybė, susikūrė XIII a. viduryje. Jos įkūrėjas buvo Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas (1239–1263). Pasinaudojęs asmeniniais gabumais ir diplomatinėmis priemonėmis, jis privertė paklusti kitus keturis didžiuosius kunigaikščius, pretendavusius į Lietuvos sostą, ir taip tapo vienvaldžiu valdovu. Padėjo ir susiklosčiusios palankios aplinkybės giminėje: vyresniojo brolio Dausprungo mirtis bei jo **įpėdinių** nepilnametystė. 1251 m. Mindaugas priėmė krikštą, o po dvejų metų, t. y. 1253 m., buvo vainikuotas Lietuvos Karaliumi. Lietuvos valstybė įgijo karalystės statusą ir tai garantavo jos ir valdovo tarptautinį pripažinimą. Po karaliaus Mindaugo nužudymo 1263 m. Lietuva vėl daugiau nei **šimtui** metų tapo pagoniška valstybe, tačiau savo valstybingumo neprarado. Prasidėjo kitų Lietuvos didžiųjų kunigaikščių tarpusavio kova dėl valdžios. LDK sostą užėmė kunigaikštis Treniota (1270–1282), kuris pradėjo naują Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dinastiją. Jis, priešingai negu Mindaugas, buvo pagonis ir baigė kurti tautišką, pagonišką Lietuvos valstybę. Po Treniotos nužudymo LDK

apie 3 metus valdė didysis kunigaikštis Vaišelga, kuris vėliau įstojo į vienuolyną ir valdžią perdavė savo sesers vyrui Švarnui. Pastarasis valdė vos vienerius metus ir mirė nepalikęs įpėdinių. Po jo LDK sostą užėmė Kernavės kunigaikštis Traidenis (1270–1282). Po Traidenio mirties atėjo istorikų vadinamas „tamsusis“ Lietuvos istorijos laikotarpis, nes nebuvo patikimų žinių, kas tuo metu, t. y. 1282–1295 m., valdė Lietuvą. Kai kurie istorikai mano, kad tuo metu pasidalinę šalį valdė didieji kunigaikščiai broliai Butigeidis ir Butvydas (Pukuveras), kuris, broliui mirus, tapo visos Lietuvos valdovu. A. Šapokos nuomone, broliai Butigeidis ir Butvydas buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Traidenio dinastijos palikuoniai, nes tuo laikotarpiu jokių varžytynių ir kovų dėl LDK sosto nevyko, valdžios perdavimas vyko ramiu paveldėjimo būdu. Butvydas buvo didžiųjų kunigaikščių brolių Vytenio (1295–1315) ir Gedimino (1316–1345) tėvas. Jo sūnūs Vytenis ir Gediminas davė pradžią naujoms LDK didžiųjų kunigaikščių Gediminaičių ir Jogailaičių dinastijoms (*A. Šapoka. Lietuvos istorija, p. 48–64*). Taigi, XIII a. galima apibūdinti kaip LDK stiprinimo ir didžiųjų kunigaikščių nuolatinės kaitos ir kovos dėl valdžios laikotarpį.

XIII a. LDK gyveno Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vaišelgos sūnus Sebežo kunigaikštis *Andžėjus Veryha Rudy* (1245–1300). Tačiau konkrečių duomenų apie jį ir jo palikuonis nėra. Žinoma tik tai, kad jis buvo vedęs Didžiojo Naugardo valdytojo (*posadniko*) dukrą, kunigaikštę Pavšanką ir persikėlė gyventi į Didįjį Naugardą. Tuo laikotarpiu Didysis Naugardas buvo suverenus miestas-respublika, gyvavusi Rusijoje XI–XV a. Valdovai (*posadnikai*) buvo renkami vietos gyventojų (*viečės*). Daugiausia valdė Riurikaičių dinastijos Vladimiro šakos kunigaikščiai ir jų palikuoniai.

XIV a. LDK valdovai buvo didieji kunigaikščiai Gediminas, Algirdas, Kęstutis ir Jogaila. Tuo laikotarpiu LDK galutinai susiformavo luominė paveldima monarchija ir privileijuotos visuomenės sudėtis bei hierarchija. Valstybės valdovas buvo tituluojamas „*didžiuoju kunigaikščiu*“ (lot. *magni dux*). LDK sostas ir didžiojo kunigaikščio titulas paprastai būdavo įgyjamas paveldėjimo būdu. Tačiau paveldėjimo tradicijos nebuvo. Sosto įpėdinį paskirdavo pats valdovas, išskyrus atvejus, kai valdžia buvo užimama įvykdžius valstybės perversmą. LDK sostą paveldėti galėjo nebūtinai vyriausias valdovo sūnus, bet paveldėtojas būtinai turėjo būti kilęs iš didžiojo kunigaikščio dinastijos palikuonių. Didysis kunigaikštis turėjo aukščiausią valdžią visoje valstybės teritorijoje, buvo vyriausiasis karo vadas ir tik jis turėjo teisę atstovauti valstybę santykiuose su kitomis valstybėmis. Jis buvo ne tik savo privačios žemės (*tėvonijos*), bet ir visos LDK teritorijoje buvusios žemės savininkas. Didieji kunigaikščiai Gediminas, Kęstutis ir Algirdas laikė save tiek savo tėvonijų, tiek ir kitų kunigaikščių žemės valdų, dvarų kartu su baudžiauninkais, taip pat ir laisvųjų valstiečių naudojamų žemių savininkais. LDK sudarė atskiros kunigaikštystės ir sritys, kurias valdė išlikusių senųjų (*rusėnų*) ir *Gediminaičių dinastijų kunigaikščiai ir jų palikuoniai*. Tačiau tarp jų ir valstybės valdovo susiklostė ne valdymo-pavaldumo, bet vasaliniai-paklusnumo santykiai, jie privalėjo duoti valdovui ištikimybės priesaiką. Tokie kunigaikščiai valdė didelius žemės plotus ir dvarus, kurie buvo suteikiami už karinę ar valstybinę tarnybą. Tačiau tokia žemė buvo valdoma ne nuosavybės, bet riboto naudojimosi (*beneficijos*) teise. Didysis kunigaikštis į tokių žemių valdymą paprastai nesikišdavo. Be valstybės valdovo sutikimo nebuvo galima tokios žemės valdos parduoti, dovanoti, paveldėti ar kitaip perleisti kitam asmeniui.

Didysis kunigaikštis turėjo teisę kištis į dvarų dalijimą, pasirašydavo žemės perleidimo aktus, skyrė dvarų valdytojus ir pan. Be to, už neatliktą karinę ar valstybinę tarnybos prievolę žemė iš naudotojo galėjo būti atimama, nepaisant jo luominės priklausomybės, ir suteikiama kitam naudotojui.

Tuo laikotarpiu LDK nusistovėjo privilegijuotos luominės visuomenės struktūra bei hierarchija. Aukščiausias, *didžiojo kunigaikščio*, titulas buvo suteikiamas tiktai valstybės valdovui ir nebuvo paveldimas. Žemiau didžiojo kunigaikščio buvo atskirų kunigaikštysčių ir sričių valdytojai, kuriais galėjo būti tik kunigaikščiai ir jų palikuoniai (*lot. nobilis dux*). Tokie kunigaikščiai titulą įgydavo paveldėjimo būdu arba jį galėdavo suteikti kitos valstybės monarchas ar Romos popiežius. Žemiau už juos pagal luominę priklausomybę buvo kiti kilmingieji, tituluoti asmenys, vadinami ponais ar bajorais (grafai, baronai ir kt), paveldėję titulus iš savo tėvų ar protėvių. Kilmingu buvo laikomas tiktai toks asmuo, kuris bajoro titulą buvo paveldėjęs iš giminystės ar santuokos ryšiais susijusių tiek vyriškosios, tiek ir moteriškosios linijos bajorų: brolio, sesers ar sutuoktinio. Nusigyvenę bajorai, praradę žemes, dvarus ar turtus, savo titulo neprarasdavo. Tačiau asmuo, bajoro titulą gavęs iš didžiojo kunigaikščio, nebuvo laikomas kilminguoju, nes valdovo malone tas titulas ne tik būdavo suteikiamas, bet galėjo būti iš jo ir atimtas. Be to, tuo laikotarpiu apskritai bajoro titulo negalėjo įgyti miestiečiai, pirkliai ir laisvieji valstiečiai. Veryhos priklausė kilmės kunigaikščių luomui, nes šį titulą paveldėjo iš savo protėvių.

Nuo XIV a. pr. LDK valdė didysis kunigaikštis Gediminas, kuris toliau tęsė Vytenio užsienio ir vidaus politiką, palaikė sąjungą su Rygos arkivyskupu ir Romos popiežiumi. Istorijoje žinomi *Gedimino laišakai*, kuriuose jis demaskavo kryžiuočių or-

dino norą ne krikštyti Lietuvą, bet ją pavergti. Laiškuose Gediminas pareiškė norą suartėti su Europa, taikiai gyventi su katalikais, stačiatikiais ir kitų tikėjimų asmenimis, kvietė miestiečius ir vienuolius apsigyventi Lietuvoje. Gediminas buvo pirmas valdovas, pasipriešinęs kryžiuočiams, sudaręs sąjungą su Lenkijos karalyste ir taip suartėjęs su šia valstybe ir Vakarais. Katalikiškasis pasaulis pripažino Lietuvos valstybę, pradėjo ją remti, pagyvėjo prekyba su Europos miestais. Gedimino valdymo laikais susiformavo Vilniaus miestas, kaip LDK sostinės, sąvoka. Miesto įkūrimo data laikomi 1323 m. Nuo tada visi vėlesni Vilniaus kunigaikščiai kartu įgydavo ir LDK didžiojo kunigaikščio titulą. Valstybės simboliais tapo *Gedimino stulpai* ir *Vytis*. Žemaitijos kunigaikštystė turėjo autonomijos statusą, jos ženklas buvo kitoks – juodas lokys raudoname fone. Dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino diplomatiško valdymo LDK prisijungė didžiulius rusėnų (stačiatikių baltarusių ir ukrainiečių protėvių) žemės plotus. Juos didysis kunigaikštis perleisdavo valdyti savo sūnams, taip pat išlikusiems vietos rusėnų ar Riurikaičių dinastijų kunigaikščiams. Šios kunigaikštystės turėjo autonomijos statusą, bet privalėjo duoti ištikimybės priesaiką valstybės valdovui. Didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymo laikotarpiu pirmą kartą Lietuvos istorijoje susiformavo *didikų luomas*, kurį sudarė turtingiausi ir įtakingiausi kunigaikščiai, bajorai ir kiti privilegijuoti asmenys, taip pat kariuomenės vadai (*etmonai*) ir katalikų vyskupai. Iš jų buvo sudaryta *Didžiojo kunigaikščio taryba* – patariamoji valdovo institucija, į kurios nuomonę valstybės valdovas turėjo atsižvelgti.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymo laikais gyveno Sebežo kunigaikščio Anžejaus Rudy sūnus ***Davidas Veruha***, kuris 1332 m. buvo nužudytas saulės užtemimo metu. Nu-

žudymo motyvai ir aplinkybės neaiškūs. Tuo laikotarpiu LDK didysis kunigaikštis Gediminas siekė krikštytis ir suartėti su Vakarais. Tai nepatiko lietuviams pagonims ir rusėnams stačiatikiams, sukėlė jų priešpriešą. Davidas Veryha buvo stačiatikis, kunigaikščių Riurikaičių dinastijos palikuonis ir galbūt priešinosi pagoniškos Gedimino dinastijos mėginimui suartėti su krikščionyste. Tai ir galėjo būti jo nužudymo priežastis.

Po didžiojo kunigaikščio Gedimino mirties LDK trumpai valdė jo jauniausias sūnus Jaunutis (1341–1345). Tačiau netrukus, 1345 m. *didysis kunigaikštis Algirdas*, susitaręs su broliu *Kęstučiu*, Jaunutį nušalino nuo valdžios ir užėmė LDK didžiojo kunigaikščio sostą. Užėmę LDK sostą broliai pasidalijo valdžią ir valdė gražiuoju. Algirdas valdė Vilniaus kunigaikštystę ir rytinę LDK dalį, kartu buvo Lietuvos valstybės valdovas, o Kęstutis submonarcho teisėmis valdė Trakus, Žemaitiją ir vakarinę LDK dalį. Tarp brolių jokių konfliktų nebuvo, jie visuomet padėdavo vienas kitam. Algirdui ir Kęstučiui teko istorinė dalia nuolat kariauti su vokiečių ordinu, taip pat su stiprėjančia Maskvos didžiąja kunigaikštyste ir su Lenkija, nuo kurios pavyko apsiginti. Tai leido Algirdui sutelkti dėmesį į kovas su Maskvos didžiąja kunigaikštyste ir praplėsti LDK teritoriją, nukariavus rusėnų žemes rytuose ir pietuose. Algirdo kariuomenė du kartus buvo priartėjusi prie Maskvos, bet nepajėgė jos nukariauti. Nukariautas rusėnų žemes Algirdas perleisdavo valdyti savo sūnams, kurių turėjo net 12. Ilgainiui iš didžiojo kunigaikščio Algirdo dinastijos kilę kunigaikščiai dažniausiai tapdavo stačiatikiais ir davė pradžią kitoms kunigaikščių dinastijoms. Tuo tarpu didžiojo kunigaikščio Kęstučio palikuonių dinastija buvo grynai lietuviška, bet išmirė anksčiau negu Algirdo. 1350 m. Algirdas surengė didelį žygį į Lenkiją ir atsiėmė jos užimtą Voluinę, kurią anksčiau

valdė jo brolis Liubartas. Ginčas su Lenkijos karalyste baigėsi 1366 m. sudaryta *Amžinąja taika*. Socialinėje srityje Algirdo vaidmuo buvo svarbus tuo, kad jo dėka atskirai nuo Maskvos buvo įkurta savarankiška Lietuvos stačiatikių metropolija, kurią pripažino Konstantinopolio patriarchas ir Lietuvai paskyrė atskirą metropolitą, apsigyvenusį Kijeve. Tai turėjo didelę reikšmę LDK kovose su Maskvos didžiąja kunigaikštyste, kuri nuo savo susikūrimo pradžios pretendavo į LDK žemes ir stengėsi supriešinti LDK gyventojus stačiatikius su pagoniais ir katalikais.

Didžiojo kunigaikščio Algirdo valdymo laikais Didžiajame Naugarde gyveno **Romanekas Davidovičius Veryha** (m. 1352), Sebežo kunigaikštis, filosofas, teologijos magistras, dalyvavęs diskusijose teologijos klausimais su Švedijos karaliumi. Aleksandro Veryhos knygoje parašyta, kad jis su savo kariauna (*družina*) ėjo į pagalbą Ožechovo miestui, kuris priešinosi LDK intervencijai. Tikėtina, kad būdamas stačiatikis ir kunigaikščių Riurikaičių dinastijos atstovas, jis norėjo padėti savo dinastijai. Ožechovo miestas (*rus. Orechovo*) priklausė Maskvos didžiąjai kunigaikštystei (dabar Maskvos sritis, Rusija). Tuo metu Algirdas kovojo prieš stiprėjančią Maskvos kunigaikštystę ir surengė kelis žygius į Maskvą.

Po didžiojo kunigaikščio Algirdo mirties Kęstutis, gerbdamas brolio valią, *LDK didžiuoju kunigaikščiu pripažino jo sūnų Jogailą*. Jis pats kartu su savo sūnumi Vytautu liko gyventi Trakuose. Vytautas buvo Jogailos vienmetis ir jaunystėje pusbroliai buvo geri bičiuliai. Jogailai gimė trys sūnūs ir buvo pradėta Jogailaičių dinastija, kurios net trys kartos buvo LDK valdovai. Pradėjus valdyti Jogailai, tarp Gediminaičių ir Jogailaičių dinastijų atstovų kilo aštri vidaus kova dėl valdžios. Kęstutis, sužinojęs apie prieš jį nukreiptą slaptą Jogailos susitarimą

su vokiečių ordinu, suėmė Jogailą ir ruošėsi jį nubausti. Tačiau, Vytautui užstojus Jogailą, jis buvo išsiųstas valdyti Vitebską. Netrukus Jogaila, padedamas vilniečių sąmokslininkų, grįžo į Vilnių ir užėmė LDK sostą. Kęstučiui su Vytautu atvykus pas Jogailą tartis dėl taikos, jis juos abu suėmė ir uždarė į kalėjimą. Vytautui pavyko pabėgti, o Kęstutis neaiškiomis aplinkybėmis žuvo Krėvos pilyje, į kurią buvo išsiųstas. Kęstučio lavonas buvo atvežtas į Vilnių ir pagal pagonių papročius iškilmingai palaidotas. Vytautas toliau tęsė kovą su Jogaila dėl valdžios, jį palaikė kryžiuočių kariuomenė ir keletas tūkstančių žemaičių, todėl Jogaila nutarė taikytis. 1384 m. Vytautas susitaikė su Jogaila ir pripažino jį Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu su sąlyga, kad jam bus gražinta tėvonijos žemė Trakuose ir visos Kęstučio valdytos žemės. Tais pačiais metais lenkų didikai pasiūlė Jogailai vesti jų karaliaus įpėdinę Jadvygą ir užimti Lenkijos karaliaus sostą. Po ilgų derybų 1386 m. Jogaila vedė Jadvygą ir tapo Lenkijos karaliumi Vladislovu III, kartu išlaikė ir LDK didžiojo kunigaikščio sostą. Jo vietininku Lietuvoje tapo brolis Skirgaila, tačiau netrukus valdžia buvo perduota Vytautui. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje LDK didysis kunigaikštis kartu tapo ir Lenkijos karaliumi. Prieš vedybas Jogaila pasižadėjo lenkams priimti katalikų tikėjimą ir pakrikštyti visus Lietuvos gyventojus. Pasižadėjimą patvirtino 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktu, kurį taip pat pasirašė Skirgaila ir Vytautas. Netrukus po Krėvos sutarties Jogaila su Vytautu Krokuvoje, Vavelio katedroje, priėmė krikštą ir katalikų tikėjimą, o 1387 m. buvo pakrikštyta visa Lietuva. Krikščionybės įvedimas suartino Lietuvą su Europos kultūra, susiformavo moralinių-dorovinių vertybių samprata, pradėjo skverbtis antikinis raštas ir romėnų teisės pagrindai. Lietuvos krikšto proga Jogaila 1387 m. paskelbė tris privilegi-

jas, turėjusias nemažą reikšmę tolimesnei privilegijuotų asmenų luomo raidai Lietuvoje. Privilegijoje bajorams katalikams pirmą kartą suteikta žemės valdų nuosavybės teisė bei garantuojama jų apsauga. Tačiau bajorų valdose vyriausiu teisėju ir toliau liko didysis kunigaikštis. Valstiečių žemės nuosavybės teisę turėjo reglamentuoti paprotinė teisė. Patvirtinta giminaičių paveldėjimo teisė. Bajorams leista tekinti dukras, giminaites ir našles be valdovo sutikimo. Bajorai buvo atleisti nuo bet kokių prievolių, išskyrus karo tarnybą ir pilių taisymą. Tačiau bajorai privalejo, kaip ir anksčiau, mokėti mokesčius valdovui natūra ir pinigais. Kaip privilegija Vilniaus vyskupui buvo įsteigta atskira Vilniaus vyskupija, suformuota vyskupo jurisdikcija ir katalikų bažnyčios žemėvalda, bažnyčia atleista nuo bet kokių mokesčių. Privilegiją gavo ir Vilniaus miestas, kuriam suteikta Magdeburgo teisė: teisiškai įtvirtintos miestiečių teisės ir miesto savivaldos institucijos. Tačiau miestiečiai valdė tik Vilniaus miesto dalį, kita dalis priklausė valdovui, vyskupui ir bajorams. Vėliau Magdeburgo teisė buvo suteikta Trakams, Kaunui, Brestui, Gardinui ir kitiems miestams. Visos šios privilegijos suformavo privilegijuoto visuomenės luomo teisinį statusą ir LDK artėjimo prie Europos programos pagrindus.

Didžiojo kunigaikščio Jogailos valdymo metu gyveno *Vasilijus Romanovičius Veryha* (m. 1382), kurio likimas ir vaidmuo LDK istorijoje buvo kitoks negu jo tėvo Romaneko Veryhos. Vasilijus Veryha vedė Tverės kunigaikštystę Tverskąją, tapo Toropeco kunigaikščiu ir kartu su žmona įgijo teisę valdyti visą Toropeco kunigaikštystę. Toropeco kunigaikštystė buvo Smolensko žemėje ir ribojosi su Didžiojo Naugardo ir Polocko žemėmis, kurios tuo metu buvo LDK įtakoje. Smolensko kunigaikštis mėgino suartėti su Maskvos didžiąja kunigaikštyste

ir atsikratyti LDK valdžios. Vasilijus Veryha su žmona palaikė Algirdą, kai jis 1346 m. Toropėčą ir visą Smolensko žemę prijungė prie LDK. Nuo tada Riurikaičių Veryhų giminės palikuočiai, nepaisant tikybos skirtumų, pradėjo palaipsniui pripažinti Gediminaičių ir Jogailaičių dinastijų valdžią LDK. Vasilijus Veryha pasižymėjo dar ir tuo, kad įsteigė Verigino miestą (dabar Volokolamsko rajonas, Maskvos sritis, Rusija).

Nuo XV a. pr. LDK vienvaldžiu valdovu tapo didysis kunigaikštis Vytautas. Po ilgos Vytauto ir Jogailos tarpusavio kovos dėl valdžios, kurios metu žuvo pastarojo brolis Karigaila, Jogaila buvo priverstas taikytis ir Vilniaus Radomo sutartimi pripažinti Vytautą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu bei faktiškai perduoti jam visą valdžią. Tačiau Jogaila pasiliko Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą, nors realios valdžios Lietuvoje neturėjo. Valdant Vytautui Didžiajam įvyko esminės Europos geopolitinės ir LDK valdymo bei socialinės permainos. Tai buvo amžius, istorikų pavadintas *LDK aukso amžiumi*, kai LDK tapo didžiausia ir galingiausia Europos valstybe, o jos teritorija tęsėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros (žr. nuotr.). Laimėtas vienas didžiausių Europoje – Žalgirio mūšis (1410 m. liepos 15 d.), kurio metu sutriuškinta Aukso Orda ir sustabdyta vokiečių agresija, trukusi apie 250 metų. Lietuva ir Lenkija buvo pripažintos didžiosiomis katalikiškomis valstybėmis Europoje. Vytautas Didysis toliau vystė modernios centralizuotos valstybės, krikščioniškos luominės monarchijos pagrindus ir įvykdė esmines valstybės valdymo bei socialines reformas. Jis šalino nuo valdžios vietos kunigaikščius ir į jų vietą skyrė sau ištikimus bajorus. Dauguma iki šiol buvusių savarankiškų kunigaikštysčių buvo panaikintos ir vietoje jų įsteigtos vaivadijos. Valdyti vaivadijas vietoje buvusių kunigaikščių Vytautas iš jam ištikimų bajorų, tarnavusių jo kariuo-

menėje ar administracijoje, skyrė savo vietininkus, vadinamus vaivadamis. Kai kurias kunigaikštystes jis paliko valdyti vietos kunigaikščiams, tačiau jie besąlygiškai turėjo paklusti Vytauto valdžiai ir duoti jam vasalinės priklausomybės priesaiką. Šios Vytauto reformos sukeldavo kai kurių vietos kunigaikščių priešpriešą ir konfliktus, kildavo jų tarpusavio kovos dėl žemių ir valdžios. Tuo laikotarpiu buvo suformuota valstybės simbolika, pradėtas naudoti herbas, pavadintas *Vyčiu*, kuris naudojamas ir dabar. Po 1413 m. Horodlės unijos akto su Lenkijos karalyste pasirašymo LDK, Lenkijos pavyzdžiu, buvo padalinta į vaivadijas, suvienodinta abiejų valstybių santvarka, įsteigtos vaivadų, kaštelionų ir seniūnų pareigybės. Buvusią Didžiojo kunigaikščio tarybą pakeitė *Ponų taryba*, kurią sudarė katalikų vyskupai, vaivados, kaštelionai ir kai kurių rusų bei rusėnų žemių seniūnai. Sulygintos lietuvių ir lenkų bajorų teisės, jie įgijo nuosavybės teisę į tėvonijų ir dovanotas žemes. 47 Lietuvos ponų ir bajorų šeimoms suteikti lenkų bajorų herbai, taip pat ir herbas „Šeniva“, kurį jau nuo XV a. naudojo kai kurie Veryhų giminės kunigaikščiai. Šių herbų suteikimas reiškė, kad jo turėtojai ir tos pačios giminės palikuoniai priklausė privilegijuotam, bajorų, luomui. Bajorų luomas tapo pagrindiniu luominės visuomenės sluoksniu, Vytauto Didžiojo ekonomine ir politine atrama. Sutvarkyta ir LDK didžiojo kunigaikščio kanceliarija bei raštija, pradėta rašyti *Lietuvos Metrika*. Tai LDK archyvas, apimantis laikotarpį nuo XIV a. iki XVIII a., yra svarbiausias LDK politikos, visuomenės, teisės, kultūros ir socialinis šaltinis. Deja, šiuo metu Lietuvos Metrika yra Rusijoje, kuri atsisako ją grąžinti Lietuvai. Lietuvos Metrika ir kiti LDK oficialūs dokumentai buvo rašomi senovės slavų, dabartinių baltarusių ir ukrainiečių protėvių (rusėnų) kalba, kurią rusai vadino lietuvių kalba.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto valdymo laikais gyveno didžiojo kunigaikščio Vaišelgos dinastijos 6 kartos palikuonis Sebežo kunigaikštis *Kirilas (Kiryk) Vasiljevičius Veryha*, kuris buvo vedęs kunigaikštytę Vorotinskąją. Jis su savo kariauna savarankiškai kariavo su Gedimino vaikais, Starodubo (Smolensko žemė) kunigaikščiu Patriku Narimantaičiu ir 1412 m. buvo jo nužudytas. Starodubas XIV a. priklausė LDK, o nuo 1503 m. atiteko Maskvos didžiajai kunigaikštystei. Kirilo žmona kunigaikštytė Vorotinskąja su vaikais pabėgo į savo gimtinę – Sieversko kunigaikštystę, kuri nuo XIV a. priklausė LDK. Nužudymo motyvai ir aplinkybės neaiškūs. Matyt, tai buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių skirtingų dinastijų palikuonių tarpusavio konflikto ir kovos dėl žemių bei valdžios rezultatas. Patrikas Narimantaitis buvo didžiojo kunigaikščio Gedimino vaikas, o Kirilas (Kiryk) Veryha – didžiojo kunigaikščio Vaišelgos (Riurikaičių) dinastijos atstovas. Aleksandro Veryhos nuomone, Gediminaičiai, kaip nauja valdanti dinastija, netoleravo už save žymiai vyresnių Riurikaičių dinastijos palikuonių, jie atvirai tarpusavyje kariavo (*A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 216*). Vytauto Didžiojo reformos taip pat galėjo būti Patriko Narimantaičio ir Kirilo (Kiryk) Veryhos tarpusavio konflikto ir kovos dėl žemės valdų bei įtakos priežastis, nes tuo metu Sebežas ir Starodubas buvo Polocko žemėje ir LDK sudėtyje.

Po Vytauto Didžiojo mirties Jogaila LDK didžiuoju kunigaikščiu paskyrė savo brolių Švitrigailą. Tai sukėlė kai kurių Lietuvos ir Lenkijos bajorų nepasitenkinimą bei priešpriešą. Jų padedamas Vytauto brolis *Žygimantas Kęstutaitis*, Kęstučio ir Birutės sūnus, Žalgirio mūšio dalyvis, įvykdė perversmą valstybėje, pašalino Švitrigailą ir užėmė LDK didžiojo kunigaikščio sostą. Žygimanto Kęstutaičio valdymo metu toliau buvo stipri-

namas bajorų luomas, pirmą kartą bajorų stačiatikių teisės buvo sulyginotos su bajorų katalikų teisėmis. Atsisakyta bajorų valstiečių prievolių didžiajam kunigaikščiui. Tačiau Žygimanto Kęstutaičio pastangos stiprinti LDK nepriklausomybę ir atsikratyti lenkų bajorų globos bei įtakos baigėsi nesėkme. Paaštrėjus jo santykiams su Ponų taryba dėl įtakos ir valdžios, jis sąmokslininkų buvo nužudytas. Po jo mirties LDK didžiuoju kunigaikščiu tapo ne jo sūnus Mykolas, dėl kurio keršto už tėvo nužudymą buvo baiminamasi, bet Jogailos trylikametis sūnus Kazimieras Jogailaitis. Kadangi Kazimieras Jogailaitis buvo nepilnametis, jo vardu LDK ėmė valdyti didiko Jono Goštauto vadovaujama Ponų taryba. Tikrai po septynerių metų Kazimieras tapo pilna-teisiu LDK valdovu ir kartu buvo išrinktas Lenkijos karaliumi.

Kazimieras Jogailaitis toliau vystė Vytauto Didžiojo vykdytas valstybės centralizavimo ir stiprinimo reformas. Jis taip pat šalino nuo valdžios likusių kunigaikštysčių kunigaikščius, tačiau, kitaip nei Vytautas, tai darė ne jėga – mirus kuriam nors kunigaikščiui, kunigaikštystę atiduodavo ne įpėdiniams, o ją valdyti paskirdavo savo vietininką. 1447 m. privilegija įpareigojo Kazimierą Jogailaitį išlaikyti tas pačias Lietuvos teritorijos ribas, kokias ji turėjo Vytauto Didžiojo laikais. Patvirtintos Žemaitijos kunigaikštystės, kaip atskiros LDK provincijos, privilegijos ir teisės, kurias daug kartų patvirtino ir vėlesni LDK valdovai. Žemaičiai turėjo teisę patys rinkti savo kunigaikštystės valdytoją-seniūną, kurį tvirtindavo didysis kunigaikštis. Žemaičiai turėjo ir savo atskirą vyskupiją. Įsipareigota Žemaitijoje nebekurti didžiojo kunigaikščio dvarų, žemaičiams buvo suteikta teisė laisvai medžioti ir žūklauti visoje kunigaikštystės teritorijoje. Minėta privilegija turėjo didelę socialinę reikšmę. Bajorų valstiečiai buvo atleisti nuo visų prievolių ir įsipareigoji-

mų didžiajam kunigaikščiui, taip pat ir nuo piniginio mokesčio (*sidabrinės*). Kartu buvo įtvirtinta ir visuotinė baudžiava, nes bajorams buvo suteikta teisė patiems teisti savo valstiečius, jie be bajoro sutikimo negalėjo laisvai išsikelti iš jo dvaro. Tuo tarpu miestiečiams pirmą kartą buvo suteiktos luominės privilegijos ir teisės. Pirmą kartą pradėta kodifikuoti LDK teisę. Pradėtas leisti *Kazimiero teisynas* – teismo sprendimų dėl bausmių už turto vagystes rinkinys. Teisyną sudarė 25 straipsniai, trys iš kurių reguliavo žemės ginčų nagrinėjimo tvarką.

Kazimiero Jogailaičio valdymo laikotarpiu gyveno ir į LDK istoriją įėjo Kirilo (Kiryk) Vasiljevičiaus Veryhos sūnūs *Vasilijus Kirylovičius Veryha, Ihnatas Kirylovičius Veryha ir Andžejus Kirylovičius Veryha*, rusiškos, lietuviškos-baltarusiškos ir ukrainietiškos-lenkiškos šakų pradininkai. Apie juos žinoma nedaug. Vasilijus Kirylovičius, miręs 1454 m., buvo Vitėbsko vaivada, Verygino dvaro ir dvaro Volkonijoje savininkas. Ihnatas Kirylovičius (1397–1470) buvo Polocko vietininkas, LDK istorijoje pasižymėjo tuo, kad kartu su Smolensko pulku, kuriam vadovavo Vytautas Didysis, 1410 m. dalyvavo Žalgirio mūšyje. Vėliau dalyvavo lenkų ir rusų karuose, prarado savo turtus ir buvo užmirštas. Paliko sūnų Ivaną Ihnatovičių, kuris gyveno jau LDK valdovo Aleksandro laikais. Trečias Vasilijaus Kirylovičiaus sūnus Andžejus Kirylovičius 1452 m. sudarė sąjungą su LDK ir savo valdovu pripažino didįjį kunigaikštį Kazimierą Jogailaitį. Tačiau, keršydamas už savo tėvo nužudymą, užpuolė ir sudegino visą Patriko Narimantaičio sūnaus Jurgio turta.

Tuo laikotarpiu gyveno ir Andžejaus Kirylovičiaus sūnus *Fiodoras Bogdanas Andrejevičius Veryha*, LDK žemės maršalka, Kijevo valdytojas. Mirė 1482 m. „*na službie hospodarskiej*“. Aleksandras Veryha savo knygoje išaiškino, kad „*hospodar*“

terminu senovės slavų (rusėnų) raštuose buvo apibūdinamas žemės ir kito turto, taip pat belaisvių valdytojas. Lenkijos karaliaus raštuose greta karaliaus titulo buvo rašoma ir „*hospodar Wielkiego Ksienstrwa Litewskiego*“. Šnekamojoje lietuvių kalboje šio žodžio atitikmuo yra *gaspadorius* arba šeimininkas. Fiodoras Bogdanas Andrejevičius Veryha palaidotas Kijevo Pečiorų Lavros vienuolyne. *Pečiorų Lavra* yra pats seniausias stačiatikių vienuolynas, įkurtas Vienuolio Antonijaus dar XI a. Vienuolyno ansamblis įrašytas į UNESCO paveldo sąrašą, išsidėstęs 20 ha plote, kurį užima apie 100 įvairios paskirties pastatų. Pečiorų Lavroje palaidota 16 Lietuvos kunigaikščių, Gediminaičių dinastijos atstovų, tarp kurių didžiojo kunigaikščio Algirdo sūnūs Vladimiras ir Skirgaila, taip pat Lietuvos didysis etmonas, Trakų vaivada ir Vilniaus kaštelionas kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis. Pastarasis palaidotas pagrindiniame vienuolyno Šv. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų sobore.

Kazimieras Jogailaitis mirė 65 m. amžiaus, palikęs 5 dukteris ir 6 sūnus. Sūnus, taip pat Kazimieras, pasirinko asketišką gyvenimo būdą ir iki gyvenimo pabaigos buvo labai pamaldus, visiškai atsidavęs Katalikų Bažnyčiai. Kazimieras mirė Vilniuje, 1521 m. buvo paskelbtas palaimintuoju, o 1602 m. – šventuoju. Palaidotas Vilniaus arkikatedros bazilikos koplyčioje, kurią baigė įrengti jo brolis Žygimantas, kai po Aleksandro mirties tapo LDK valdovu. Sūnų Aleksandrą paskutiniaisiais savo gyvenimo metais Kazimieras Jogailaitis paskyrė savo vietininku Lietuvoje – didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Kai mirė Aleksandro brolis Lenkijos karalius Jonas Albrechtas, Aleksandras buvo išrinktas ir Lenkijos karaliumi. Nuo to laiko LDK ir Lenkiją visą jų gyvavimo laikotarpį valdė vienas valdovas.

Valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos kara-

liui Aleksandrui buvo išplėsti Ponų tarybos įgaliojimai ir apribota didžiojo kunigaikščio valdžia. Valdovas be Ponų tarybos sutikimo negalėjo keisti kartu priimtų sprendimų, o pastaroji net įgijo teisę atmesti valdovo pasiūlytus svarstyti klausimus. Lietuvoje ėmė plisti parlamentarizmo užuomazgos, o tais pačiais metais sušauktas visų LDK žemių atstovų seimas laikytinas pirmuoju tikruoju seimu Lietuvos istorijoje. Kai kurių istorikų nuomone, Aleksandras buvo pirmas ir paskutinis LDK valdovas, mokėjęs lietuvių kalbą ir kalbėjęs lietuviškai. Jis pritarė Vilniaus vyskupui, kuris siekė padidinti lietuvių kalbą mokančių kunigų skaičių ir atsisakė patrono teisių Vilniaus vyskupijai bei kai kurioms parapijoms ir bažnyčioms. Valdovas daug dėmesio skyrė LDK oficialiosios raštvedybos, valstybės archyvo ir rašytinės teisės tvarkymui bei raidai. Didžiojo kunigaikščio raštuose pradėta naudoti lotynų kalba, tekstuose atsirado daugiau lietuviškų žodžių. Toliau reguliariai buvo tvarkoma ir sisteminama Lietuvos Metrika. Aleksandro nurodymu atskirus įstatymus, teismų sprendimus ir paprotinę teisę pradėta sisteminti ir kodifikuoti į vientisą rašytinės teisės rinkinį, iš kurio apie 1522 m. buvo sudarytas I Lietuvos Statutas, įsigaliojęs 1529 m., jau po Aleksandro mirties. Didžiojo kunigaikščio Aleksandro rūmuose ėmė plisti renesanso ir humanizmo idėjos, nuolat svečiavosi iš Lenkijos ir kitų valstybių atvykę humanistai, menininkai ir architektai. Karalius Aleksandras mirė 1506 m., pakirstas sunkios ligos (paralyžuotas), prieš tai spėjęs testamentu LDK sostą palikti savo jauniausiam broliui Žygimantui. Palaidotas Vilniaus arkikatedroje bazilikoje. Jis buvo vienintelis Lenkijos karalius, palaidotas Vilniuje.

Karaliaus Aleksandro valdymo metu gyveno lietuviškos-baltarusiškos šakos Veryhų giminės pradininko Ihnato Kirylovičiaus sūnus *Ivanas Ihnatovičius Veryha* (m. 1493). Jis

buvo artimas karaliaus draugas ir patarėjas, didžiojo kunigaikščio rūmuose ėjo prestižines vyriausiojo medžioklio ir sakalininko pareigas, kurias galėjo užimti tiktai valdovui artimi kilmingi asmenys. Genealoginėje schemoje taip pat paminėtas ir jo sūnus *Michalas Ivanovičius Veryha* (m. 1502). Apie jį daugiau duomenų nėra.

XVI a. pr. LDK politiniame ir visuomeniniame gyvenime įvyko daug reikšmingų pokyčių. 1506 m. LDK didžiuoju kunigaikščiu ir Lenkijos karaliumi išrinktas Lietuvos ir Lenkijos valdovo Aleksandro brolis *Žygimantas, pramintas Senuoju*. Pirmiausia Žygimantas Senasis ėmėsi įgyvendinti LDK finansinę-ūkinę ir karinę reformas, nes jo brolis Aleksandras buvo labai išlaidus valdovas, išekvojęs savo turtą ir praskolinęs daug didžiojo kunigaikščio dvarų. Siekdamas papildyti išekvotą LDK iždą valdovas įpareigojo valstybės vyriausiąjį iždininką (*lenk. podskarbi*) išpirkti įkeistus už skolas didžiojo kunigaikščio dvarus, tvarkyti dvarų pajamas, mokesčius natūra pakeitė piniginiu žagrės mokesčiu. Buvo surašyti visi privatūs dvarai ir tarp jų tolygiai paskirstyti mokesčiai bei prievolės, įgyvendinta finansinė-ūkinė reforma. Valdant Žygimantui Senajam 1529 m. įsigaliojo senovės slavų (rusėnų) kalba parašytas I Lietuvos Statutas, kurio šaltiniais buvo paprotinė teisė, didžiojo kunigaikščio privilegijos, seimų nutarimai, Kazimiero teisynas ir teismų sprendimai. Paprotinės teisės normos buvo užrašytos I Lietuvos Statuto nuostatuose, kurie reguliavo bajorų ir valstiečių žemės santykius, žalos atlyginimą už pasėlių nuganymą ir gyvulių paėmimą, laidavimą ir turto paveldėjimą, moterų ištekimą ir globą, piniginius atsiskaitymus, baudas ir bausmes už sužeidimą ar nužudymą, teismo procesą ir senaties terminus ir kt. Teisėjams leista, nesant Statute reikiamos normos, vadovautis papročiu, tačiau pritaiky-

tą paprotinės teisės normą vėliau turėjo sankcionuoti Seimas ir ji turėjo būti įrašyta į Statutą. Statutas susideda iš 13 skyrių ir 238 straipsnių, kurie be paprotinės teisės apima valstybinės, civilinės, baudžiamosios ir kitų teisės šakų normas, reguliavusias LDK valstybinę ir visuomeninę santvarką, valstybės institucijų struktūrą ir tarpusavio santykius, sutartis ir prievoles, teismų kompetenciją, įtvirtino bajorų vaidmenį valstybės veikloje (*Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*, p. 90–144). Reformomis karinėje srityje Žygimantas Senasis įsteigė samdytą kariuomenę, tačiau ir LDK bajorai privalėjo kas penkerius metus savo lėšomis ir sąskaita tarnauti kariuomenėje arba turėjo sumokėti tam tikrą mokesį. Vengiantiems šios prievolės grėšė turto konfiskavimas. Užsienio politikos srityje Žygimantui Senajam teko nuolat kariauti su vis stiprėjančia Maskvos didžiąja kunigaikštyste, kuri dar Aleksandro valdymo metu buvo užkariavusi apie vieną trečdalį LDK teritorijos. Lemiamas buvo mūšis dėl Smolensko, įvykęs prie Oršos 1521 m. Jame Lietuvos Didysis etmonas Konstantinas Ostrogiškis su 30 000 karių nugalėjo 80 000 Maskvos kariuomenę, o pats jos vadas ir 1 500 karių pateko į nelaisvę. Nors Smolensko tvirtovės paimti tuo metu nepasisekė, tačiau ilgam buvo sustabdytas Rusijos vykdytas LDK žemių puolimas.

Žygimanto Senojo valdymo laikais gyveno Ivano Ichnatovičiaus Veryhos vaikaitis **Piotras Ichnatas Michailovičius Veryha** (1528), Darovo dvaro savininkas, LDK vyriausiojo išdininko patarėjas ir „dešinioji ranka“. Jis turėjo specialųjį išsilavinimą ir betarpiškai dalyvavo įgyvendinant karaliaus Žygimanto Senojo finansines ir ūkines reformas. Turėjo keturis sūnus, kurie gyveno jau valdant karaliui Žygimantui Augustui.

Žygimantas Senasis dar būdamas gyvas pasirinko, kad LDK sosto įpėdiniu būtų paskelbtas vienintelis jo ir Bonos Sfor-

cos sūnus *Žygimantas Augustas*. Lietuvos Seimas 1544 m. Žygimantą Augustą paskelbė LDK didžiuoju kunigaikščiu. Nuo tada jis apsigyveno Vilniuje, o po tėvo mirties be jokių rinkimų tapo Lenkijos karaliumi ir abiejų valstybių valdovu. Vilnius tuo metu tapo vienu iš gražiausių Rytų Europos miestų. Baigti statyti Žemutinės pilies rūmai, Valdovų rūmai, kuriuose sukaupta didelė meno kolekcija ir biblioteka, vėliau padovanota Vilniaus Jezuیتų kolegijai. Vėliau, karų metu, šie rūmai buvo sugriauti ir iš dalies atstatyti tik XXI a., po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Didikai ir bajorai taip pat pasistatė daug gražių rūmų. Rūmus Vilniuje turėjo ir Veryhų giminės palikuoniai, kurių, deja, nepavyko identifikuoti. Vilniuje Žygimantas Augustas susipažino su našle Barbora Radvilaite-Goštautiene, kurią nepaisant didžiulio motinos ir Lenkijos didikų pasipriešinimo vedė, o 1550 m. ji buvo iškilmingai karūnuota ir Lenkijos karaliene. Tačiau šeimos abipusė meilė ir santarvė truko neilgai. Pakirsta sunkios nežinomos ligos Barbora mirė 1551 m., palaidota Vilniaus arkikatedros bazilikos rūsyje. Vėliau Žygimantas Augustas vedė Habsburgaitę, tačiau gyvenimo pabaigoje su ja išsiskyrė ir vaikų nesusilaukė. Žygimantas Augustas mirė 1572 m., būdamas vos 52 metų, bet visiškai pasenęs ir silpnas, jokių vyriškosios lyties įpėdinių nepaliko. Tuo baigėsi LDK valdovų ir Lenkijos karalių Gedyminaičių-Jogailaičių dinastija, valdžiusi Lietuvą apie 200 metų.

Žygimanto Augusto laikais LDK politiniame ir visuomeniniame gyvenime įvyko keli itin svarbūs įvykiai, kuriuos reikia bent trumpai paminėti. Visų pirma, 1566 m. patvirtintas II Lietuvos Statutas, kuris buvo išsamesnis už I Statutą, suskirstytas į 14 skyrių ir 363 straipsnius, jo šaltiniais, be paprotinės teisės, buvo Seimo nutarimai, naujos didžiojo kunigaikščio privilegijos, romėnų ir kitų valstybių teisė bei teismų praktika. Statutas įtvirtino

to laikotarpio LDK administracinę ir teismų reformas. Vaivadijos buvo suskirstytos į apskritis (*bajorų renkamus pavietus*), išskyrus Žemaitiją, kuri turėjo dar Kazimiero laikais įtvirtintą autonomiją. Civilinės teisės normomis ir papročių teise buvo reguliuojami žemės nuosavybės, medžioklės, pirkimo–pardavimo, testamentų sudarymo ir kiti santykiai. Išplėstos bajorų teisės, jiems buvo leista savo nuožiūra disponuoti nekilnojamoju turtu. Baudžiamosios teisės normos nustatė bausmes už turtinius nusikaltimus ir nusikaltimus prieš asmenį. Įkurti bajorų renkami teismai: žemės teismas, nagrinėjęs turtines (civilines) bylas, *pakamorio teismas*, nagrinėjęs ginčus dėl žemės ribų ir *pilies teismas*, nagrinėjęs baudžiamąsias bylas. Žemės teismams ir atstovams į LDK Seimą rinkti buvo kviečiami viso pavieto ar vaivadijos bajorų suvažiavimai, vadinami *seimeliais*.

I ir II Statutai įtvirtino ir reguliavo žemės nuosavybės, paveldėjimo santykius, žemės servitutus ir kitus žemės nuosavybės teisių ribojimus, prievoles ir žemės sandorius (sutartis). Buvo išskirtos tokios pagrindinės žemės nuosavybės rūšys: 1) didžiojo kunigaikščio žemė; 2) tėvonija arba paveldėta žemė; 3) užtarnauta žemė; 4) pirktą žemė; 5) įgyjamąją senatimi valdyta žemė. Laisvųjų valstiečių žemės santykius reguliavo paprotinė teisė, o baudžiauninkai apskritai jokių teisių neturėjo. Didžiojo kunigaikščio valdyta žemė sutapo su to meto Lietuvos valstybės teritorija. Iš valdomos žemės didysis kunigaikštis rinko duokles, gaudavo pajamų, taip pat suteikdavo žemės valdas atskirų žemių kunigaikščiams, bajorams ir dvasininkams. Tėvonija buvo pagrindinė žemės nuosavybės teisės įgijimo forma. Kunigaikščiai ir kiti bajorai žemės nuosavybę (tėvoniją) įgydavo paveldėdami ją iš savo tėvų. Tėvonijos žemę sudarė kunigaikščio, bajoro žemė ir valstiečių naudojami žemės sklypai su juose esančiu

kitu turtu. II Lietuvos Statutas panaikino bajorų žemės nuosavybės teisės ribojimus ir jie įgijo teisę laisvai disponuoti tėvonijos žeme. Užtarnauta žemė buvo įgyjama kaip atlyginimas už bajoro tarnybą didžiojo kunigaikščio kariuomenėje, taip pat už kitus nuopelnus valstybei, kunigaikščiams ir bajorams. Tokios žemės negalima buvo perleisti kokiui nors būdu kitiems asmenims be kunigaikščio ar bajoro sutikimo. Žemės nuosavybės teisė taip pat buvo įgyjama pirkimo–pardavimo sutartimi, kurios šalys galėjo būti tikrai kunigaikščiai, bajorai, dvasininkai ir kiti kilmingieji. Žemė dažniausiai buvo parduodama su joje esančiais valstiečių ūkiais. Žemės nuosavybės teisė įgyjamą senatimi buvo pripažįstama tuomet, kai kunigaikštis ar bajoras tą žemę neginčijamai valdė dešimt ir daugiau metų (*E. Monkevičius. Žemės teisė, p. 32*). Visi žemės savininkai, nepaisant luomo, socialinės padėties ir žemės rūšies, privalėjo mokėti į valstybės išdą taip vadinamą *karo prievolės mokesį*. Toks žemės mokestis buvo imamas natūra atsižvelgiant į žemės plotą, derlingumą ir joje gyvenančių baudžiauninkų skaičių. Pavyzdžiui, 1567 m. Lietuvos kariuomenės sąrašė parašyta, kad *Vasilijus Veryha* (Piotro Ihnato Michailovičiaus sūnus) iš savo Mokreco ir Darovo dvarų turi duoti po arklį, po vieną kareivį–pėstininką, taip pat šarvus, drabužių ir sagų. Neturtingi bajorai, kurie negalėjo patys apsiginkluoti stodami į karinę tarnybą, privalėjo mokėti baudą iki 6 grašių už arkliaus nepristatymą (*A. Veryha. Lietuvos mokesčiai XV–XVI amž., p. 46–49*).

Kitas svarbus to meto įvykis buvo Žygimanto Augusto 1557 m. įsakymas pradėti vykdyti žemės reformą, vadinamą *valakų reforma*. Pagrindinis reformos tikslas buvo padidinti valstybės išdo pajamas ir tolygiai paskirstyti prievolės valstiečiams. Prieš reformą valstiečių žemės sklypai buvo paskirstyti labai

netolygiai, buvo skirtingo dydžio ir išsidėstę kelių kilometrų plote, todėl sunku buvo surinkti duokles. Dėl to buvo nuspręsta išskeldinti valstiečius iš vienkemių į didelius kaimus, o jų žemę suskirstyti į trilaukę sistemą. Visa didžiojo kunigaikščio, bajorų ir valstiečių žemė, taip pat miestų, kurie neturėjo Magdeburgo miesto teisės, žemė buvo suskirstyta ir išmatuota valakais (žemės ploto vienetas, atitinkantis 21,38 ha), atribota nuo didžiojo kunigaikščio, bajorų žemės, o pastarųjų žemė – nuo valstiečių ir miestų žemių (*K. Jablonskis. Istorija ir jos šauktiniai, p. 196–198*). Pati reforma truko apie 20 metų ir buvo baigta jau Stepno Batoro valdymo laikais. Dar vienas svarbus to meto istorinis įvykis buvo Žygimanto Augusto 1569 m. pasirašyta *Liublino unija*, kuri LDK ir Lenkijos karalystę sujungė į vieną valstybę – *Abiejų Tautų Respubliką*.

Valdant Žygimantui Augustui gyveno keturi kunigaikščių Veryhų giminės lietuviškos-baktarusiškos šakos palikuoniai – LDK vyriausiojo išdininko patarėjo Piotro Ignato Michailovičiaus Veryhos sūnūs: Piotras, Mikyta (Nikita), Nieliepa ir Vasilijus. Rašydamas apie juos Aleksandras Veryha cituoja archyvuose rastą padavimą, kuris užrašytas iš senolio pasakojimų 1802 m. Vertimas: „Gyveno Sebeže keturi broliai kunigaikščiai Verigi, vienas Piotras, kitas Nikita, trečias Nieliepa, ketvirtas Vasilijus. Atėjo į Sebežo žemę Maskvos didysis caras Vasilijus III, atėmė kunigaikščių tėvonijas. Išėjo Piotras tarnauti Maskvos kunigaikščiui. Nikita liko ištikimas Lietuvai ir toliau buvo Polocko kazokų atamanas. Prašė už ištikimybę suteikti amžinam naudojimui Choroševčyzną – 12 kaimų ir Brochovo – 12 kaimų Polocko vaivadijoje. Vaivada pasakė: „daug kunigaikšti nori vienas“. Tačiau didysis karalius juos dovanavo jam ir sūnums amžinam naudojimui. Ėjo Nieliepa į vakarus, į Žemaitiją

prie Telšių. Išėjo į vakarus toli nuo savo tėvonijos ir nėjo paskui jį sūnūs. <...> Ir dabar mužikai rodo senąsias vietas, kuriose buvo Veryhų dvarai. Išėjo Vasilijus į žymiąją Krokuvą tarnauti savo didžiojo kunigaikščio dvare“ (A. Veryha. *Rod kniaziov Weryhow*, p. 66–67). Apie šiuos keturis brolius informacijos galima rasti Aleksandro Veryhos knygoje.

Piotras Piotrovičius Veryha – stačiatikis, tėvonijos žemės (*lenk. wotcziny*) Sebeže savininkas. Kai Sebežo žemė 1563 m. laikinai atiteko Maskvos didžiajai kunigaikštystei, caras Vasilijus III atėmė iš Veryhų tėvonijos žemės, o Piotras Piotrovičius Veryha pasitraukė į šios kunigaikštystės gilumą. Jis Rusijos caro buvo paskirtas Lietuvos pasiuntiniu, jam suteikta kita žemės valda Polocko žemėje, kurioje jis ir mirė nepalikęs vyriškosios linijos įpėdinių.

Mikyta Piotrovičius Veryha – Polocko kazokų atamanas, labai jų gerbiamas ir mylimas, kartu su LDK kariuomene nuolat dalyvavo karuose su Maskvos didžiaja kunigaikštyste. Kai 1563 m. Sebežo žemė laikinai atiteko Maskvos didžiajai kunigaikštystei, Mikyta Piotrovičius Veryha, taip pat kaip ir jo brolis, neteko visų savo dvarų ir žemės valdų. Karalius Žygimantas Augustas 1546 m. už karinius nuopelnus ir prarastas žemes bei turta dovanojo Mikytai Piotrovičiui Veryhai ir broliams amžinam naudojimui Choroševčyznos ir Brochovo dvarus su valstiečiais Polocko vaivadijoje. Tačiau netrukus po Mikyotos mirties minėti dvarai vėl atiteko Maskvos didžiajai kunigaikštystei. Polocko žemę LDK vėl atsiėmė tik 1579 m., kai Polocką užėmė Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro vadovaujama Lietuvos kariuomenė.

Nieliapa Piotrovičius Veryha atsisakė paveldėjimo teisių į dovanotus dvarus Polocko vaivadijoje ir persikėlė gyventi į

Žemaitiją. Vyriškosios linijos palikuonių neturėjo. Aleksandras Veryha savo knygoje rašo, kad pietvakarinėje Žemaitijos dalyje, netoli Telšių, Veryhos turėjo dvarus, kurie žmonių buvo vadinami *Verygų dvarai* arba *Verygų pilys*. Tačiau trūksta duomenų identifikuoti tuos dvarus ar pilis ir jų paveldėtojus. Šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje yra paminėtas XII–XVI a. garsus Medingėnų dvaras (Plungės sav.), kurio savininkais 1528 m. buvo bajorų Šiukštų šeima, o po jų dvaro savininkais tapo Veryhos-Darevskiai (*šaltinis: <https://zemaitsiuozeme.lt>>aktualijos<*). Tačiau nei jų vardai, nei gimimo ar mirties datos nenurodyti ir ryšio su kitais kunigaikščių Veryhų giminės nariais nepavyko nustatyti.

Vasilijus Piotrovičius Veryha – Darovo ir Mokreco dvarų savininkas, aktyviai dalyvavo LDK karuose su Maskvos didžiąja kunigaikštyste. Pasižymėjo tuo, kad su Oršos seniūnu Filonu Kmita 1562 m. mūšyje su nedidele 200 karių įgula privertė Maskvos didžiosios kunigaikštystės kariuomenę pasitraukti iš Oršos į Smolenską. 1564 m. karaliaus Žygimanto Augusto deleguotas dalyvauti kunigaikščio Jaroslavo Sanguškos nužudymo byloje. Vėliau, jeigu tikėtume cituotu pasakojimu, persikėlė į Krokuvą tarnauti jos valdovui.

Po Liublino unijos LDK valstybingumas neišnyko, prasidėjo naujas jo raidos periodas. Tuo laikotarpiu toliau gyveno ir veikė kunigaikščių Veryhų palikuonys.

LDK XIII–XIV a.

III. VERYHOS ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOJE

Apie Abiejų Tautų Respublikos (ATR) atsiradimo ir veiklos istorines aplinkybes bei reikšmę paskelbta daugybė Lietuvos ir Lenkijos istorikų darbų. Pareikšta skirtingų nuomonių tais klausimais. Vieni autoriai akcentavo, kad Lietuvos ir Lenkijos valstybių sąjunga sustiprino Lietuvos apsaugą nuo priešų, ypač nuo stiprėjančios Rusijos grėsmės, davė pradžią vakarietiškos kultūros plitimui į Lietuvą ir į Rytus. Kiti autoriai pabrėžė, kad LDK prarado dalį savo teritorijos, valstybingumą, tapo sudėtinė Lenkijos karalystės dalimi, buvo užmiršta lietuvių kalba, nes Lietuvos bajorai kalbėjo lenkiškai. Skirtingų nuomonių analizė ir vertinimas nėra šio leidinio tikslas. ATR gyveno eilė kunigaikščių Veryhų giminės palikuonių, kurie vienaip ar kitaip buvo susiję su šios valstybės istorija ir raida. Šiame skyriuje siekiama trumpai paaiškinti šios valstybės sukūrimo, valdymo ir raidos ypatumus, taip pat paminėti tuo metu gyvenusius svarbesnius kunigaikščių Veryhų giminės atstovus.

ATR sukūrimas ir valdymas

Lietuva, verčiama tuo metu istoriškai susiklosčiusių išorės ir vidaus aplinkybių, 1569 m. sudarė su Lenkija bendradarbiavimo ir apsaugos nuo priešų susitarimą – Liublino uniją. Europoje atsirado nauja valstybė – Abiejų Tautų Respublika (ATR). Didelį pavojų LDK kėlė Maskvos didžiosios kunigaikštystės caras Ivanas IV, pramintas Rūsčiuoju, kuris pasiskelbė visos Rusijos caru, pretendavo į visas slavų žemes, įsivėlė į karą su Lietuva dėl Livonijos ir norėjo prasiveržti prie Baltijos jūros. Liublino unija leido Lietuvai tikėtis Lenkijos pagalbos kovoje su Maskvos kunigaikštyste. Sąjungą taip pat lėmė ir Lietuvos bei

Lenkijos bajorų bendri interesai. Lietuvos bajorai norėjo savo teisėmis ir privilegijomis visiškai susilyginti su Lenkijos bajorais, o pastarieji pretendavo dalyvauti Livonijos valdyme ir įsigyti Ukrainos žemių, kurios priklausė LDK. Tačiau ne visi LDK didikai pritarė Lietuvos ir Lenkijos sąjungai. Liublino unijos aktui prieštaravo ir jo nepasirašė LDK didikai ir kunigaikščiai Mikalojus Radvila Rudasis bei jo pusbrolis Mikalojus Radvila Juodasis. Jie pasisakė už visišką LDK suvereniteto išsaugojimą, nors abu buvo vedę lenkaites ir kalbėjo lenkiškai. Tačiau lėmė didikų daugumos nuomonė bei interesai ir Liublino aktas buvo pasirašytas. Liublino unijos aktas skelbė: „*Lenkijos karalystė ir Lietuvos Didžioji kunigaikštystė yra jau vienas neišskiriamas vienalytis kūnas, taip pat viena bendra neišskiriama valstybė, kuri iš dviejų valstybių ir tautų susidarė ir susijungė į vieną tautą (visuomenę)*“ (T. Venclova. *Lietuvos istorija visiems, T. I, p. 213–219*). Tačiau Liublino unija nebuvo Lietuvos įjungimas ar inkorporavimas į Lenkijos karalystės sudėtį. Abiejų tautų susijungimas tapo ne LDK prijungimu prie Lenkijos karūnos, bet jų *konfederacija*. Abi valstybės įsteigė bendrą Seimą, kuris iki gyvos galvos rinko bendrą valdovą – karalių. Vis tik abi valstybės išlaikė iki unijos turėtą savo pavadinimą ir vidaus valdymo tvarką. LDK turėjo savo atskirą vykdomąją valdžią, valstybės antspaudą, iždą ir kariuomenę. LDK teritorijoje galiojo Lietuvos Statutai, nacionalinė teisės sistema ir teismai. Lietuvą iš esmės valdė didikų (ponų) taryba, pirmiausia siekusi išsaugoti savo interesus, kuriuos siejo su LDK savarankiškumo išsaugojimu. Lietuvos ir Lenkijos vykdomosios valdžios sistema ir pareigūnų pavadinimai iš esmės buvo suvienodinti. Tačiau Lenkijos pareigūnai neturėjo valdžios Lietuvoje, o Lietuvos pareigūnai – Lenkijoje. Bajorai įgijo vienodas teises su lenkų bajorais, kalbėjo

lenkiškai, tačiau laikė save lietuviais ir kūrė Lietuvos kultūrą. Lietuvių kalba išliko etninėje Lietuvos dalyje, ja kalbėjo valstiečiai ir kiti nekilmingi asmenys. Lietuva kaip valstybė konfederacijos su Lenkijos karalyste pagrindu egzistavo iki ATR žlugimo. Žinoma, reikia sutikti su tuo, kad Liublino unija LDK kainavo brangiai, ji prarado trečdalį savo teritorijos. Karalius Zigmantas Augustas, siekdamas įtikti Lenkijos bajorams ir pažeisdamas tradiciją nemažinti LDK teritorijos, vienašališku aktu prie Lenkijos karalystės prijungė Palenkę, rytinę Podolę, Voluinę ir Kijevą. Tai buvo kaina, kurią LDK teko sumokėti už savo valstybingumo išsaugojimą beveik 200 metų.

Aukščiausioji įstatymų leidžiamoji ir iš dalies teisminė valdžia ATR priklausė Seimui, kuris buvo sudarytas iš Senato ir Atstovų rūmų. Senatą sudarė aukščiausieji valstybės pareigūnai ir katalikų bažnyčios vyskupai. Penktadalį Senato narių sudarė aukščiausieji LDK pareigūnai: Lietuvos didysis maršalka, Lietuvos didysis kancleris, Lietuvos pakancleris, Lietuvos didysis išdininkas ir kt. Senatoriai buvo karaliaus skiriami iki gyvos galvos. Svarbiems valstybės reikalams svarstyti buvo kviečiami ir didžiųjų miestų atstovai (vaivados), tačiau tik su patariamąjo balso teise. Atstovų rūmus sudarė pavietų seimeliuose vietinės bajorijos renkami atstovai. Kiekvienas pavietas į Seimą rinko po 2 atstovus, kurie privalėjo išdėstyti vietos bajorijos požiūrį Seime svarstomu klausimu. Seimo posėdžius ir dienotvarkę skelbdavo Seimo maršalka. Seimas leido įstatymus, taip pat priimdavo sprendimus karo ir taikos klausimais, sudarydavo ir tvirtindavo sutartis su užsienio valstybėmis, kontroliavo valstybės išdą ir vykdomąją valdžią, nustatinėjo muitus bei mokesčius. Svarbiausias ir išskirtinis to meto ATR valstybinės santvarkos bruožas buvo *liberum veto* teisė, kuri reiškė, kad bent vienam

Atstovų rūmų delegatui nesutinkant su Seimo daugumos sprendimu, jis būdavo atmetamas. Tačiau ši teisė nebuvo absoliuti. Pasiūlius karaliui, klausimas galėjo būti sprendžiamas paprasčia balsų dauguma. Be to, reikėjo, kad veto pareiškusį asmenį palaikytų bent vienas didikas, priešingu atveju, jis galėjo būti išvartas iš Seimo. Vis tik dėl veto teisės iširo net 18 seimų, dešimtmečiais strigo valstybei reikalingos reformos.

Aukščiausioji vykdomoji valdžia ATR priklausė iki gyvos galvos renkamam karaliui, kurio rinkimuose (elekcija) turėjo teisę dalyvauti visi bajorai. Karalius buvo atsakingas Seimui, politiniai ir finansiniai jo įsipareigojimai buvo nustatyti privalomu susitarimu – *Pacta conventa*. Pasirašęs šį susitarimą karalius atsisakydavo sosto paveldėjimo teisės, negalėjo leisti įstatymams prieštaraujančių įsakymų, įsipareigojo valdyti valstybę tardamasis su karališkąja taryba, kurią sudarė 18 senatorių, kas 2 metus šaukti Seimą, be Seimo pritarimo neskelbti karo ar taikos, neįvesti naujų mokesčių. Pirmuoju ATR valdovu-karaliumi be jokių rinkimų buvo pripažintas Lietuvos Didysis Kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Augustas, patvirtinęs Liublino unijos aktą. Po jo mirties Gediminaičių-Jogailaičių dinastija baigėsi ir ATR iki jos žlugimo valdė 12 skirtingų dinastijų karalių. Lietuvių tautybės karalių tarp jų nebuvo.

Nuo 1569 m. pagrindinėms ATR veiklos sritims vadovavo aukščiausieji vykdomosios valdžios pareigūnai – ministrai, kurių pareigybės abiejose valstybėse buvo identiškos, tačiau vienos valstybės pareigūnai nebuvo pavaldūs kitos valstybės pareigūnams. Galima palyginti tokius abiejų valstybių aukščiausiuosius valstybės pareigūnus.

Lenkijos karalystė

Karūnos didysis maršalka ir dvaro maršalka

Karūnos didysis kancleris

Karūnos pakancleris

Karūnos didysis išdininkas ir paiždininkas

Karūnos didysis ir lauko etmonas

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė

Lietuvos didysis maršalka ir dvaro maršalka

Lietuvos didysis kancleris

Lietuvos pakancleris

Lietuvos didysis išdininkas ir paiždininkas

Lietuvos didysis ir lauko etmonas

Didieji ir dvaro maršalkos rūpinosi karaliaus saugumu, tvarkė jo reikalus. Svarbiausias pareigūnas buvo kancleris, kuris vykdė užsienio, vidaus reikalų ir teisingumo ministro pareigas, jo priežiūroje buvo didysis valstybės antspaudas, be kurio karaliaus įsakymai negaliojo. Lenkijos Karūnos didžiojo kancelerio pareigas užėmė ir Lietuvos didikai Radvilos Rudasis ir Juodasis. Pakanclerio žinioje buvo mažasis valstybės antspaudas, skirtas ne patiems svarbiausiems dokumentams. Išdininkai ir paiždininkai rūpinosi abiejų valstybių finansų ir mokesčių tvarkymu. Kariuomenės reikalus tvarkė ir jai vadovavo didysis ir lauko etmonai, kurių įtaka abiejose valstybėse buvo gana didelė. Jie dalyvaudavo Senato posėdžiuose ir vėliau tapo jo tikraisiais nariais. Žemesnieji abiejų valstybių pareigūnai buvo Lenkijos karalystės ir LDK didieji sekretoriai, referentai, prokurorai, didieji raštininkai ir kt. Be to, karaliaus dvare buvo dar ir kilmingų tituluotų asmenų, kurie vykdė garbės ir ritualines pareigas: stalininkai, taurininkai, medžiokliai, ginklininkai, vėliavininkai ir kt. Pavyzdžiui, taurininkas prieš pateikdamas karaliui vyną ar

midų, turėdavo jų paragauti.

Kunigaikštystėse, vaivadijose, miestuose ir kitose ATR teritorijos vietovėse vykdomosios valdžios funkcijas atliko svarbiausi žemietijų pareigūnai – vaivada ir kaštelionas, kurie įeidavo į Senato sudėtį. Žemesnieji žemietijų pareigūnai LDK teritorijoje buvo tijųnas, miesto seniūnas, vėliavininkas, žemietijos ir miesto teisėjai, pakamaris, medžioklis, girininkas, statybininkas ir kt. LDK ir Lenkijos karalystės valdymo institucijų pareigybes ir teises sulyginu 1697 m. Lietuvos ir Lenkijos *teisių sulyginimo* įstatymas. Tačiau faktiškai kai kurių LDK ministrų ir kitų valstybės pareigūnų teisės buvo platesnės už analogiškas teises Lenkijos karalystėje. Pavyzdžiui, Lietuvos hetmonas galėjo laikyti kariuomenę visoje LDK teritorijoje, o Lenkijos hetmonas – tiktai Seimo nurodytose vietovėse. Lietuvos išdininkas visas LDK pajamas sutelkdavo savo rankose, o Lenkijos karalystės pajamos buvo laikomos pavietų kasose, kurių naudojimo tvarką reguliavo Seimo nutarimai. LDK teismo sprendimas ką nors nubausti (atimti teises, ištremiti ir pan.) negaliojo tol, kol jo nepatvirtindavo kancleris, o Lenkijos karalystėje tokio patvirtinimo nereikėjo. Taigi Abiejų Tautų Respublikoje LDK valdymo institucijų pareigūnai visoje Lietuvos teritorijoje valstybės valdymo funkcijas vykdė visiškai savarankiškai. Tai patvirtina faktą, kad Lietuva ATR sudėtyje išliko ir funkcionavo kaip savarankiška valstybė.

Privilegiuota luominės visuomenės dalis

Svarbių pokyčių įvyko ir privilegijuotuose luominės visuomenės sluoksniuose. Liublino Seime formaliai buvo sulyginotos visų bajorų teisės ir privilegijos, nežiūrint į jų turimus titulus. Seimo 1638 m. įstatymas draudė naudoti kunigaikščio titulą

oficialiuose dokumentuose, taip pat ir iš naujo suteikti šį titulą bajorams, nes tai prieštaravo bajorų lygiateisiškumo principams. Kunigaikščio ar kito kilmingųjų titulo viešas naudojimas sukeldavo bajorų nepasitenkinimą ir pasmerkimą, už tai buvo net baudžiama. Tačiau realiame gyvenime viskas vyko kitaip. Lenkijos karalystės tribunolo ir Metrikos dokumentuose galima rasti daug vietų, kuriose oficialiai naudojamas Romos popiežiaus suteiktas kunigaikščio ar grafo titulas. Romos popiežiaus sutikimu ATR karalius Stanislovas Augustas kunigaikščių titulus suteikė trimis savo broliams Poniatovskiams. Kunigaikščio titulą galėjo suteikti ne tik Romos popiežius, bet ir kitos valstybės monarchas. Aleksandras A. Veryha rašė, kad Vokietijos imperatorius 1476 m. grafo titulą suteikė Rafaeliui Leščynskiui, taip pat imperatorius Maksimilianas I Šv. Romos imperijos kunigaikščių titulus 1515 m. suteikė Šydlovieckiui ir Radvilai (*A. Veryha. Rod kniaziow Weryhow, p. 22–23*). Pastarasis buvo Mikalojus Radvila II, kilęs iš Gediminaičių Radvilų giminės, LDK didysis maršalka ir didysis kancleris, Vilniaus vaivada. Jo brolis Jonas Radvila I, kilęs iš Radvilų Biržų-Dubingių giminės, ir jo palikuoniai taip pat turėjo Romos popiežiaus jiems suteiktus kunigaikščių titulus.

Išimtis buvo sudaryta tiems LDK kunigaikščiams, kurie šiuos titulus turėjo iki Liublino unijos sudarymo arba buvo įrašyti į Liublino unijos aktą. Šiame akte buvo įrašyti kunigaikščiai Čartoryskiai, Sanguškos, Ostrogiškiai ir grafai Tenčynskiai bei Olesnickiai. Kunigaikščių titulai buvo pripažinti ir Romos popiežiaus suteikti LDK didžiajam hetmonui Kazimierui ir jo broliui iždininkui Benediktui Sapiegoms, taip pat Gediminaičių Radvilų giminės palikuoniams. Paveldėtus kunigaikščių titulus privačiai naudojo Oginskiai, Masalskiai ir Palubinskiai. Kuni-

gaikščių Veryhų *palikuoniai ši kilmės titulą buvo paveldėję jau* nuo XIII a., tačiau oficialiai juo nesinaudojo. Bajoru galėjo būti pripažintas tik tai toks asmuo, kuris buvo ne tik kilmingas *iš pri-gimties* (lot. *princeps a nature*), bet ir turėjo žemės valdų bei dvarų, t. y. buvo turtingas (lot. *possessionatus*). Tačiau teisė įgyti naujų žemės valdų ir tėvonijų buvo ribojama, nes tai pažeistų bajorų lygiateisiškumo principą. Išimtis buvo sudaryta kunigaikščiui Radvilai I, kilusiam iš Biržų-Dubingių giminės, kuriam po santuokos su Ona Kiškaite atiteko Nesvyžiaus ir Olykos žemės valdos (dab. Baltarusija). Karalius Steponas Batoras patvirtino Radvilos I nuosavybę į šias žemės valdas, kurios vėliau tapo naujos Radvilų giminės Nesvyžiaus-Olykos šakos tėvonija. Neturtingų ir kitų bajorų, kurie prarado savo titulus arba negalėjo įrodyti savo kilmės, teisės ir privilegijos buvo ribotos, jie neturėjo rinkimų ir kitų teisių. Bajoro teisių taip pat neturėjo arba galėjo jas prarasti miestiečiai, kurie užsiėmė prekyba ar verslu. Lemiamą vaidmenį formuojant valstybės politiką ir valdymą vaidino turtingi ir įtakingi bajorai. Tas vaidmuo priklausė ir nuo karaliaus, valdžiusio valstybę konkrečiu istoriniu laikotarpiu.

Stepono Batoro valdymas

Steponas Batoras (1576–1588) – vengras, Transilvanijos kunigaikštis, ATR karaliumi buvo išrinktas po nevykusio prancūzų karališkosios dinastijos atstovo Henriko Valua valdymo. Šis, praėjus vos 5 mėnesiams po išrinkimo ATR karaliumi, slapta išvyko į Paryžių ir mirus broliui tapo Prancūzijos karaliumi Henriku III. Steponas Batoras suvaidino žymų vaidmenį Lietuvos ir Lenkijos valstybių istorijoje, jo valdymo laikotarpiu įvyko reikšmingų pokyčių ATR užsienio ir vidaus politikoje. Pirmiausia jis įvykdė kariuomenės pertvarkymo reformą, pradėjo

karą su Maskvos kunigaikštyste, kurio metu atsiėmė Livoniją ir Polocką. Caras Ivanas IV skubiai paprašė taikos, kuri buvo pasirašyta 1582 m., ir dešimčiai metų atitolino Rusijos grėsmės pavojų. Vidaus politikos srityje Steponas Batoras sugebėjo valstybę valdyti taip, kad nekiltų abiejų tautų didikų ir bajorų priešpriešos, pripažino jų teises ir privilegijas. Įsimintini Seime jo pasakyti žodžiai – „*Būkite laisvių sargais, bet tik tokiais, kurie laisvių nenaudoja piktam*“. Steponas Batoras, pats būdamas katalikas, leido plisti protestantizmui ir kalvinizmui, smerkė katalikų išsišokimus prieš kitas tikybas. Išgarsėjo jo žodžiai: „*Esu žmonių, ne sąžinių karalius*“ (T. Venclova. *Lietuvos istorija visiems, T. I, p. 223*). Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad Steponas Batoras gerbė ir saugojo LDK savarankiškumą, nepaisydamas Liublino unijos nuostatų, dažnai šaukdavo atskirus LDK Seimus ir valdė Lietuvą kaip atskirą valstybę. Jis mėgo gyventi ir medžioti Lietuvoje, dažniausiai gyveno Gardine, kuriame ir mirė 1586 m. Didelių **nuopelnų** Steponas Batoras pasiekė Lietuvos švietimo ir kultūros srityse. 1579 m. Steponas Batoras suteikė privilegiją Vilniuje, Jezuitų kolegijos bazėje, **įkurti** Vilniaus universitetą. Pirmuoju universiteto rektoriumi buvo paskirtas garsus to meto teologas, rašytojas ir pamokslininkas Petras Skarga. Pradžioje universitete buvo tik teologijos ir filosofijos fakultetai. 1644 m. vicekanclerio Kazimiero Sapiegos dėka įsteigtas Teisės fakultetas, o vėliau ir Medicinos fakultetas. Vilniaus universitetas buvo vienas seniausių Europoje, už jį senesni buvo tik Prahos, Krokuvos, Pėčo ir Karaliaučiaus universitetai. Jis tapo Rytų Europos kultūriniu ir mokslo centru. Mokslas ir kultūra iš Vilniaus universiteto plito į Rytų Europą, slavų žemes ir net į Maskvos kunigaikštystę. Steponas Batoras sutvarkė Lietuvos teismų sistemą. 1581 m. buvo įsteigtas aukščiausiasis teismas – Lietuvos Vyriausiasis Tribu-

nolas, kurį pradžioje sudarė 46, o vėliau 49 bajorų seimeliuose renkami tribunolo nariai. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas su nedideliais pakeitimais išliko iki Lietuvos valstybės žlugimo ir sprendė bajorų skundus, adresuotus Lietuvos didžiajam kunigaikščiui dėl žemesnės instancijos teismų sprendimų. Tribunolo teisėjai buvo renkami vieneriems metams. Tribunolas paeilui posėdžiaudavo Vilniuje, Gardine, Naugarduke ir Minske.

Stepono Batoro valdymo laikotarpiu gyveno Mikytos Piotrovičiaus Veryhos **sūnus Charitonas Mikytovičius Veryha**, kuris paveldėjo karaliaus Žygimanto Augusto jo tėvui dovanotus Choroševčyznos ir Brochovo dvarus Polocko vaivadijoje. Tie dvarai Mikytai Veryhai buvo dovanoti kaip kompensacija už prarastus dvarus Sebežo žemėje, kai ji atiteko Maskvos didžiajai kunigaikštystei. Tačiau, kai 1536 m. po LDK kovų su Maskvos kunigaikštyste Sebežo žemė vėl atiteko Maskvai, Charitonas Mikytovičius Veryha dar kartą neteko jo tėvui dovanotų dvarų. Tik tai kai karaliaus Stepono Batoro vadovaujama jungtinė Lietuvos ir Lenkijos kariuomenė vėl atsiėmė Polocką, karalius 1580 m. gražino Charitonui Mikytovičiui Veryhai prarastus dvarus. Choroševčyzna ir Brochovo tuo metu buvo didžiausi ir turtingiausi dvarai, kuriuos Veryhų giminės palikuoniai valdė su pertraukomis apie 300 metų. Tie dvarai ne kartą buvo dalinti ir parceliuoti. Kai 1785 m. buvo dalinami paskutinį kartą, savo pretenzijas į juos pareiškė net 32 Veryhų giminės palikuoniai (*A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 95*).

Po karaliaus Stepono Batoro mirties ATR valdė **švedų Vazų** ir lenkų dinastijų karaliai. Veryhų giminės atstovų rasta tik tai Vladislavo ir Jono Kazimiero Vazų, Jono Sobieskio (Jono III), Augusto III ir Stanislovo Augusto Poniatovskio valdymo laikais.

Vladislovo Vazos (Vladislovo IV) valdymas

Vladislovo Vazos valdymo laikotarpis (1632–1648) buvo palyginti trumpas, bet neramus. Jo tėvas Zigmantas Vaza, siekdamas absoliučios valdžios, supriešino katalikus su kitatikiais ir dėl to turėjo daug priešų. Vladislovas Vaza siekė sutaikyti katalikus su protestantais ir tai jam pavyko. Katalikai palaikė Vladislovą dėl jo artimų ryšių su tėvu ir visa jo šeima, o protestantai dėl to, kad jis atitaisė tėvo jiems padarytas skriaudas. Visiems kitatikiams buvo garantuota visiška tikėjimo laisvė. Karalius protestantų vadovui Kristupui II Radvilai suteikė teisę valdyti Vilniaus vaivadiją ir didžiojo etmono titulą. Nuo to laiko iki galutinai išmirė Biržų šakos, Radvilos vėl tapo vadovaujančia LDK didikų šeima. Užsienio politikos srityje Zigmantas Vaza pasižymėjo tuo, jog jam pavyko sėkmingai užbaigti karą su Maskvos kunigaikštyste dėl Smolensko. Kai 1632 m. Maskvos kunigaikštystė atnaujino karą su LDK, siekdama susigrąžinti Smolenską, karaliaus Vladislovo vadovaujama jungtinė 15 000 lietuvių ir lenkų kariuomenė apsupo ir privertė pasiduoti 100 000 Maskvos kunigaikštystės kariuomenę. Po ilgų derybų Polianovos kaime su Maskvos kunigaikštyste buvo sudaryta „amžinoji taika“, pagal kurią Maskva atsisakė jai perleistų žemių ir pretenzijų į Livoniją. Tačiau Vladislovo Vazos gyvenimo pabaigoje Ukrainos teritorijoje kilo kazokų sukilimų. Vienas iš svarbiausių buvo Bogdano Chmelnickio 1637–1638 m. sukilimas, kuris buvo žiauriai numalšintas. Po šio sukilimo ATR įsivėlė į naujus karus su Maskvos kunigaikštyste ir Švedija.

Vladislovo Vazos valdymo metu gyveno ir pasižymėjo trys ukrainietiškos-lenkiškos šakos Veryhų giminės palikuoniai, tiesiogiai susiję ir su LDK istorija.

Andžejus Michailovičius Veryha – Kijevo valdytojo Fe-

doro Bohdano Veryhos provaikaitis, Naugarduko vaivadijos kariuomenės generolas, Darovo dvaro savininkas. Jo žmona kunigaikštystė Elena Palubinska buvo LDK maršalkos kunigaikščio Palubinskio (1626–1679) sesuo ir jo dukters Anos Marijanos Palubinskos teta. Ana Marjana Palubinska buvo LDK kanclerio Dominiko Mikalojaus Radvilos žmona. Taigi, šios šakos Veryhų **giminės** 11 karta buvo giminystės ryšiais susijusi su kunigaikščių Palubinskių ir Radvilų giminės Klecko šakomis (*A. Veryha. Rod kniaziov Weryhow, p. 198–199*).

Aleksandras Adrejevičius Veryha – Naugarduko vaivadijos pasiuntinys į Seimą, pasirašė karaliaus Vladislovo IV elekciją. Su savo kariauna prisijungė prie karaliaus vadovaujamos kariuomenės ir 1632 m. dalyvavo kovose su Maskvos kunigaikštyste dėl Smolensko. Už nuopelnus karalius Vladislovas IV nusiėmė nuo kaklo ir padovanojo jam sidabru inkrustuotą dramblio kaulo medžiotojo ragą, kuris tapo Veryhų giminės relikvija. Aleksandras Veryha buvo 12 kartos Antano Veryhos pusbrolis. Vedė lenkę grafitę Reginą Unichovską, priėmė katalikų tikėjimą ir papročius, suartėjo su lenkiškąja Veryhų giminės atšaka. Prie savo pavardės pridėjo pavardę *Darovski*, tuo pabrėždamas savo tėvonijos kilmę. Turėjo tris sūnus – Andžejų, Zigmuntą ir Aleksandrą, kurie gyveno jau karaliaus Jono Sobieskio (Jono III) valdymo laikotarpiu.

Baltazaras Veryha-Darovskis pasirašė karaliaus Vladislovo Vazos elekciją, buvo karaliaus taurininkas, sekretorius ir komisaras. Kartu su karaliaus vadovaujama kariuomene dalyvavo 1632 m. kare su Maskvos kunigaikštyste dėl Smolensko.

Mirus Vladislovui IV Vazai, ATR karaliumi buvo išrinktas jo sūnus **Jonas Kazimieras Vaza** (1648–1668), kuris dėl nuolatinių konfliktų su įtakingais didikais atsisakė sosto, išvyko į Pary-

žių ir ten mirė. Po jo mirties baigėsi ir Vazų dinastijos valdymas. Tuo laikotarpiu gyveno Charytono Mikytovičiaus Veryhos sūnus **Piotras Kopetas Charytonovičius Veryha**, lietuviškos-baltarusiškos šakos 13 kartos palikuonis. Jis paveldėjo tėvo dvarus Cho-roševčyznos vietovėje ir 1649 m. įkūrė naują Kopciovo dvarą.

Jono Sobieskio (Jono III) valdymas

Jonas Sobieskis – Krokuvos kašteliono Jokūbo Sobieskio ir Z. T. Danilavičiūtės sūnus, gimęs 1629 m., ATR karaliumi buvo išrinktas 1674 m. po karaliaus Mykolo Kaributo Višniovec-kio mirties. Jis buvo vienintelis ATR karalius, kilęs iš neturtingų bajorų šeimos. Didiku jis tapo tikrai tuomet, kai vedė Sandomi-ro vaivados J. Zamoiskio našlę ir Prancūzijos markizo Henriko d'Arquen dukrą Mariją Kazimierą (*lenk. Marysienką*). Tačiau savo turtais jis neprilygo didikų Radvilų, Sapiegų ir Zamoiskių turtams. Dėl to jie nepripažino Jono Sobieskio karališkosios di-dybės, nelaikė jo sau lygiu didiku, o įpratę savivaliauti priešinosi jo pastangoms stiprinti ir tvirtai valdyti valstybę. Vietos bajorų seimeliuose ir net ATR Seime didikai sukeldavo bereikalingus ginčus, net ir peštynes, kurios kartais baigdavosi ir kraujo praliejimu. Jonas Sobieskis stengėsi stiprinti savo valdžią ir iškelti pradžioje jam buvusius palankius didikus Radvilas ir Sapiegas. Benediktas Sapiega gavo LDK iždininko, o jo brolis Kazimie-ras – didžiojo etmono pareigas. Tačiau iškilę Sapiegos taip pat liko nesukalbami, nenorėjo klausyti karaliaus, duoti pinigų jo planams įgyvendinti ir dalyvauti karuose. Be to, Sapiegos nuo-lat konfliktavo su Radvilomis dėl Boguslavo Radvilos dukters paveldėtų milžiniškų turtų – 185 dvarų kompleksų, kurie po ilgų ginčų ir tarpusavio kovų atiteko Nesvyžiaus linijos Radviloms. Etmonas Sapiega įsivėlė į ginčus ir su Vilniaus vyskupu, nes

vyskupo dvaruose laikė savo kariuomenę, kai galėjo ją laikyti tik Seimo nustatytose vietose. Vyskupas už tai jį net ekskomunikavo, bet vėliau Sapiega savo kariuomenę iš vyskupijos dvarų išvedė ir jie susitaikė. Esant tokiai situacijai valdyti valstybę buvo labai sunku, todėl nieko nuostabaus, kad Jono Sobieskio valdymo metu ATR vidaus politikoje jokių žymesnių pokyčių ar reformų nevyko. Jam tiktai pavyko pertvarkyti Lenkijos kariuomenę, padidinti dragūnų, husarų ir muškietininkų ginkluotę ir reikšmę. Be to, jis buvo kultūros mecenatas, kvietė ir globojo dailininkus, architektus, mokslininkus. Lenkijoje buvo pastatyta daugybė rūmų ir įkurta daug bibliotekų. Jono Sobieskio autoritetas ir reikšmė išaugo, kai jo vadovaujama Lenkijos kariuomenė ėmė kariauti su svarbiausiu priešu Turkija ir 1683 m. Vienos mūšyje visiškai sumušė Turkijos kariuomenę. Tuomet jis imtas garbinti kaip krikščioniškojo pasaulio gelbėtojas. Tačiau vėlesni keli jo kariuomenės žygiai prieš turkus ir totorius baigėsi visišku pralaimėjimu. Mirė Jonas Sobieskis 1696 m., kartu su žmona palaidotas Krokuvos Vavelyje, Krokuvoje jam pastatytas paminklas. Po karaliaus Jono Sobieskio mirties, nuo 1697 m. iki 1733 m., t. y. iki karaliaus Augusto III valdymo pradžios, duomenų apie Veryhų giminę nerasta.

Jono Sobieskio valdymo metais gyveno ir su LDK istorija yra susiję trys broliai, Veryhų giminės ukrainietiškos-lenkiškos šakos 13 kartos atstovai: Andžejus, Zigmantas ir Aleksandras Veryhos, kurie XVII a. apsigyveno Naugarduko vaivadijoje.

Andžejus Aleksandrovičius Veryha – vengrų kariuomenės rotmistras, karaliaus medžioklis, Naugarduko pasiuntinys į ATR Seimą, pasirašė karaliaus Jono Sobieskio elekciją (1674 m.).

Zigmantas Aleksandrovičius Veryha (m. 1710) – Lenkijos kariuomenės kavalerijos rotmistras, karaliaus Jono Sobieskio

asmens sargybinis ir draugas, 1683 m. dalyvavo Lenkijos karo su turkais Vienos mūšyje. Žmona Marjana Trčinska, naudojo herbą „*Slepowron*“. Zigmantas Veryha prie savo pavardės pridėjo pavardę *Darovskis*.

Aleksandras Aleksandrovičius Veryha – LDK pasiuntinys į Gardino seimelį. Išgarsėjo tuo, kad buvo teisiamas Gardino teisme, nes buvo įtariamas ginčų Gardino seimelyje metu nužudęs didiką Lopatą. Tuo metu seimeliuose didikams buvo būdinga ginčytis ir savo santykius aiškintis naudojant ginklą. Byla tęsėsi pakankamai ilgai, tačiau, trūkstant konkrečių įrodymų, karalius Jonas Sobieskis bylą nutraukė. Gali **būti, kad** įtakos tam turėjo ir jo brolio Zigmanto nuopelnai valstybei.

Tuo laikotarpiu taip pat gyveno **Stanislavas Aleksandrovičius Veryha**, lietuviškos-baltarusiškos šakos šoninės linijos 14 kartos palikuonis. 1690 m. jis vedė Zuzaną Kudriavceva, kurios vedybinis kraitis buvo dvaras *Viepšyški na Žmudzi* (greičiausiai turėtas omenyje Veprių dvaras Ukmergės sav.). Taip Stanislavas Aleksandrovičius Veryha tapo šio dvaro savininku, o 1730 m. jį paveldėjo sūnus Janas Veryha. Tačiau trūksta duomenų apie tai, kad kunigaikščiai Veryhos XVIII a. buvo Veprių dvaro savininkai.

Augusto III valdymas

Augustas III (1733–1763), Saksonijos dinastijos atstovas, ATR karaliumi tapo Rusijos imperatorės Anos Ivanovnos ir Austrijos imperatoriaus Karolio VI dėka, kai į šią valstybę nepaskelbus karo buvo įvesta Rusijos ir Saksonijos kariuomenė. Valdant Augustui III ATR patyrė didžiausią nuosmukį. Tuo metu vyko Septynerių metų karas (1756–1763), kuriame Didžiosios Britanijos, Prūsijos ir Vokietijos valstybių sąjunga kariavo su

Austrijos, Prancūzijos Saksonijos ir Švedijos koalicija. Karai alino ATR, ypač Lietuvą. Per jos teritoriją žygiavo ir plėšikavo Rusijos kariuomenė, kuri užėmė Prūsiją (Klaipėdos kraštą ir Karaliaučių). Valstybės valdyme vyravo chaosas, nes karalius valdžią faktiškai perdavė savo favoritams. Nuolat vyko didikų tarpusavio kovos dėl įtakos ir valdžios. Dėl dažno naudojimosi veto teise Seimo darbas faktiškai tapo paralyžiuotas, jis nieko negalėjo nutarti. Pašliję drausmė kariuomenėje, buvo švaistomi valstybės finansai. Mirė Augustas III 1763 m., taip nieko ir ne-nuveikęs valstybės ir visuomenės labui.

Karaliaus Augusto III valdymo laikotarpiu lietuvišką-baltarusišką šaką praradę šeši Veryhų giminės palikuoniai.

Ivanas Denisovičius Veryha – 15 kartos palikuonis pasižymėjo tuo, kad kaip pretendentas dalyvavo Veryhų tėvonijos dvarų padalijimuose. Jo sūnus **Dionizas Ivanovičius Veryha** dar 1679 m. iš Efrema Veryhos įgijo naują žemės valdą Veryhų tėvonijoje. Daugiau duomenų apie juos nepateikta.

Tuo laikotarpiu gyveno dar trys Veryhų giminės atstovai, kurie 1755 m. užėmė Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo teisėjų pareigas: **Jokūbas Veryha-Darevskis**, **Maciejus Veryha-Darevskis** ir **Stanislavas Veryha-Darevskis**. Genealoginėje scheme jie kažkodėl nepaminėti, bet nurodyti Aleksandro Veryhos knygoje. Tačiau nekyla abejonių, kad jie priklausė lietuviškai-baltarusiškai Veryhų giminės šakai, įrašyti į Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo aktų knygas.

Stanislovo Augusto valdymas ir ATR sunaikinimas

Stanislovas Augustas Poniatovskis gimė 1732 m. Volčine (dab. Baltarusija), Krokuvos kašteliono ir princesės Konstancijos Čartoriskos sūnus. LDK karaliumi išrinktas 1764 m. rugsėjo

7 d. Prieš tai, ypač po karaliaus Augusto III mirties, tarp didikų, kurie ir anksčiau laikė didžiules kariuomenes, paisė tik savo interesų, savivaliavo ir ignoravo karaliaus valdžią, užvirė aštri tarpusavio kova dėl įtakos ir valdžios. Susiformavo galingos Lenkijos didikų Potockių, Lietuvos didikų Radvilų bei Čartoriškių grupuotės, kurios siekė reformuoti valstybę, tačiau taip, kad valdžia reformuotoje valstybėje atsidurtų jų rankose. Todėl jos negalėjo tarpusavyje susitarti. Be to, vis daugiau į ATR reikalus kišosi užsienio valstybės, kurios turėjo savo interesų ir nenorėjo jokių reformų. Potockių ir Radvilų grupuotei įtaką darė Prancūzija, o Čartoriškių grupuotei – Rusija. Rusijos imperatorė Jekaterina II susitarė su Prūsija neleisti ATR vykdyti jokių reformų ir rinkimuose į karaliaus sostą paremti Stanislovo Augusto kandidatūrą. Jis, remiant rusų kariuomenei bei Čartoriškių grupuotei, ir buvo išrinktas ATR karaliumi. Tačiau, tapęs ATR karaliumi, Stanislovas Augustas kartu su Čartoriškių grupuote prieš Jekaterinos II valią pradėjo vykdyti dalines valstybės pertvarkymo reformas. Reformomis buvo siekiama panaikinti bajorų veto teisę finansiniais klausimais, keisti Seimo darbo tvarką, stiprinti valdymo institucijas, didinti kariuomenę. Buvo įkurtos LDK ir Lenkijos Iždo ir Karo komisijos, karininkų mokykla – Kadetų korpusas. Stanislovas Augustas buvo literatūros, dailės ir teatro mecenatas, pradėjo vykdyti kultūros reformą, įsteigė pirmąjį laikraštį. Pradėta kurti dvarų pramonė, buvo steigiamos popieriaus ir stiklo dirbtuvės, drobės audimo ir balinimo įmonės, labiau naudojamas samdomas darbas, suintensyvėjo ūkio raida. Pastangos stiprinti valstybę pirmiausia kėlė Rusijos nepasitenkinimą. Ji išvelgė grėsmę savo interesams, ieškojo preteksto įsikišti į ATR valdymą ir sustabdyti reformas. Reformoms priešiška buvo ir ATR bajorijos dalis, kuri bijojo prarasti savo privi-

legijas, todėl susibūrė į Radomo konfederaciją. Toks pretekstas atsirado, kai 1766 m. ATR Seimas atmetė Rusijos reikalavimą suteikti bajorams stačiatikiams ir protestantams lygias su katalikais politines teises valstybėje. 1767 m. Radomo konfederatus parėmė Jekaterina II, patenkino jų prašymą ir įvedė į ATR Rusijos kariuomenę. Rusijos kariuomenės apsuptoje Varšuvoje vyko Radomo konfederatų seimas. Šio seimo 1768 m. vasario 24 d. nutarimu, stačiatikiams ir protestantams buvo suteiktos lygios politinės teisės, o ATR santvarkos garantu pripažinta Rusija. Tuo teisiškai buvo apribotas ATR suverenitetas ir ji tapo priklausoma nuo Rusijos. Tačiau tais pačiais metais Podolėje, Baro mieste, didikai Juozapas Sapiega, Mykolas Kazimieras Oginskis, Karolis Stanislovas Radvila ir kiti susibūrė į Baro konfederaciją, nukreiptą prieš Rusijos įtaką ir Radomo konfederatus. Baro konfederatai veiklą pradėjo ir LDK teritorijoje. Generalinės konfederacijos su Baro vėliava vyriausiuoju maršalu buvo paskelbtas Mykolas Jonas Pacas. Konfederatai buvo prieš katalikų ir kitatikių teisių sulyginimą, siekė atkurti ATR nepriklausomybę nuo Rusijos. Konfederatai tikėjosi visuotinio bajorų sukilimo ir užsienio valstybių paramos, tačiau jų nesulaukė. Tuomet Stanislovas Augustas pasiskelbė konfederatų priešu ir paprašė Rusijos karinės pagalbos. Žymiai gausesnė Rusijos kariuomenė 1768 m. Baro konfederatus sutriuškino.

Rusijos įtakos plėtra į Vakarus ir dalies ATR žemių užėmimu liko nepatenkintos Prūsija ir Austrija, nes jos taip pat pretendavo į atskiras šios valstybės žemes. Prūsijos karalius pirmasis pasiūlė pasidalyti ATR žemes, tačiau Rusija pradžioje nesutiko, nes tikėjosi pati viena jas užvaldyti. Tačiau, kai Austrija pagrasino karu, Rusija buvo priversta savo veiksmus derinti su Prūsija ir Austrija bei tartis su jomis dėl ATR teritorijos padalijimo.

1772 m. rugpjūčio 5 d. Sankt Peterburge buvo pasirašyta Austrijos, Prūsijos ir Rusijos konvencija, kuria remiantis ir nepaskelbus karo buvo įvykdytas *pirmasis ATR žemių padalijimas*. ATR Seimas ir karalius Stanislovas Augustas iš pradžių protestavo, tačiau nesulaukę paramos iš Anglijos ir Prancūzijos 1773 m. padalijimą buvo priversti pripažinti. Rusijai atiteko Polocko ir Vitebsko vaivadijų žemės, Prūsijai – Pamario krašto, išskyrus Dancigą ir Marienburgą, taip pat Vakarų Prūsijos žemės. Austrijai atiteko Galičo, Lvovo ir Belzo vaivadijų žemės Lenkijoje. Po padalijimo ATR neteko apie 30 procentų savo teritorijos ir maždaug apie 35 procentų gyventojų.

Po pirmojo padalijimo, nors ir žymiai sumažėjusi, ATR nenustojo egzistuoti kaip valstybė. Vėlesnėmis reformomis buvo dedamos pastangos gelbėti ją nuo visiško žlugimo. Aukščiausiuju valstybinės valdžios organu tapo Nuolatinė taryba (1775–1789), kurią sudarė 36 Seimo deleguoti nariai. Tačiau pavyko įgyvendinti tik dalinius pertvarkymus, nes Rusija Nuolatinę tarybą laikė savo įtakoje ir per ją siekė valdyti visą valstybę. Buvo įgyvendinti tik kai kurie pokyčiai pramonės, prekybos ir finansų srityse bei apribota etmonų savivalė. Etmonai buvo LDK kariuomenės vadai, kurie vykdė ypač atsakingas pareigas ir turėjo didelę galią valstybėje. Karalius dažnai jiems suteikdavo senatoriaus statusą. Etmonai ir kiti didikai ypač saugojo ir net jėga gynė savo laisves bei privilegijas valstybėje. Esminių valstybės reformų ėmėsi 1788 m. spalio 6 d. Varšuvoje darbą pradėjęs ATR Seimas, istorijoje vadinamas Ketverių metų seimu. Panaikinta Rusijos įtakoje buvusi Nuolatinė taryba ir iš ATR teritorijos išvesta Rusijos kariuomenė. Padidinta ir modernizuota ATR kariuomenė, sudaryta bendra karo akademija. Uždėti mokesčiai privačioms žemės valdoms. Miestiečiams suteiktos

teisės ir privilegijos, kuriomis iki šiol galėjo naudotis tik bajorai. Miestiečiai įgijo teisę į žemės nuosavybę, galėjo užimti valstybines tarnybas, siųsti savo atstovus į Seimą ir kt.

Tačiau bene svarbiausias to laikotarpio istorinis įvykis buvo naujos ATR Konstitucijos priėmimas, kurią Seimas priėmė 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija įtvirtino pagrindinius reformų ir valstybės santvarkos organizavimo principus, pakeitė valstybės politinę struktūrą, patvirtinto bajorų, miestiečių ir laisvųjų valstiečių teises bei privilegijas. Panaikintas karalių rinkimas, įvesta paveldima konstitucinė monarchija. Panaikinta bajorų veto teisė, Seime klausimai buvo sprendžiami balsų dauguma. Valstybės aukščiausioji valdžia pirmą kartą istorijoje suskirstyta į įstatymų leidžiamąją (Seimas), vykdomąją ir teisminę. 1791 m. spalio 20 d. Seimas priėmė „Abiejų tautų savitarpio garantijos įstatymą“, kuriuo buvo įteisintas LDK, kaip lygiateisės Lenkijos partnerės konfederacinėje valstybėje, statusas, nustatytas lygus LDK ir Lenkijos narių skaičius ir lygios teisės bendrosė centrinės valdžios institucijose.

Sėkmingai vykdyti Ketverių metų seimo reformas buvo galima dėl pasikeitusios to meto geopolitinės padėties ir jėgų santykio Europoje. 1787 m. prasidėjo Rusijos–Turkijos karas, todėl Rusija buvo priversta išvesti savo kariuomenę iš ATR teritorijos ir negalėjo taip grubiai kištis į jos vidaus reikalus. Karui pasibaigus Rusijos pergale, 1792 m. buvo sudaryta taikos sutartis ir Rusija vėl pradėjo telkti savo kariuomenę ATR pasienyje, ieškojo progos, kaip vėl įvesti savo kariuomenę į ATR teritoriją ir kištis į jos valdymą. Tokia proga atsirado, kai reformų ir Gegužės 3-iosios Konstitucijos priešininkai susijungė į Targovicos (Ukraina) konfederaciją ir paprašė Rusijos paramos. Konfederacijos iniciatoriais buvo generolas F. Potockis, etmonai

S. Ževuckis, F. K. Branickis ir kiti lenkų didikai. Jie reikalavo gražinti panaikintas privilegijas ir iki reformų buvusią valstybės santvarką. Konfederatai, tarpininkaujant Rusijai, 1792 m. balandžio 27 d. pasirašė Targovicos konfederacijos manifestą, o po mėnesio Rusijos kariuomenė, nepaskelbusi karo, keturiose vietose peržengė ATR sieną. Nesulaukusi rimtesnio pasipriešinimo, Rusijos kariuomenė be mūšio užėmė Kauną, Vilnių, vėliau Varšuvą ir kitas teritorijas. Rusijos okupuotose teritorijose valdžia atiteko Targovicos konfederatams, kurių vadovu tapo LDK kancleris A. Sapiega. Karalius Stanislovas Augustas, nusivylęs savo kariuomenės galimybėmis priešintis ir nesulaukęs pagalbos iš užsienio, pripažino konfederatų valdžią.

Targovicos konfederacija ir Rusijos kariuomenės įvedimas sudarė sąlygas įvykdyti *antrąją ATR teritorijos padalijimą*. 1793 m. sausio 23 d. Rusija su Prūsija sudarė sutartį antrą kartą pasidalyti ATR teritoriją. Austrija tame padalijime nedalyvavo, nes tuo metu kariavo su Prancūzija. Tais pačiais metais ATR buvo priversta pasirašyti susitarimą su Rusija, pagal kurį jai atiteko Minsko, Kijevo, Braclavo ir Podolės vaivadijos, taip pat dalis Vilniaus, Naugarduko, Bresto ir Volynės vaivadijų. Su Prūsija priverstinai pasirašyta sutartimi jai atiteko vakarinės Lenkijos žemės: Gdanskas ir Torunė, Gniezno, Poznanės ir kt. žemės, taip pat dalis Krokuvos ir Mozūrrijos vaivadijų. ATR neteko apie 50 procentų savo teritorijos ir tapo dar labiau priklausoma nuo užsienio valstybių. Siekdama įteisinti antrąją ATR teritorijos padalijimą ir priversti ją sudaryti naują sąjungos ir garantijos su Rusija sutartį, imperatorė Jekaterina II pareikalavo sušaukti ATR Seimą. Paskutinis ATR Seimas Rusijos okupacijos sąlygomis posėdžiavo Gardine 1793 m. birželio–lapkričio mėnesiais. Pradžioje dauguma Seimo narių protestavo prieš ATR teritori-

jos padalijimą ir naujas sąjungos su Prūsija bei Rusija sutartis, tačiau Rusijos atstovai ėmėsi represijų. Į Seimo salę įsiveržė rusų karininkai, suėmė ir išsivežė 5 protestuotojus, pareikalavo besąlygiškai patvirtinti ATR teritorijos padalijimą bei pasirašyti naujas sutartis su Prūsija ir Rusija. Seimo nariams buvo pranešta, kad jie bus išleisti iš salės tik po šių sutarčių pasirašymo. 1793 m. rugsėjo 23 d. buvo pasirašyta sutartis su Prūsija, o tu pačių metų spalio 10 d. – sutartis su Rusija. Pastarajai buvo pripažinta teisė laikyti ATR teritorijoje savo kariuomenę, ją laisvai įvesti ir išvesti, karo atveju vadovauti ATR kariuomenei, atstovauti ATR tose valstybėse, kuriose ji neturi savo pasiuntinių. Sudarinėti tarptautines sutartis ATR galėjo tik su Rusijos sutikimu. Be to, Seimas priėmė įstatymus, kuriais sumažino ATR kariuomenę iki 15 000 karių, panaikino daugelį Targovicos konferencijos nutarimų, atkūrė Rusijai palankią Nuolatinę tarybą ir patvirtino naują ATR konstituciją. Taip buvo gražinta 1775 m. galiojusi valstybės santvarka. Tačiau Gardino seimo nustatyta tvarka realios reikšmės neturėjo, nes daugumą klausimų sprendė Rusijos ambasadoriai, o tvarka galiojo tikrai iki generolo Tado Kosciuškos vadovaujamo sukilimo. Apie sukilimo priežastis ir eigą rašoma kitame šio leidinio skyriuje.

Pralaimėjus Tado Kosciuškos sukilimą, Europos geopolitinė padėtis pasikeitė. 1795 m. spalio 24 d. Sankt Peterburge buvo pasirašyta Rusijos, Austrijos ir Prūsijos sutartis dėl *trečiojo ATR teritorijos padalijimo*, kuriuo savarankiškų Lietuvos ir Lenkijos valstybių egzistavimas buvo panaikintas. Didžioji dalis Lietuvos etninių žemių ir Kuršo kunigaikštija buvo įjungtos į Rusijos imperijos sudėtį ir pavadintos Šiaurės pietų kraštu (*rus. Severo Zapadnyj kraj*). Prūsija prisijungė Užnemunės kraštą (Suvalkija), kuris jai priklausė iki 1806 m. Lenkijos žemes pasidalijo

Prūsija ir Austrija. Didžioji Lenkijos dalis atiteko Rusijai ir buvo inkorporuota į jos sudėtį autonomijos teisėmis. Karalius Stanislovas Augustas atsisakė sosto, kaip garbės kalinys buvo išvežtas į Gardiną, vėliau į Sankt Peterburgą, kur ir mirė 1798 m. vasario 12 d. Jo palaikai 1995 m. perkelti į Varšuvos Šv. Jono katedrą.

Stanislovo Augusto valdymo metu, tragišku ATR laikotarpiu, pasibaigusiu jos padalijimu ir sunaikinimu, gyveno nemažai skirtingų šakų Veryhų giminės atstovų.

Lietuviška-baltarusiška šaka

Francišekas Veryha – Jono Boguslavo sūnus, katalikas, LDK kariuomenės generolas, Ašmenos pasiuntinys į Seimą, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo išdininkas (1755 m.), miręs 1780 m. Dėl nežinomų priežasčių jis nepaminėtas Genealoginėje schemeje, tačiau nekyla abejonių, kad jis priklausė lietuviškos-baltarusiškos šakos šoninės linijos 16 kartai. Kartu su žmona Rozalija palaidoti Vilniaus šv. Petro ir Povilo arkikatedros bazilikos rūsyje. Lentelėje virš rūsio parašyta: „*Tu w tym grobie leżą Franciszek i Rozalja W e r y h o w i e. Proszą o trzy Zdrowia Marija. Pokorszanscy Starostwo.*“ Virš rūsio lango įmūrytoje metalinėje lentelėje parašyta: „*Za dusze w Bogu zeslanego Franciszka y Rozalji z Koszyczow W e r y h o w, Starostow Pokorszanskich, Malżonkow, Lipca 20, 1780 roku. Proszą o trzy Zdrowia Marija.*“

Vertimas: „*Šiame kape guli Francišekas ir Rozalija Veryhos. Prašo sukalbėti tris Sveika Marija. Pokožansko Seniūnija.*“ Virš rūsio lango įmūrytoje metalinėje lentelėje parašyta: „*Už Dievui atiduotą Francišeko ir Rozalijos Veryhų iš Košycovy, Pokožansko seniūnų, sutuoktinių, dvasią 1780 metų liepos 20 d. Prašo trijų Sveika Marija*“ (vertė autorius).

„Šiame kape guli Francišekas ir Rozalija Veryhos. Prašo sukalbėti tris Sveika Marija. Pokožansko Seniūnija.“ Virš rūsio lango įmūrytoje metalinėje lentelėje parašyta: „Už Dievui atiduotą Francišeko ir Rozalijos Veryhų iš Košycovų, Pokožansko seniūnų, sutuoktinių, dvasią 1780 metų liepos 20 d. Prašo trijų Sveika Marija“ (vertė autorius).

Stanislovas Dionizovičius Veryha (1720–1825) – katalikas, Lydos teismo teisėjas. Buvo teisingas ir gerbiamas visuomenėje žmogus. Pasirašė karaliaus Stanislovo Augusto elekciją. Įsigijo Topory ir Staržino dvarus Vitebsko vaivadijoje, o savo dalis Choroševčyznos ir Brochovo dvaruose perleido broliui Gabrieliui. Po Stanislovo Veryhos visi tos pašios šakos sekančių kartų atstovai taip pat buvo katalikai.

Ignatijus Stanislavovičius Veryha (1762–1848) – Polocko vaivadijos karinės civilinės komisijos narys, Trezoro ir Liudvinovo dvarų savininkas, žirgų žinovas ir augintojas. Mokėsi Vilniaus Jėzuitų akademijoje (vėliau Vilniaus universitetas). Pirmoji žmona buvo Hlasko, antroji – Buinicka.

Šiai Veryhų giminės šakai taip pat priklauso neįrašytas Į Genealoginę schemą **Janas Veryha-Darevskis** (1740-1823), Žemaitijos vaivadijos kariuomenės poručikas, Gardino ir Telšių teismų pirmininkas ir dokumentų tvarkytojas, rašytojas. Pasirašė karaliaus Stanislovo Augusto elekciją. Priėmė saugojimui 1547 m. lapkričio 2 d. karaliaus Žygimanto Augusto raštą, kuriu patvirtintas Žemaitijos vyskupo Venclavo ir seniūno Lepomino Aleksandrovičiaus Chodkevičiaus susitarimas dėl Lūksto ir Veržulės ežerų (*A. I. Veryha. Acta et chronica, p. 34*).

Ukrainietiška-lenkiška šaka

Adamas Veryha-Darovskis (1706–1779) – Simono sūnus, Lenkijos kariuomenės kavalerijos poručikas, deputatas į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą (1751 m.). Nuo 1759 m. Žemės teisėjo pavaduotojas ir Podolės vaivadijos pasiuntinys į karaliaus Stanislovo Augusto elekciją. 1764 m. Podolės vaivadijos pasiuntinys pas totorių chaną deryboms dėl sienų. Veryhų giminės Podolės atšakos pradininkas.

Janas Veryha-Darovskis (g. 1710) – Gardino ir Osvencimo viceregentas, pasirašė karaliaus Stanislovo Augusto elekciją. Vedė Kateriną Gniadkovską, persikėlė gyventi į Mažąją Lenkiją (Malopolską) ir tapo Veryhų giminės Mažosios Lenkijos atšakos pradininku, kuri vėliau išsivystė į atskirą lenkišką atšaką. Turėjo dukrą **Elžbietą** ir du sūnus. Sūnus **Janas Veryha-Darovskis** buvo Sandomiro žemės teisėjas ir Gardino seniūnas, Šv. Stanis-

lavo ordino kavaliarius. Sūnus **Simonas Veryha-Darovskis** buvo Krokuvos rašytojas, Niezvojovico dvaro savininkas, su žmona Uršule Tšebinska susilaukė dukters **Joanos** ir trijų sūnų. Sūnus **Jozefas** buvo Tado Kosciuškos sukilėlių kariuomenės kapitonas, **Soteris** – Krokuvos masonų ložės pirmininkas, o **Aleksandras** – Austrijos kariuomenės dragūnų pulko poručikas. Iš šios atšakos yra kilusi ir legendinė asmenybė – 1831 m. ir 1863 m. sukilimų veteranas **Mečislavas Veryha-Darovskis**.

* * *

Suverenios Lenkijos ir Lietuvos valstybės (ATR) teritorijos padalijimai ir sužlugdymas, kuriuos 1772–1795 m. nepaskelbusios karo brutaliai įvykdė Rusija, Prūsija ir Austrija, buvo beprecedentis to meto įvykis Europoje, prieštaravo tuometinei tarptautinei teisei. Grubiai pažeista Europos valstybių dar 1648 m. pasirašyta Vestfalijos taikos sutartis, kuria įsipareigota gerbti kiekvienos valstybės teritorijos suverenumą, politinę ir kultūrinę sandarą. Siekdamos kaip nors pateisinti suverenios valstybės sužlugdymą, Rusija, Prūsija ir Austrija 1772–1773 m. paskelbė „Teisių į užimtas teritorijas išdėstymus“, kuriuose reiškė pretenzijas į Lietuvos ir Lenkijos valstybės žemes, išskėlė tezę apie tariamą šios valstybės vidaus anarchijos grėsmę kaimyninėms valstybėms. Tokia buvo ir dabar yra Rusijos agresyvi užsienio politika – nuolatinis kišimasis į kitų valstybių vidaus reikalus, tautų ir visuomenės sluoksnių supriešinimas, nuolatiniai karai nuo šios valstybės susikūrimo iki mūsų dienų. Akivaizdus to pavyzdys yra 2022 m. Rusijos pradėtas karas su Ukraina, siekis užimti jos teritoriją, panaikinti suverenitetą ir valstybingumą. Svarbų vaidmenį ATR sužlugdyme taip pat suvaidino ir vidinės

priežastys, t. y. atskirų didikų ir bajorų grupių išdavystės, kolia-
boravimas su okupantais, privačių interesų iškėlimas aukščiau
valstybės ir visuomenės interesų, savivaliavimas ir nuolatinės
kovos dėl įtakos bei valdžios. Su tuo niekaip negalėjo susitaikyti
to laikotarpio plačioji visuomenė – bajorija, miestelėnai, vals-
tiečiai, dvasininkai ir kariškiai. Vyko nacionalinio išsivadavimo
kovos prieš okupantus ir už ATR nepriklausomybės atkūrimą.

IV. VERYHOS NACIONALINIO IŠSIVADAVIMO KOVOSE

Nacionalinio išsivadavimo kovos už suverenios ATR atkūrimą ir nepriklausomybę nuo Rusijos, Austrijos bei Prūsijos vyko Lietuvos, Lenkijos ir kitose jos buvusiose teritorijose. Svarbiausios iš jų buvo 1794 m., 1830–1831 m. ir 1863 m. sukilimai. Dauguma Veryhų giminės atstovų buvo aktyvūs šių sukilimų organizatoriai, vadovai ir dalyviai. Daugelis iš jų dėl to prarado savo žemes, turtą, buvo represuoti ar nubausti mirties bausme. Apie šiuos sukilimus nemažai rašyta istorikų darbuose. Toliau trumpai aptariamos sukilimų priežastys, jų eiga ir konkretūs Veryhų giminės asmenys, dalyvavę šiuose sukilimuose. Apie Veryhų dalyvavimą minėtuose sukilimuose rašyta *Aleksandro Veryhos knygoje „Rod kniaziov Veryhow“* bei *„Acta et chronica“*, taip pat ir kituose šaltiniuose.

1794 m. Krokuvoje prasidėjo generolo Tado Kosciuškos vadovaujamas sukilimas, kuris pradžioje pasklido Lenkijoje, o po 2 savaičių persimetė ir į Lietuvą. Tadas Kosciūška – legendinė asmenybė: JAV nepriklausomybės kovų dalyvis, Prancūzijos, Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos nacionalinis didvyris, gimė 1746 m. Merečovščiznos kaime, dabartinės Baltarusijos teritorijoje. Jis laikė save lietuviu, ATR piliečiu. Atvykęs į Gardiną, laišku kreipėsi į karius: *„Lietuva! Mano kraštiečiai ir gentainiai! Gimiau jūsų žemėje, nuoširdi meilė tėvynei žadina manyje ypatingą palankumą tiems, tarp kurių pradėjau gyvenimą...“* (*Lietuvos žinios, 2017 m. rugpjūčio 8 d.*). Sukilimo tikslas buvo išlaisvinti Lenkiją ir Lietuvą nuo Rusijos įtakos, atkurti ATR valstybę su 1772 m. sienomis (t. y. buvusiomis iki pirmojo jos padalijimo) ir tęsti 1788–1792 m. pradėtas refor-

mas, suteikti teisių ir laisvių valstiečiams.

Pradžioje sukilėlius lydėjo sėkmė. Tado Kosciuškos vadovaujami sukilėliai prie Raclavičių sutriuškino Rusijos kariuomenę ir tuo pelnė valstiečių paramą, jie prisidėjo prie sukilėlių. Lietuvoje 1794 m. balandžio mėnesį sukilo LDK kariuomenės daliniai, kuriems vadovavo karininkas, vėliau generolas Jokūbas Jasinskis. Į sukilimą įsitraukė visi visuomenės sluoksniai ir tų pačių metų gegužės mėnesį sukilėliai valdė visą Lietuvą. Vilniaus rotušėje paskelbtas Lietuvos sukilimo aktas ir sudaryta vyriausybė – Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba. Tačiau tarp Tado Kosciuškos ir Jokūbo Jasinskio kilo nesutarimų atkuriamos valstybės santvarkos klausimu. Tadas Kosciūška siekė atkurti buvusią centralizuotą ATR valstybę, o Jokūbas Jasinskis buvo už savarankiškos Lietuvos valstybės atkūrimą. Be to, pastarojo radikalūs veiksmai, jakobinų diktatūros metodų naudojimas Tadaui Kosciūškai taip pat nepatiko. Dėl to Tado Kosciuškos nurodymu Jokūbas Jasinskis buvo atleistas iš vyriausiojo sukilimo vado pareigų, o Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba panaikinta. Tačiau Jokūbas Jasinskis ir toliau vadovavo sukilėlių būriui ir 1794 m. lapkričio 4 d. žuvo mūšyje su žymiai pajėgesne, generolo Suvorovo vadovaujama Rusijos kariuomene Varšuvos priemiestyje Prahoje. Palaidotas Varšuvoje, Kamioneko bažnyčioje.

Žymiai pajėgesnei ir gausesnei Rusijos kariuomenei su Prūsijos pagalba šiaip taip pavyko sukilimą numalšinti. 1794 m. rugpjūčio 11 d. Rusijos kariuomenė užėmė Vilnių, spalio mėnesį – Lietuvos teritoriją iki Nemuno, o Užnemunę užėmė Prūsijos kariuomenė. 1794 m. spalio 10 d. mūšyje prie Maciejovičių Tadas Kosciūška buvo sužeistas, pateko į nelaisvę ir buvo įkalintas Petropavlovsko tvirtovėje Rusijoje. Tų pačių metų lapkričio 5 d. buvo užimta Varšuva ir sukilimas buvo nuslopintas. Tadas Kos-

ciuška, atgavęs laisvę, 1817 m. spalio 15 d. mirė Zoloturnoje, Šveicarijoje, o 1818 m. jo palaikai pervežti į Krokuvą ir palaidoti šalia karalių Vavelio katedroje.** Toliau aprašomi Veryhų giminės atstovai, dalyvavę Kosciuškos sukilime.

Antanas Veryha-Darevskis – Francišeko sūnus, lenkų kariuomenės karininkas, pulkininko Grabovskio adjutantas. 1795 m. birželio 20 d. Rusijos caro įsakymu kartu su savo vadu ištremtas į Rusijos Orlovo, Riazanės ir Tambovo gubernijas už dalyvavimą „*v kampaniji litewskiej*“ (t. y 1794 m. Kosciuškos sukilime). Prieš tai Antanas Veryha buvo Smolensko iždininkas, paminėtas 1765 m. Choroševčyznos ir Brochovo dvarų sąrašuose. 1777 m. išrinktas Dysnos pavieto komisaru, įsigijo Meževo dvarą Lenkijoje. Jo tėvas Francišekas Veryha-Darevskis buvo LDK kariuomenės generolas, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo iždininkas.

Jozefas Veryha-Darovskis – Simono sūnus, lenkų kariuomenės kapitonas, Tado Kosciuškos adjutantas ir asmeninis draugas, 1795 m. sukilimo dalyvis. Vedė grafitę Feliciją Valevską. Jo tėvas Simonas Veryha-Darovskis (1731–1785), Jano sūnus, buvo Krokuvos vaivadijos rašytojas, Niezvojovico, Mieroševos ir Raškovieco dvarų savininkas. Atstovaudamas Krokuvos vaivadijai pasirašė karaliaus Stanislovo Augusto elekcijos aktą.

Feliksas Veryha-Darovskis (1787–1862) – Jano sūnus, Gebultovo dvaro prie Radovo (Lenkija) savininkas, Tado Kos-

---

* 2017 m. Lietuvoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, JAV ir kitose valstybėse buvo plačiai paminėtos Tado Kosciuškos 200-osios mirties metinės, jo atminimas įamžintas gatvių skverų, aikščių, mokyklų pavadinimuose. Aliaskoje yra jo vardo sala, o JAV, Misisipio valstijoje – Kosciuškos miestas. Plačiau apie Tado Kosciuškos asmenybę, gyvenimą ir 1794 m. sukilimą galima pasiskaityti istorikų darbuose ir žinių portaluose.

ciuškos kariuomenės kapitonas, dalyvavo mūšiuose su Rusijos kariuomene prie Raclavo ir Ščekocinų. Jo tėvas Janas Veryha buvo Sandomiro žemės teisėjas, pasienio komisaras, Gardino seniūnas, apdovanotas Šventojo Stanislovo ordinu. Feliksas Veryha kartu su pusbroliu Jozefu Veryha palaidoti Krokuvoje, Salvatore.

1830–1831 m. Europoje kilo nauji neramumai. Prancūzijoje 1830 m. liepos 27–29 d. kilo nauja revoliucija, nuvertusi Burbonų dinastijos viešpatavimą ir turėjusi atgarsį daugelyje Europos valstybių. Tais pačiais metais belgai sukilo prieš Olandijos valdžią. Politiniai neramumai, kurie turėjo ir socialinį pobūdį, kilo Italijoje ir Vokietijoje. Susiklosčius tokiai palankiai geopolitinei situacijai, 1830 m. lapkričio 29 d. prasidėjo Lenkijos karių sukilimas Varšuvoje. Prie jo greitai prisidėjo bajorai, valstiečiai, miestiečiai, dvasininkai ir kitų luomų atstovai. Pretekstas sukilti buvo Rusijos caro nurodymas kartu su Rusijos kariuomene malšinti sukilimų Europos valstybėse siųsti ir Lenkijos karalystės kariuomenę. Sukilimą paskatino ir vidinės priešastys. Gyventojai buvo nepatenkinti permainomis po trečiojo ATR padalijimo. Bajorai ir kiti privilegijuoti asmenys stengėsi atgauti prarastas teises ir laisves, valstiečiai tikėjosi, kad bus panaikinta baudžiava ir masiškai rėmė sukilėlius.

1831 m. pavasarį sukilimas prasidėjo ir Lietuvoje. Lietuvos sukilėlių kariuomenės vadu buvo paskirtas Benediktas Kalinauskas. Į pagalbą Lietuvos sukilėliams atskubėjo ir Lenkijos reguliariosios kariuomenės daliniai, kuriems vadovavo generolai A. Gelgaudas, H. Dembinskis ir D. Chlapovskis. 1831 m. balandžio mėnesį sukilėliai jau buvo užėmę didžiąją dalį Lietuvos, išskyrus Vilnių, Kauną ir Užnemunės kraštą. Tarp sukilėlių drąsa ir ryžtingumu pasižymėjo kapitonė grafitė Emilija Pliaterytė, vadinama lietuviškąja Žana d'Ark, kuri vadovavo sukilėlių

būriui ir kovėsi pirmose sukilėlių gretose. Tačiau staiga susirgusi ji mirė ir buvo palaidota svetima pavarde Kapčiamiestyje. Ant jos kapo paminklo iškalti žodžiai: „*Sielą atidaviau Dievui, o gyvybę – Tėvynei*“.

Tačiau sukilėlių ir Rusijos kariuomenės jėgos buvo nelygios. Sukilėliai negalėjo ilgai priešintis žymiai gausesnei, gerai ginkluotai ir apmokytai Rusijos kariuomenei, todėl 1832 m. sukilimas buvo pralaimėtas. Sukilėliams trūko ginklų, laivai su ginklais iš užsienio atplaukė pavėluotai, nebuvo vieningo, koordinuoto vadovavimo sukilėliams. Nemažą įtaką pralaimėjimui turėjo ir dalies bajorų išdavystė. Jie pasitraukė iš sukilimo ir prisiekė ištikimybę Rusijos carui. Pralaimėjus sukilimą, Lenkijos karalystės autonomija buvo panaikinta, uždaryti Varšuvos ir Vilniaus universitetai, sukilėlių dvarai ir turtas buvo konfiskuoti, o likę gyvi sukilėliai ištremti į Sibirą. Buvusios LDK žemės imtos vadinti Rusijos vakarų gubernijomis, nepaminėtas net Lietuvos vardas. 1830–1831 m. sukilime aktyviai dalyvavo ir Veryhų giminės atstovai. Nepaisant to, kuriai šakai priklausė, jie laikė save ATR piliečiais ir patriotais.

Vincetas Veryha-Darovskis – Varšuvos kariuomenės ke-tvirtojo pulko kapitonas, žmona Aneta Bogdanovič. Dalyvavo 1830 m. sukilime, 1831 m. rugpjūčio 30 d. apdovanotas Auksiniu kryžiumi „*Virtuti Militari*“.

Marcelijus Veryha-Darovskis – Jano sūnus, Lenkijos karalystės kariuomenės Tiškevičiaus vardo antrojo ulonų pulko kapitonas, 1830–1831 m. sukilimo dalyvis.

Janas Veryha-Darovskis – Marcelijaus sūnus, 1831 m. sukilimo Kijeve dalyvis. Jis taip pat dalyvavo ir 1863 m. sukilime. Po jo dvaro konfiskavimo giminės pavadintas Jonu Plikuoju (*lenk. Janem Goly*m), gyveno ir mirė pusbrolio, vadinamo Jonu

Tyliuoju (*lenk. Jan Cichij*), žemių valdose Zamiechove ir Tetjovščiznoje (Ukraina).

Simonas Veryha-Darovskis (g. 1812) – Aleksandro sūnus, išmokęs amato svetima pavarde, dirbo įvairiose vietovėse, draugavo su jaunaisiais amatininkais ir nuolat juos konsultuodavo politikos klausimais. Iš jų suformavo būrį sukilėlių ir jiems vadovavo. 1831 m. ir 1863 m. sukilimų veteranas.

Mečislavas Veryha-Darovskis (1810–1889) – Aleksandro sūnus, buvo legendinė asmenybė, kartu su broliu Simonu dalyvavo ir ypatingai pasižymėjo 1831 m. ir 1863 m. sukilimuose, patyrė daugybę fizinių ir dvasinių sukrėtimų. Jo gyvenimas ir kova buvo tiesiogiai susiję su Lietuva, dėl to apie jį verta papasakoti plačiau. 1830 m. Mečislavas Veryha-Darovskis (toliau – Mečislavas) baigė teisės studijas Krokuvos universitete ir ruošėsi doktorantūros studijoms, kai iš Patriotų draugijos (*lenk. Towarzystwa Patryotycznego*), kurios nariu jis buvo, gavo žinią apie sukilimą Varšuvoje bei nurodymą nedelsiant vykti į Lvovą (Ukraina) ir organizuoti jaunimo sukilėlių būrius. Atvykęs į Lvovą Mečislavas įsitikino, kad įvairių visuomeninių sluoksnių jaunimas jau ir taip aktyviai įsiliejo į sukilėlių gretas. 1831 m. sausio 7 d. Mečislavas, kaip paprastas kareivis, išvyko į Varšuvą dalyvauti sukilime su Lenkijos kariuomene. Sukilėlių šūkis buvo „pergalė arba mirtis“, juos plačiai rėmė įvairūs to meto visuomenės sluoksniai. Aleksandras Veryha-Darevskis savo knygoje cituoja Mečislavo laiškus motinai, kuriuose išsamiai ir plačiai aprašytos jo ir sukilėlių kovos Lenkijoje ir Lietuvoje. Mečislavas rašė, kad, vykdamas į Lietuvą, sukilėlių kariuomenė prie Ostrolenkos pateko į rusų kariuomenės pasalą. Žuvo daug sukilėlių, jo žirgą užmušė patrankos skeveldra, o jis pats buvo nesunkiai sužeistas. Lietuvą sukilėlių kariuomenė pasiekė žymiai sumažė-

jusi ir susilpnėjusi, tačiau tęsė kovas ir toliau. Tarnaudamas Generolo Dembinskio vadovaujamoje Lenkijos kariuomenėje, Mečislavas dalyvavo mūšiuose su rusų kariuomene prie *Raigardo, Vilniaus, Panevėžio ir Šiaulių*. Drąsa ir sumanumu pasižymėjusiam mūšiuose su rusų kariuomene, Mečislavui buvo suteiktas Lenkijos kariuomenės poručiko laipsnis, jis tapo generolo Dembinskio adjutantu ir buvo apdovanotas ordinu „Virtuti Militari“. Pateikiu keletą į lietuvių kalbą išverstų Mečislavo laišku motinai ištraukų, kuriose jis aprašė sukilimo Varšuvoje pradžia, kelionę padėti Lietuvos sukilėliams, mūšį prie Ostrolenkos (Lenkija) ir grįžimą namo.

*„<...> Kovo 31 d. naktį, apie 2 valandą, iš Varšuvos pajudėjo visas rezervo korpusas, susidedantis iš 5 kavalerijos pulkų, 3 pėstininkų pulkų ir 1 artilerijos baterijos. Prieš saulėtekį smogėme Geismaro korpusui, turinčiam 36 000 artilerijos. Užklupome juos atsipalaidavusius, nepasiruošusius ir nesitikinčius antpuolio. Mūsų pėstininkai su priešu susitiko viena mylia nuo Varšuvos, o po valandą trukusio mūšio didelę dalį jų sunaikinome ir 3 000 paėmėme į nelaisvę. Pradėjome juos persekioti, tačiau jie taip greitai spruko, kad pavijome juos po 3 mylių prie *Demb. Wielki*. Ten Geismaras užėmė labai gerą gynybinę poziciją, jo armiją slėpė didelis miškas, aplinkui pelkės ir kalniukai. Mūsų pėstininkai kairiajame sparne vėl pradėjo atakuoti ir veikė taip galingai, kad priešas pradėjo bėgti. Tris valandas vyko galingas mūšis, kuriame dalyvavo 25 000 pėstininkų iš abiejų pusių, artilerija ir kavalerija. Vakarop mūsų kavalerija, t. y. 2-asis kavalerijos pulkas, puolė maskviškių husarų 2 pulkus ir visiškai juos sumušė, po kavalerijos antpuolio mūsų pėstininkams beliko priimti belaisvius ir visą karo gin-*

kluotę. Paėmėme 12 patrankų ir 5 000 belaisvių. Tą dieną žuvo 6 000, o 4 500 sužeistųjų pateko į nelaisvę, visas korpusas buvo išblaškytas, o maskviškiai dezertyrai pasakojo, kad apie 3 000 pasitraukė ir pasislėpė Siedlice, kuriame stovi Palleno 2-asis korpusas ir prieš kurį mes dabar stovime. <...> Maskoliai nuolat traukiasi, jau Vyslos krantai išvaduoti, jie dabar yra prie Wiepšo. Tomis dienomis greičiausiai prasidės pagrindinis mūšis, jeigu maskoliai panorės ir nepradės bėgti. Duok Dieve kuo greičiau pasiekti Lietuvą, kurioje laukia mūsų broliai. Šiandien pas Skrynickį atvyko du pasiuntiniai iš Dvernickio, kuris yra Kremenicoje. Sumušė Rydygierą, jį nuginklavo ir papildė savo ginklų arsenalą paimta ginkluote. Žemaitijoje sukilo Gadomskis, trūksta jam karininkų, kurie galėtų stoti durtuvų priekyje. Lietuvoje sukilėlių gretos jau išaugo iki kelių dešimčių tūkstančių. Vilnius išlaisvintas, paimti ginklai ir arsenalas, Plate-ris valdžios priekyje. Maskviečių armija Dverneckio sukilėlių izoliuota Lenkijoje be amunicijos ir maisto atsargų, manau, kad ruošiasi kapituliuoti. Jų kariuomenė meta ginklus vos tik pamačiusi lenkiškas vėliavas <....>“ (p. 117–118). „<...> Su generolo Henriko Dembinskio korpusu nutariau eiti į Lietuvą. Trumpai aprašysiu su tuo susijusius savo nuotykius. Ankstyvą gegužės 26-osios rytą Poznanės pulko Vyriausiasis Vadas atsiuntė paklausimą, jeigu kas pageidauja įstoti į lietuvišką legioną, privalo atsiliepti ir užsirašyti. Po to su 120 asmenų pajudėjome... [link Lietuvos – aut. past], tačiau vos nužygiavome pusę mylios, mus sulaikė artilerijos ugnis iš kitos Ostrolenkos pusės. Generolas Dembinskis nuvyko pas Vyriausiąjį Vadą, kartu su juo nuvykau ir aš. Radome mūsų kariuomenę pasiruošusią mūšiui, nepaisant didžiulės artilerijos ugnies. Skšyneckis kaip visada priekyje, artilerijos ugnies viduryje. Dembinskis pasiun-

tė mane pas jį su klausimu, ką daryti. Atvykau pačiu laiku, nes jis savo adjutantą pasiuntė į 5-ąją ulonų pulką ir tas vos atsi-traukė keletą žingsnių, žuvo nuo skeveldros. Vyriausiasis Vadas, net manęs neišklausęs, pasiuntė mane vietoje užmuštojo. Paskubėjau ir, nepaisant kulų ir patrankų sviedinių audros, kuri aplinkui skleidė sužeidimus ir mirtį, įteikiau įsakymą. Kartu su Francišeko Gavronskio pulku kovojome su apkasuose įsitvirtin-usiais maskviečių pėstininkais. Dėl purvo ir pelkių mūsų kova tapo beprasmiška ir pareikalavo daug aukų. Tai buvo vieta, ku-rioje maskoliai veikė aktyviausiai ir privertė mus trauktis. Dvi kulkos sužeidė mano žirgo šnerves, o geležinis apkaustas išgel-bėjo mano koją nuo sužeidimo. Vyriausiasis vadas, matydamas kraują mano žirgo šnervėse, liepė duoti man kitą žirgą, pasku-bėti į 2-ąją ulonų pulką ir pulti su juo iš kitos pusės. Vykdydami įsakymą puolėme, bet prieš tai kulkos sužeidė pulkininką My-cialskį ir tai lėmė tam tikrą netvarką ir pavėlavimą. Majoras Kovalskis, prie kurio buvau, su dalimi pulko buvo atskirtas 2 500 maskolių, todėl didžiausia kovos našta teko mūsų 110 ka-rių skyriui. Nekreipdami dėmesio į skaičių, galingai smogėme į patį vidurį. Maskoliai atsakė šaudymais iš patrankų, nepaisant to, kad skeveldros sužeidė ir jų pačių kareivius. Tai sukėlė su-maištį, ir mūsų ulonai, atsitraukdami pasidavė į dešinę, apei-dami maskolių koloną. Likome tiktai penki: Kovalskis, aš ir trys ulonai, o prieš mus maskoliai tempė ginklus, atverdami mums galimybę pasitraukti. Išnaudoję šansą, maskoliai pradėjo į mus šaudyti, Kovalskis buvo sužeistas į koją. <...> Šiaip taip išsika-panojau, o greta manęs Kovalskis ir vienas puskarininkis, du žuvo. Paskubėjome į savo pulką, norėdami su juo kuo greičiau susijungti, tuo metu už manęs sprogs granata, skeveldra pa-taiko į žirgo, kurį man davė Vyriausiasis Vadas, užpakalį ir pa-

guldo žirgą vietoje. Turėjau bėgti pėsčias, bet paėmęs užmušto-jo kario žirgą paskubėjau pas Vyriausiąjį Vadą. Jis vėl pasiuntė mane atgal pas Dembinskį, kuris mane nukreipė į mano skyrių. Taip laimingai pasisekė išeiti iš Ostrolenkos apsupties, kurioje buvo tokia stipri artilerijos ugnis, kulkos granatos ir skeveldros veikė taip stipriai, kad atrodė, jog nebuvo jokios laisvos vietos. <...> Naktį mūšis baigėsi ir mes su Dembinskiu pusianaktį, aplenkdami priešo gurguoles, pasiekėme Lietuvos sieną. Tūkstantį pavojingų įvykių ir nutikimų teko patirti ir išgyventi, tačiau likimas buvo man palankus ir leido išlikti. Dabar laimingai grįžtant iš Lietuvos, man pavyko iš 30-ties maskolių kareivių rankų išlaisvinti mūsų majorą Lačkovskį, nes prieš drąsų ir staigų puolimą jie pasimeta ir neturi laiko skaičiuoti jėgų, kurios juos puola. Buvau lengvai sužeistas į kairę ranką, kurios man jau neskauda. Labiau jaudinausi dėl prarastų baltinių, apsiausto, balno, užmušto žirgo ir paskutinės mano sudraskytos uniformos <...>“ (p. 118–120).

1831 m. liepa–rugpjūtis

Sukilėliams pralaimėjus, liūdnas ir sugniuždytas, kaip rašo Aleksandras Veryha, Mečislavas grįžo į Mažąją Lenkiją (tuo metu Austrijos valdoma pietrytinė Lenkijos teritorijos dalis). Pradėjo ūkininkauti iš pradžių motinos ūkyje, vėliau savo nuosavame kaime, rūpinosi valstiečių gerove, buvo jų mylimas ir gerbiamas. Mirus motinai, Mečislavas 1841 m. vedė motinos sesers dukterį Anielą Gozdovičovną ir persikėlė į Brežavo dvarą Sanoko pavieta. Jiems gimė keturi sūnūs ir duktė, kurie buvo auklėjami meilės ir ištikimybės tėvynei dvasia. Mirus mylimai žmonai, Mečislavas vedė žmonos seserį Eusebiją ir susilaukė su ja dukters Rozalijos.

Ramus šeimyninis Mečislavo gyvenimas truko apie 10 metų. 1846 m. Krokuvos demokratinis komitetas pasiūlė Mečislavui panaudoti savo įtaką bei patyrimą ir organizuoti naują sukilimą. Mečislavas su pasiūlymu nesutiko, nes manė, kad žmonės tam nėra tinkamai parengti ir, kilus sukilimui, jis būtų nukreiptas prieš dvarininkus ir bajorus. Mečislavo nuogaštaviškai visiškai pasitvirtino. 1846 m. Austrijos valdomoje Lenkijos teritorijos dalyje, Galicijos regione, kilo valstiečių sukilimas prieš baudžiavą, lenkų dvarininkus ir bajorus, kurio metu valstiečiai nužudė apie 1 000 lenkų bajorų ir sugriovė apie 500 dvarų. Nuo maištininkų nukentėjo ir pats Mečislavas. Brežavo dvarą užpuolė Austrijos kareivio vadovaujama grupė ginkluotų ir neblaivių valstiečių. Mečislavas atsišaudydamas traukėsi ir įkrito į duobę, kurioje buvo gesinamos kalkės. Maištininkai jį pasivijo ir šaukdami „mušti, bet neužmušti, nes turime paimti jį gyvą“, žiauriai Mečislavą sumušė. Pastebėję ant mažojo Mečislavo piršto žiedą ir negalėdami jo nuimti, nukando pirštą su visu žiedu. Sunkiai sužeistas Mečislavas buvo atvežtas į Sanoko ligoninę. Kai išsigydė žaizdas, buvo atvedintas į teismą. Teismo posėdžio metu ant teisėjo stalo Mečislavas pastebėjo „susikompromitavusių“ prieš Austrijos valdžią asmenų sąrašą. Nutaikęs momentą, kai teisėjas nusisuko, Mečislavas čiupo šį sąrašą ir jį suvalgė. Dingus įkalčiams, Mečislavas buvo išleistas į laisvę, bet jam buvo paskirta policijos priežiūra. Aleksandras Veryha savo knygoje cituoja Austrijos policijos archyvinį dokumentą, kuriame Mečislavas apibūdinamas kaip politiškai nepatikimas asmuo, Nacionalinės Tarybos ir įvairių slaptųjų draugijų narys, užkietėjęs respublikonas, todėl būtina jį nuolat stebėti.

Po šių įvykių Mečislavas su šeima persikėlė į Lvovą ir apsigyveno daugiabučiame name. Lvove Mečislavas buvo sutiktas

pagarbiai, miestiečiai išrinko jį į Centrinę nacionalinę tarybą, jis bendravo su jaunimo organizacijomis ir skaitė jiems Tėvynės istorijos paskaitas. 1848 m. birželio mėnesį Mečislavas išvyko į Vroclavą, kuriame rinkosi Poznanės kunigaikštystės lenkų kariuomenės legionieriai ir kiti patriotai aptarti veiksmų planą ateičiai. Prūsų policija, išsigandusi susirinkusiųjų gausos, juos išvaikė ir susirinkimas neįvyko. Vroclave Mečislavas susipažino su poetu Julijumi Slovackiu. Ilgo ir turiningo pokalbio metu Julijus Slovackis aukštai įvertino Mečislavo nuopelnus, patriotizmą, pasiaukojimą ir meilę tėvynei. Grįžęs į Lvovą, Mečislavas 1861 m. buvo išrinktas į miesto tarybą, kurioje dirbo iki 1871 m. Mečislavo nuopelnai ir atminimas buvo įamžinti Lvovo miesto Dominikonų bažnyčios paminklinėje lentoje tokiu įrašu:

„MIECZYSLAW WERYHA DAROWSKI, oficer woisk polskich z roku 1831, pulku jazdy poznanskiej, ozdobiony zlotym krzyżem „Virtuti Militari“ zalożyciel i dlugoletni prezes Stowarzyszenia rękodzielników lwowskich „Gwiazda“, ur. w Jurowach 25 marca 1810 r., um. w Krakowie 27 lutego 1889 r.“

Vertimas: *„MEČISLAVAS VERYHA-DAROVSKIS, lenkų kariuomenės Poznanės kavalerijos pulko karininkas nuo 1831 metų, apdovanotas auksiniu kryžiumi „Virtuti Militari“, Lvovo amatininkų susivienijimo „Gwiazda“ steigėjas ir ilgametis vadovas, gimė Jurovčiuose 1810 m. kovo 25 d., mirė 1889 m. lapkričio 25 d. Krokuvoje.“*

Mirė Mečislavas Krokuvoje 1889 m. vasario 27 d., abu su broliu Simonu palaidoti Krovuvos veteranų kapinėse. Mečislavo ir Simono Darovskių atminimas buvo įamžintas garsaus lenkų dailininko *Jano Mateikos* portretuose. Mečislavas dažnai

lankydavo savo brolių Simoną Krokuvoje, kurioje gyveno ir kūrė Janas Mateika. Simonas Veryha buvo artimas Jano Mateikos draugas ir nuolatinis jo kuriamų portretų modelis. Mateikos tapytas Simono portretas kabo Čartoryskių muziejuje Krokuvoje ir kitur. Mečislavas per brolių Simoną susipažino bei susidraugavo su Mateika, kuris nutapė ir Mečislavo portretą. Mateikos tapytų abiejų brolių portretų kopijos publikuojamos Aleksandro Veryhos kygoje.

Mečislavas Veryha-Darovskis, lenkų kariuomenės Poznanės kavalerijos pulko karininkas nuo 1831 metų, apdovanotas auksiniu kryžiumi „Virtuti Militari“, Lvovo amatininkų susivienijimo „Gwiazda“ steigėjas ir ilgametis vadovas, gimė Jurovcuose 1810 m. kovo 25 d., mirė 1889 m. lapkričio 25 d. Krokuvoje.

Simonas Veryha-Darovskis, 1830 m. jaunųjų verslininkų sukilimo organizatorius

Numalšinus 1830–1831 m. sukilimą, ramus laikotarpis Europoje truko neilgai. Į Vakarus pasitraukė tūkstančiai Lietuvos ir Lenkijos intelektualų, dvasininkų ir kariškių, jie susikoncentravo Paryžiuje. Emigracijos ideologiniu vadovu tapo Adomas Jurgis Čartoriskis, laisvės ir revoliucines idėjas skelbė Lelevelis, Slovackis, Adomas Mickevičius ir kt. Šios idėjos darė įtaką tiek emigrantams, tiek ir okupuotos buvusios ATR teritorijos visuomenei. Jau 1835 m. emigrantas Simonas Konarskis įsteigė Jaunosios Lenkijos organizaciją, perėjo Rusijos imperijos sieną, atvyko į Vilnių, ėmė rengti naują sukilimą ir subūrė virš 3 000 sukilėlių. Tačiau caro valdžios buvo susektas, žiauriai kankintas ir už tai, kad neišdavė bendražygių, 1839 m. Vilniaus priemiestyje buvo sušaudytas. Tačiau tai nesustabdė tolimesnės laisvės ir revoliucijos idėjų sklaidos. 1848 m. Prancūzijoje kilo revoliucija prieš absoliutinę monarchiją, konstitucijos ir žmogaus teisių suvaržymus, galiausiai Prancūzija buvo paskelbta respublika. Prancūzijos revoliucija turėjo atgarsį visoje Europoje. Revoliucijos kilo Italijoje ir Vokietijoje, jose sukilėliai kovojo dėl savo valstybių suvienijimo. Malšinant revoliuciją Prancūzijoje, aktyviai dalyvavo ir carinės Rusijos kariuomenė, tačiau, 1855 m. Krymo kare pralaimėjus prieš turkus, jos vaidmuo sumenko. Tuo tarpu Rusijoje į sostą įžengęs caras Aleksandras II 1861 m. paskelbė manifestą ir pradėjo valstybės pertvarkymo reformas. Buvo panaikinta baudžiava, valstiečiai įgijo teisę disponuoti žeme, kitų teisių ir laisvių, pertvarkyta finansų, vietos savivaldos (žemietijų) ir teismų sistema. Visa tai sudarė galimybę visuomenei laisvėti, reikšti savo idėjas, imta galvoti ir apie buvusios ATR atkūrimą. Lenkijoje ir Lietuvoje prasidėjo organizuotos, bet taikios įvairių tautybių žmonių patriotinės manifestacijos, kurias kazokai žiauriai malšino, pasitaikydavo net ir

kraujo praliejimo atvejų. Rusijos caras abiejose valstybėse įvedė karinę padėtį, tačiau, nepaisant to, susikūrė slaptieji revoliuciniai komitetai ir imta ruoštis ginkluotam sukilimui. Rusijos valdžia, siekdama išvengti gresiančio sukilimo, nusprendė gaudyti jaunuolius (rekrūtus) Rusijos kariuomenei. Tačiau tai nepadėjo. Jaunimas išsislapstė miškuose ir organizavo sukilėlių būrius.

1863 m. sausio 22 d. Varšuvoje prasidėjo naujas ginkluotasis sukilimas, kuriame dalyvavo buvę Lenkijos kariškiai ir įvairių visuomenės sluoksnių atstovai. Greitai sukilimas persimetė ir į buvusios ATR žemes Baltarusijoje ir Ukrainoje. Lenkijoje sukilimą organizavo Centrinis nacionalinis komitetas, pasivadinęs Laikinąja nacionaline vyriausybe. Ši vyriausybė paskelbė atsišaukimą apie nepriklausomos Lenkijos ir Lietuvos valstybės atkūrimą, lygių laisvių ir teisių valstiečiams suteikimą, nuosavybės teisės į žemę pripažinimą, o bajorams – kompensacijų už nusavintą žemę skyrimą iš valstybės išdo. Tai paskatino bajorus ir valstiečius prisidėti prie sukilimo ir aktyviai jį remti. Ginkluoto sukilimo Varšuvoje iniciatorius buvo rusų kariuomenės štabo pulkininkas *Zigmantas Sierakauskas*. Jis iš Lietuvos ir Lenkijos karininkų ir studentų Peterburge suorganizavo slaptą revoliucionierių būrelį ir parengė juos sukilimui. *Zigmantas Sierakauskas* pasiuntė į Varšuvą savo ryšininką kapitoną *Dombrowskį*, kuris, suderinęs su Centrinio nacionaliniu komitetu, ėmė vadovauti sukilimui Lenkijoje.

Lietuvoje ginkluotasis sukilimas prasidėjo 1863 m. vasario 1 d. Tų pačių metų pavasarį dalyvauti sukilime iš Peterburgo į Vilnių atvyko *Zigmantas Sierakauskas* su būriu karininkų ir studentų. Jį sukilėlių vadovybė paskyrė vyriausiuoju ginkluotųjų pajėgų vadu Lietuvoje. Sukilėliai sudarė Lietuvos provincijos komitetą, kuris paskelbė, kad įveda savo valdžią Lietu-

voje, tačiau palaiko ir remia Lenkijoje prasidėjusią kovą prieš carinę Rusiją. Lietuvos provincijos komitetą sudarė: *B. Dluskis, K. Kalinauskas, J. Koziela, E. Veryha* ir kt. Komitetui vadovavo *Konstantinas Kalinauskas* – vienas iš sukilimo Lietuvoje ir Baltarusijoje organizatorių. Kauno gubernijoje ginkluoto sukilimo organizatoriumi ir vadovu buvo kunigas *Antanas Mackevičius*, kurio vadovaujami sukilėliai išsilaikė ilgiausiai. Pradžioje sukilėliai buvo išvadavę beveik visą Lietuvos teritoriją, išskyrus miestus, tačiau vėliau jų jėgos ir gretos išseko. Sukilėliai nesulaukė žadėtos paramos iš užsienio valstybių, jiems trūko ginklų ir kovos įgūdžių, nebuvo organizuoto, vieningo vadovavimo sukilimui, todėl jie neturėjo jokios galimybės laimėti prieš dvidešimt kartų gausesnę, gerai ginkluotą ir apmokytą reguliarią rusų kariuomenę. 1864 m. rudenį sukilimas buvo numalšintas. Sukilimo vadams *Konstantinui Kalinauskui, Zigmantui Sierakauskui, Antanui Mackevičiui* ir kitiems sukilėliams buvo įvykdyta mirties bausmė. Likę gyvi sukilėliai buvo represuoti, ištremti į Sibirą, konfiskuotas jų turtas, o sukilėlių kaimai sudeginti (*A. Daugirdas. 1863–1864 metų sukilimas // XXI amžius, 2013 m. vasario 15 d., Nr. 7 (2031)*). Aktyviais 1863–1864 m. sukilimo dalyviais buvo ir toliau aprašomi Veryhų giminės skirtingų šakų ir kartų atstovai.

Mečislavas ir Simonas Veryhos-Darovskiai buvo 1830–1831 m. sukilimo veteranai ir kartu aktyviai dalyvavo 1863 m. sukilime. Aleksandras Veryha savo knygoje rašė, kad Mečislavas, sužinojęs apie 1863 m. sukilimą Varšuvoje, į sukilėlių gretas stojo pats, pasiuntė savo brolių *Simoną* bei keturis savo sūnus: *Janušą*, mirusį tremtyje Pizoje, *Mečislavą Tadeušą, Liudviką* ir *Kazimierą*, sužeistus kovose prie Grochovskų. Pastarieji palaidoti Krokuvoje. Apie juos žinomas to meto publicistas *Kazimie-*

ras Sosnovskis rašė:

„Walka o wolnosc, gdy się raz zaczyna,
Z ojca dziedzicwiem pszechodzi na syna...“

Edmundas Veryha – Konstantino Ignatijaus sūnus, aktyvus 1863 m. sukilimo Lietuvoje dalyvis, sukilėlių būrio vadas. Jis buvo Kosto Kalinausko bendražygis ir jo vadovaujamo revoliucinio Lietuvos provincijų komiteto narys, atsakingas už ginklų tiekimą sukilėliams. Antano Veryhos darbe „*Acta et chronica*“ (p. 75) cituojamas archyvinis dokumentas, kuriame rusų kalba parašyta, kad „<...> Edmundas Veryha, 26 metų, ir praktikuojantis gydytojas Semionas Stecevičius (abu Romos katalikų tikėjimo) perduoti Vilniaus karo lauko teismui už dalyvavimą 1863 m. revoliuciniame judėjime ir pasikėsinimą paruošti ir perduoti maištininkams [Vilniaus revoliuciniam komitetui – aut. past.] ginklus ir kovinius sviedinius. <...> Pripažinti teisiamuosius Edmundą Veryhą ir Semioną Stecevičių kaltais už aktyvų dalyvavimą revoliuciniame judėjime <...>.“ Antanas Veryha minėtame darbe pateikė apie jį ir tokią žinutę: „*Seni Lekėčių valstiečiai 1899 metais pranešė mano tėvui pulkininkui Verigai, kad 1863 metais mūšyje tarp sukilėlių ir rusų kariuomenės Braziukuose, Lekėčių valsčiuje, prie Lenkapio, buvo mirtinai sužeistas Veriga – 1863 metų sukilėlių grupės vadas. Evakuojamas į ligoninę Veriga mirė ant buvusio prieš Did. karą Aleksoto pontonų tilto*“ (A. Veryha. *Acta et chronica*, p. 59). Aleksandro Veryhos knygos duomenimis, Edmundas Veryha ir autoriaus senelis Antanas Veryha-Darevskis buvo pusbroliai. Edmundo Veryhos tėvas Konstantinas Ignatijus ir Antano Veryhos-Darevskio tėvas Ignatijus Florijanas buvo Dysnos pavieto žemės teisėjas, Liudvinavo dvaro savininko Ivano Ignatjevičiaus-Veryhos (1798–1878) sūnūs.

Kazimieras Veryha (1823–1865) – Mikolajaus sūnus, to-

limas Antano Veryhos-Darevskio giminaitis, tos pačios šakos šoninės linijos 19 kartos palikuonis, dalyvavo 1863 m. sukilime su Lenkijos kariuomene. Žmona Oktavja Lubič Nievedomska, Vojcino, Golos ir Makovčyznos dvarų Lenkijoje savininkė. Daugiau duomenų apie Kazimierą nepateikta.

Artemjušas Veryha-Darevskis (1816–1884) – Ignaco sūnus, studijavo Vilniaus universitete, Stajkų dvaro Vitebsko paviete (apskirtyje) savininkas, Generalinės bajorų deputatų tarybos Vitebske deputatas ir referentas. 1863 m. sukilimo Vitebske organizatorius ir dalyvis. Lietuvai pralaimėjus sukilimą, buvo ištremtas į Sibirą katorgos darbams, o jo dvaras konfiskuotas ir perduotas Bogoliepovams. Nepaisant to, kad buvo pėsčiomis kartu su kitais sukilėliais varomas į Sibirą, Artemjušas neprarado humoro jausmo, juokais ir linksmais anekdotais kėlė sukilėlių dvasią ir optimizmą. Mirė ir palaidotas Sibire, konkreti vieta nežinoma. Kartu su Artemjušu į Sibirą buvo ištremta ir vienintelė jo dukra Gabriela, kuri vėliau ištekėjo už Skokovskio. Mirus tėvui, Gabrielai pavyko ištrūkti iš Sibiro ir išvykti į Paryžių, kuriame ji susilaukė dviejų dukterų.

Jacekas Boleslavas Veryha-Darovskis (1839–1905) – geležinkelio inžinierius, 1863 m. sukilimo dalyvis. Būdamas austrų geležinkelio Tarnove viršininkas, slėpė traukinio vagonuose ir siuntė ginklus sukilėliams į Varšuvą. Austrų valdžios demaskuotas, prarado pareigas bei turtą ir emigravo į Paryžių. Lietuvai pralaimėjus sukilimą, po kurio laiko vėl grįžo į šalį ir dirbo geležinkelio darbuotoju iki 1896 m. Buvo labai gerbiamas ir mėgiamas bendradarbių. Savo iniciatyva ir sąskaita išleido pirmą lenkišką Geležinkelio techninių terminų žodyną (*lenk. „Słownik Techniczny Kolejowy“*).

Aleksandro Veryhos knygoje trumpai paminėtas ir **Vincentas Veryha**, Jano sūnus, Domočovskio partijos narys, 1831 m.

sukilimo veteranas ir 1863 m. sukilimo dalyvis. Daugiau duomenų apie jį autorius nepateikė.

* * *

Nacionalinio išsivadavimo kovos Europos, ypač lietuvių ir lenkų tautų istorijai turėjo globalią, epochinę reikšmę. Aukšta sukilėlių tautinė sąmonė, patriotizmas, tėvynės meilė ir pasiaukojimas buvo pagrindinė kovų dėl nepriklausomybės varomoji jėga. Akivaizdus to pavyzdys yra Veryhų giminės skirtingų šakų ir kartų atstovai, kurie, nepaisant tautinės priklausomybės, kalbos ir tikėjimo, buvo aktyvūs nacionalinio išsivadavimo kovų organizatoriai, vadovai ir dalyviai. Reikia tikėtis, kad kada nors šios kilmingos ir garbingos giminės indėlis į nepriklausomybės kovas bus pakankamai istorikų įvertintas. Nepaisant to, kad sukilimai buvo pralaimėti, nepriklausomybės ir laisvės idėjos ir toliau egzistavo lietuvių ir lenkų tautų sąmonėje. Tos idėjos, perduodamos iš kartos į kartą, buvo lemiamas ilgų kovų su vidaus ir išorės priešais veiksnys, o jų pasekmė buvo nepriklausomų Lietuvos ir Lenkijos valstybių atsiradimas Europos žemyne. Lietuvos nepriklausomybė buvo paskelbta 1918 m. vasario 16 d., o Lenkijos – 1918 m. lapkričio 11 d. Tautinė sąmonė, patriotizmas, tėvynės meilė ir pareiga kovoti už jos laisvę turėjo įtakos ir Lietuvos partizanams, kovojusiems prieš okupantus 1944–1954 m. XX a. pirmoje pusėje ir XXI a. pradžioje idėja atkurti buvusią ATR valstybę nuo Baltijos iki Juodosios jūros vėl buvo atgaivinta. Pirmiausia šią idėją paskelbė ir siekė įgyvendinti Lenkijos valstybės vadovas Juzefas Pilsudskis, kuris matė galimybę suurti ATR sudėtyje buvusias valstybes į sąjungą ar konfederaciją. Dėl to meto istorinių aplinkybių ir buvusios lietuvių bei lenkų

tautų priešpriešos įgyvendinti šios idėja nebuvo jokių galimybių. Tačiau idėja apie bendrą Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos valstybę XXI a. tapo Lenkijos užsienio politikos doktrinos pagrindu. Tokia valstybių sąjunga, anot šios doktrinos, galėtų geriau konkuruoti su Rusija ir atremti jos agresiją, geriau ginti naujų narių interesus Europos Sąjungoje. Įdomu tai, kad ši idėja susilaukė atgarsio tarptautiniu mastu. Daug dėmesio šiai idėjai buvo skirta 2007 m. Lietuvoje minint Gegužės 3-sios Konstitucijos ir ATR sąjungos metines, taip pat 2009 m. minint Liublino unijos 440 metų jubiliejų Lenkijoje. Jubiliejaus minėjimas buvo pradėtas Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos tarpparlamentinės grupės susitikimu, o jubiliejui skirtoje ceremonijoje dalyvavo Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos prezidentai, taip pat Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas. Jubiliejaus metu kalbėję valstybių vadovai ypač akcentavo valstybių regioninio bendradarbiavimo svarbą Europos saugumui bei kultūrai. Tačiau istorinė praeitis, savo metu buvusi tautų priešprieša, taip pat Baltarusijos priklausomybė nuo Rusijos ir jos karas su Ukraina tapo didele kliūtimi šios idėjos įgyvendinimui. Reikia tikėtis, kad pasikeitus istorinėms aplinkybėms ir Europos geopolitinei situacijai lietuvių, lenkų, baltarusių ir ukrainiečių tautų ateities kartos parodys gerą valią ir dėl savo pačių gerovės nesureikšmins praeities nuoskaudų, bet kuria nors forma stiprins regioninį bendradarbiavimą nuo Baltijos iki Juodosios jūros, ir tuo garantuos savo saugumą.

V. VERYHOS XVIII–XX AMŽIUOSE

Europos geopolitinė padėtis nuo XVIII a. pabaigos, po ATR sunaikinimo, pasikeitė iš esmės. Po Didžiosios Prancūzijos revoliucijos 1799 m. valdžia atiteko revoliucinės armijos generolui Napoleonui Bonapartui, kuris vėliau tapo Prancūzijos imperatoriumi. Prūsija, Rusija, Švedija ir Didžioji Britanija sudarė koaliciją ir siekė panaikinti Didžiosios Prancūzijos revoliucijos laimėjimus, nes įžvelgė revoliucijų pavojų savo valstybėse. Tarp šių valstybių koalicijos ir Napoleono per visą jo valdymo laikotarpį vyko nuolatiniai tarpusavio konfliktai ir karai. Napoleono kariuomenei laimėjus karą prieš šių valstybių koalicijos kariuomenę, 1807 m. liepos 7 d. buvo sudaryta Tilžės taikos sutartis. Tais pačiais metais Napoleonas įkūrė naują valstybę – Varšuvos kunigaikštystę, kurią sudarė po ATR padalijimų Rusijos, Prūsijos ir Austrijos užgrobtos Lenkijos žemės, taip pat ir Lietuvos Užnemunė (Suvalkija). Formaliai Varšuvos kunigaikštystė buvo nepriklausoma valstybė, turėjo savo Konstituciją, Seimą, vyriausybę ir kariuomenę. Tačiau faktiškai ją valdė Saksonijos karalius Frydrichas Augustas I. Valstybėje galiojo Prancūzijos civilinė teisė (Napoleono kodeksas), buvo panaikinta baudžiava. Varšuvos kunigaikštystės įkūrimas suteikė vilčių įkurti ir savarankišką, nepriklausomą nuo Rusijos Lietuvos kunigaikštystę. Tuo tikslu pas Napoleoną į Tilžę slapta nuvyko Lietuvos bajorų delegacija, tačiau nieko nelaimėjo, nes Napoleonas tuo metu nenorėjo pyktis ir kariauti su Rusija.

Varšuvos kunigaikštystė egzistavo iki Napoleono valdymo pabaigos. Europos valstybių koalicijos kariuomenė 1815 m. kovo 18 d. prie Vaterlo galutinai nugalėjo Napoleono kariuomenę. O Napoleonas buvo ištremtas į Elbės salą. Prancūzijoje vėl

buvo atkurta monarchija, į valdžią sugrįžo Burbonų dinastija. Tais pačiais metais Europos valstybių koalicijos vadovai susirinko į Vienos kongresą spręsti naujo Europos sienų pertvarkymo klausimą. Vienos kongresas 1815 m. birželio 9 d. priėmė Baigiamąjį aktą, kuriuo įtvirtino naujas Europos valstybių sienas. Vietoje Varšuvos kunigaikštystės buvo sudaryta nauja valstybė – Lenkijos karalystė, pavaldi Rusijai. Rusijos caras kartu buvo ir Lenkijos karaliumi, bet Lenkiją faktiškai valdė caro skiriamas generalgubernatorius. Lenkijos karalystė buvo konstitucinė monarchija, turėjo savo Konstituciją, Seimą, vyriausybę ir kariuomenę. Tačiau į Lenkijos karalystės sudėtį neįėjo Austrijos valdoma Krokuvos respublika, Poznanės didžioji kunigaikštystė ir kitos po padalijimų Prūsijai atitekusios buvusios ATR žemės, įskaitant ir Lietuvos Užnemunę (Suvalkiją). Etninėje Lietuvoje galiojo carinės Rusijos valdžia ir įstatymai. Lenkija iki 1917 m. formaliai išsaugojo karalystės vardą ir statusą, tačiau iš esmės tapo Rusijos valdoma provincija. Lietuvos vardas ir lietuvių kalba buvo visiškai pašalinta iš oficialių dokumentų. Lietuvą imta vadinti Rusijos imperijos Šiaurės vakarų kraštu, kuris vėliau buvo padalintas į Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijas. Valdymo institucijose, išdo įstaigose, policijoje ir kitur pareigas galėjo užimti tik rusų tautybės asmenys, oficialiai buvo naudojama tik rusų kalba. Lietuvos bajorai turėjo bent 10 metų atidirbti Rusijos gubernijose ir tik tuomet galėjo gauti administracinę darbą Lietuvoje. Prioritetas užimti pareigas administracijoje buvo teikiamas stačiatikiams, daugybė katalikų bažnyčių buvo paverstos cerkvėmis. Tokia padėtis Lietuvoje išsilaikė iki jos nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. vasario 16 d.

Tuo laikotarpiu buvusios ATR teritorijoje gyveno nemažai kunigaikščių Veryhų palikuonių, kurie daugiau ar mažiau buvo

susiję su Lietuvos ir Lenkijos istorija arba jų veikla turėjo tarptautinę reikšmę. Jie priklausė skirtingoms šakoms ir atšakoms, nes ATR buvo daugiatautė valstybė, kurios pagrindą sudarė lietuvių, baltarusių, lenkų, rusų ir kt. tautos. Be to, mišrios skirtingų tautų atstovų santuokos, dvarų ir turtų dalybos, migracija iš vienos vietovės į kitą lėmė tai, kad šios šakos ir atšakos persipynė tarpusavyje. Kai kurie lietuviškos-baltarusiškos šakos palikuoniai persikėlė gyventi į Lenkiją ir pratęsė ukrainietišką-lenkišką šaką, ir atvirkiščiai. Dėl to pirmiausia autorius atrinko ir trumpai aprašė lietuviškos-baltarusiškos šakos tiesiosios linijos Veryhų giminės palikuonis, kurie nurodyti Genealoginėje schemeje. Po jų aprašyti kai kurie šioje schemeje nenurodyti tos pačios šakos šoninių linijų, taip pat ir ukrainietiškos-lenkiškos šakos palikuoniai.

Lietuviškos-baltarusiškos šakos tiesiąją liniją pratęsė **Janas (Iones) Veryha** (1798–1878), Ignatijaus sūnus. Jis baigė Bazilijonų gimnaziją, studijavo Polocko akademijoje. Buvo Liudvinavo dvaro Dysnos pavieta savininkas. Vietos dvarininkų deleguotas Dysnos teismo tarėjas. Žemietijos dvarininkų susirinkime 1840 m. Vilniuje įrašytas į sąrašą Nr. 27 kaip buvęs pavieto teismo teisėjas. Įdomu tai, kad jo žmonos Franciškos Mintovt-Čyž tėvas Francišekas Čyž buvo Lietuvos Vyriausiojo tribunolo asesorius (patarėjas), kurį 1812 m. Napoleonas *pa-skyrė jį Vilniaus miesto savivaldos patarėju*. Šiai linijai taip pat priklausė jau minėtas autoriaus prosenelis **Ignatijus Florijanas Veryha-Darevskis**, senelis **Antanas Veryha-Darevskis** ir palikuoniai, apie kuriuos rašoma šeštame knygos skyriuje. Šios šakos šoninei linijai priklausė ir kitų žinomų to meto Veryhų giminės atstovų, taip pat generolų ir karininkų, tarptautinės reikšmės mokslininkų ir rašytojų, apie kuriuos verta trumpai papasakoti.

Aleksandras Piotrovičius Darevskis-Veryha – Chorošev-

čyznos dvaro Polocko žemėje paveldėtojas, Napoleono kariuomenės brigados *Tulače* generolas. Žuvo 1796 m. mūšyje prie Legnano (Šiaurės Italija, Lombardija). Turimas omenyje 1796 m. lapkričio 15–17 d. mūšis tarp Napoleono ir Austrijos kariuomenių, vadinamas Arkolos mūšiu. Šį mūšį laimėjo Prancūzija ir Austrija buvo priversta pasirašyti taikos sutartį. Aleksandro Veryhos žūties aplinkybės vaizdžiai aprašytos A. I. Veryhos knygoje. Jis rašė: „*Mūšio prie Legnano išvakarėse prie besiilsinčio Karolio Plutos priėjo senas Darevskis ir pasakė, jeigu grįši į tėvynę, užsuk kada nors į Rusiją, nusilenk Veryhų giminės kapams, kiek jų ten yra, ir pasakyk, kad gėdos jiems nepadariau.*“ Toliau rašoma: „*Generolas Aleksandras Darevskis-Veryha, 78 metų amžiaus, atakos metu jodamas priekyje savo dviejų kavalerijos pulkų, austrų kareivio buvo perdurtas durklu, pakeltas nuo balno, ir žuvo. Paskutiniai jo žodžiai buvo: „Mirštu už Tėvynę ir mielą Prancūziją“*“ (A. I. Veryha. *Acta et chronica*, p. 28). Tai yra akivaizdus patriotizmo ir pasiaukojimo dėl tėvynės pavyzdys.

Ježis Veryha – jau aprašyto LDK generolo Francišeko, palaidoto su žmona Vilniaus arkikatedros bazilikos rūsyje, sūnus. Jis buvo legendinio generolo Dombrovskio, nepriklausomybės kovų dalyvio, vadovaujamos italų kariuomenės legiono pulkininkas. Jo sūnus **Antanas Veryha** buvo Lenkijos karalystės kariuomenės generolas, valstybės patarėjas ir valstybinės komisijos karo reikalams direktorius 1830 m. Visos trys šios Veryhų giminės kartos buvo reikšmingos abiejų tautų istorijai, nes kovojo už jų nepriklausomybę ir laisvę.

Augustinas Darevskis-Veryha (1797–1893) – teologijos magistras, Vilniaus arkikatedros bazilikos garbės kanauninkas, buvęs Lenkijos kariuomenės karininkas. Mirė sulaukęs 96 metų amžiaus.

Aleksandras Veryha (1835–1905) – Andriejaus sūnus, gimė Vitebske, nuo 1873 m. Odesos universiteto profesorius. Parašė tarptautinės reikšmės mokslo darbų lenkų ir vokiečių kalbomis organinės chemijos srityje. Svarbiausieji iš jų nurodyti Aleksandro Veryhos knygoje (*A. Veryha. Rod kniaziov Veryhov, p. 124*).

Vladislavas Veryha (1867–1916) – žinomas filosofas, filosofijos mokslų daktaras. Mokėsi Pskove, Peterburge, Varšuvoje, Berlyne, Prahoje ir Berne. 1892 m. apgynė disertaciją tema „*Historiozoficzne poglądy socjalizmu niemieckiego*“ ir įgijo filosofijos daktaro mokslinį laipsnį. Parašė darbus „*Dumki bialoruskie*“ (1885), „*Podania bialoruskie*“ (1890), „*Podania lotewskie*“ (1895), „*Karl Marxs als Philosoph*“ ir kt. Vladislavas Veryha 1897 m. Varšuvoje įsteigė filosofijos mokslo žurnalą „*Pszegląd Filozoficzny*“, buvo vyriausiasis jo redaktorius. Jis buvo pagrindinis Lenkijos psichologų draugijos, Varšuvos psichologijos instituto, o vėliau ir Filosofijos instituto steigėjas ir dalyvis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tuo metu Lenkijos karalystė buvo carinės Rusijos protektoratas, todėl pažangios filosofinės minties sklaida ir moksliniai tyrimai šioje srityje buvo tarsi priešnuodis rusinimo politikai, kuri buvo aktyviai vykdoma buvusioje ATR teritorijoje.

Marija Veryha (g. 1858) – Vladislavo Veryhos sesuo, žinoma filosofė ir rašytoja. Ji buvo viena iš žurnalo „*Pszegląd filozoficzny*“ redaktorių, jame išspausdino savo straipsnį „*Nauka o rzeczach*“ ir kt. Ji buvo knygų vaikams autorė, parašė knygas „*Wychowanie przedszkolne*“, „*Czym zając dzieci*“, „*Gry i zabawy*“, „*Wśród swoich*“, „*Spiewy i zabawy*“ ir kt. Be to, ji paskelbė publicistikos straipsnių žurnaluose „*Pszegląd Pedagogiczny*“, „*Kurjer Warszawski*“ ir kt. aktualiais to meto vaikų

ir visuomenės tautinės sąmonės ugdymo klausimais. Jos, kaip ir brolio, darbai turėjo didelę reikšmę pažangios ir laisvos minties sklaidai.

Bronislavas Veryha (1860–1925) – Fortunato sūnus, Odesos universiteto, o nuo 1917 m. Permės universiteto profesorius, parašė darbų apie elektros srovės įtaką žmogaus nervų sistemai. Profesoriaus Mečnikovo laboratorijoje Paryžiuje atliko tyrimų ir parašė darbų apie katodinės depresijos požymius ir gydymą. Vienas iš tokių jo darbų buvo pripažintas atradimu (*Bolšaja Sovietskaja Enciklopedia. Maskva, 1928, t. X, p. 294*).

Vincentas Veryha-Darovskis (1787–1862) – teologijos ir teisės daktaras, Mydlinikų dvaro savininkas, Krokuvos respublikos senatorius. Krokuvos respublika buvo įkurta remiantis 1815 m. Vienos kongreso aktu, kai pralaimėjus Napoleono kariuomenei buvo pasidalinta Europos valstybių teritorija. Krokuvos respublikoje galiojo demokratiška konstitucija, įtvirtinusi pagrindines žmogaus teises ir laisves, Napoleono civilinis kodeksas ir laisvosios prekybos zonos statusas, kuriuo remiantis 1830–1831 m. sukilėliams buvo teikiami ginklai. Tačiau Krokuvos respublika buvo prižiūrima Austrijos, Prūsijos ir Rusijos rezidentų. Po 1846 m. Krokuvos sukilimo numalšinimo Krokuvos respublika buvo panaikinta, o jos teritorija prijungta prie Austrijai atitekusios Galicijos. Vincentas Veryha iki Krokuvos respublikos egzistavimo pabaigos buvo Senato sekretoriumi, faktiškai pats tvarkė valstybės valdymo reikalus. Įsteigė Žemės ūkio draugiją ir buvo jos pirmininku. Parašė ir paskelbė darbus „*De numere et officio judicis*“, *Krakow (1833)*, „*Katechizm Rolniczy*“ (1860–1864).

Marcelina Veryha-Darowska – dvarininko Karolio Ferdinando (1819–1852) žmona, buvo neeilinių organizacinių ga-

bumų žmogus krikščioniškojo ir tautinio patriotizmo auklėjimo srityje. Siekdama apsaugoti jaunas lenkaites nuo rusinimo ir stačiatikių įtakos, ji asmeniškai nuvyko pas Romos popiežių prašyti leidimo steigti lenkų vienuolių katalikių Nekalto Prasadėjimo vienuolyną Mažojoje Lenkijoje. Gavusi tokį leidimą, Marcelina paaukojo visą po vyro mirties paveldėtą bei savo asmeninį turta ir Mažojoje Lenkijoje įsteigė vienuolynų kompleksą. Ji pati tapo šio vienuolynų komplekso Generaline Motina ir vadovavo visai jo veiklai. Tuo metu šie vienuolynai turėjo didelę reikšmę skleidžiant krikščioniškąją tikėjimą ir tautinę savimonę ne tik tarp vienuolių, bet per jas ir visiems gyventojams.

Aleksandras Veryha-Darovskis (1811–1874) – istorikas mėgėjas ir rašytojas. Savarankiškai studijavo slavistikos istoriją, susirašinėjo su istorikais Bartoševičiumi, Rulikovskiu, grafu Plateriu ir kitais. Parašė istorinių darbų, kuriuos savo knygoje mini Aleksandras Veryha (*A. Veryha. Rod Kniaziov Weryhow, p. 125–136*). Rašė apsakymus ir poemas, kuriuose atsispindėjo to meto aktualijos. Istorikas J. Bartoševičius savo darbe „*Historija Literatury Polskiej*“ (1861) apie Aleksandrą Veryhą rašė: „<...> Jis yra vienas iš svarbiausių tautinės istorijos žinovų <...>. Gaila, kad istorijos moksle jis pasireiškė ne kaip profesionalas, bet kaip mėgėjas, nes atsižvelgiant į jo neeilinius gabumus jis mokslui galėjo duoti didelę naudą. Jo apsakymai atspindi ironiją ir satyrą, o poezija žadina jausmus ir virpina širdį <...>“ (vertė autorius).

Adamus Veryha-Darovskis (1851–1911) – istorikas profesionalas, mokėsi Jogailos universitete Krokuvoje, o 1881 m. persikėlė gyventi į Varšuvą. 1894 m. išvyko į Romą Vatikano archyvuose tyrinėti Lenkijos istorijos. Romoje gyveno iki savo mirties. Parašė fundamentalių darbų Lenkijos ir ATR istorijos

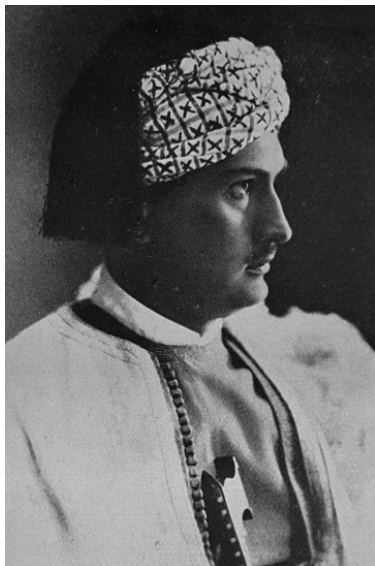
klausimais. Dalis jų minima Aleksandro Veryhos knygoje: „*Pamiętnik ks. Jozefa Kosakowskiego, biskupa inflanckiego*“ (1890), „*Szkice historyczne*“, 3 serje (Petersburg, 1890–1895), „*Misja dyplomatyczna w XVII w*“ (1635), „*Pawa Władysława IV do korony Carskiej*“, „*Trzydzięci lat traktatowpokojuowych 1656-1686*“ ir kt. (A. Veryha. *Rod Kniaziow Weryhow*, p. 136–137).

Aleksandras Pavelas Antanas Veryha (1878–1952) – Aleksandro sūnus, knygos „*Rod Kniaziow Weryhow*“ autorius. Knygoje jis pateikė savo biografijos ir veiklos duomenų. Buvo asmeniškai pažįstamas ir bendravo su E. Monkevičiaus seneliu Antanu Veryha-Darevskiu, svečiavosi jo dvare Lekėčiuose, Lietuvoje rinko archyvinę medžiagą knygai. Aleksandras Veryha gimė Kijevo priemiestyje Tetijove, buvo Tetijovo ir Krasnovkos (Podolė) dvarų savininkas, įgijo teisės daktaro ir ekonomikos mokslų kandidato mokslinius laipsnius. 1920 m. vietos krikščionių konfederacijos deleguotas į Vatikaną, tapo Romos katalikų akademijos „*Arcadia*“ nariu. Popiežius Benediktas XV suteikė jam garbės šambeliono titulą (šambelionas yra garbės titulas, teikiamas nusipelnusiems popiežiaus dvasininkams arba pasauliečiams-dvariškiams). Vėliau jis tapo ir Popiežiaus Pijaus XI slaptu šambelionu. Aleksandras Veryha buvo plačios erudicijos mokslininkas, domėjosi ne tik teise, ekonomika ir Vatikano istorija, bet ir žemės ūkiu, higienos ir dietologijos mokslais bei jų praktiniu taikymu. Dar prieš išvykdamas į Vatikaną jis buvo Podolės žemės ūkiu tarybos nariu (1906–1918), Jampolskio pavieto lenkiškų mokyklų komiteto nariu ir išdininku, vienu iš pramoninkų draugijos Vinicoje steigėjų ir narių. Kaip teisininkas buvo pakviestas į komisiją, 1919 m. rengusią Versalio taikos sutarties projektą. Vėliau jis organizavo daržininkystės produkcijos perdirbimo įmones ir buvo jų vadovas (1920–1927),

net buvo išrinktas Rygos korporacijos „*Velecija*“ nariu. Parašė darbų higienos ir dietologijos srityje: „*Kresy Ruskie Rzplitej*“, „*Nowa djetetyka*“, „*Odmładzanie ludzkiego organizmu*“, „*Żywienie człowieka*“ ir kt. Pastarąjį leidinį autorius su autografu dovanojo Antanui Veryhai 1938 m. sausio 2 d. Jo knygoje yra nuotrauka (žr. nuotr.), po kuria parašyta, kad jis 1911–1913 m. svečiavosi pas arabus. Tačiau nepateikė jokių duomenų apie tai, kokia tai buvo arabų valstybė ir ką jis ten veikė. Buvo vedęs du kartus: pirmoji žmona buvo Helena Jokubovska, antroji – Irena Račko Šafner. Turėjo dukrą Niną, kuri buvo ištekęjusi už Vladislavo Vrabeco, Šv. Vincento draugijos Lvove pirmininko. Mirė Aleksandras Veryha Londone 1952 m. rugpjūčio 12 d, sulaukęs 78 metų amžiaus.

*Dr. Aleksandras Veryha,
slaptasis popiežiaus
šambelionas*

*Dr. Aleksandras Veryha pas
arabus 1911–1913 m.*

VI. ANTANO VERYHOS IR MONKEVIČIŲ GIMINĖS

Antano Veryhos-Darevskio, žinomo tarpukario Lietuvos teisininko ir istoriko biografija trumpai aprašyta „*Visuotinės lietuvių enciklopedijos*“ IV tome, p. 500. Tačiau kažkodėl pirmiausia nurodyta *Darevskio*, o po to *Veryhos* pavardė, nors, kaip minėta anksčiau, istorijos šaltiniuose ir oficialiuose dokumentuose jo pavardė buvo rašoma *Veriga*, *Veryha* ar *Veryga*, o pavardė *Darevskis* nurodyta kaip antroji arba iš viso nenurodyta. Pats Antanas Veryha savo ranka 1950 m. liepos 14 d. rašytoje autobiografijoje rusų kalba ir kituose dokumentuose pasirašydavo kaip *Veryha-Darevskis* arba tiesiog *Veriga*. Remiantis Antano Veryhos autobiografija ir kitais archyviniais dokumentais, taip pat senelių, tėvų ir asmeniniais prisiminimais, jo gyvenimas, veikla ir giminaičiai aprašomi plačiau.

Antanas Veryha-Darevskis gimė 1884 m. birželio 13 d. Charkove (Ukraina).

Jo tėvas *Ignatijus Florijanas Veryha-Darevskis* (1830–1909), Jano sūnus, buvo Rusijos kariuomenės 124 Voronežo pėstininkų pulko pulkininkas. Karinę tarnybą pradėjo 1852 m. spalio 7 d. puskarininkiu, o 1887 m. lapkričio 24 d., išleidus į atsargą, jam suteiktas pulkininko laipsnis. Rusų-turkų karo (1877–1878) dalyvis. Dalyvavo Bulgarijoje ir Rumunijoje vykusiuose mūšiuose su turkais, kurių metu Europa buvo apginta nuo turkų okupacijos. Apdovanotas Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordinu, Šv. Stanislavo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio ordiniais ir Rumunijos Geležiniu kryžiumi. Jo karinės tarnybos laikotarpį, kuriame atsispindėjo ir rusų bei turkų karo eiga, plačiau aprašė

sūnus Antanas Veryha savo knygoje (*A. Veryha. Acta et chronica, p. 78–80*).

Antano Veryhos-Darevskio motina *Elena Veryha (Šelechovska)* mirė 1911 m. vasario 16 d. Sankt Peterburge. Po savo motinos Marijos Sagatovskos mirties Elena Veryha paveldėjo Stoduleco ir Špyreko dvarus Podolės gubernijoje. Buvo susigiminiavusi su kunigaikščiais Četverynskiais, Dobieckiais, Okolskiais, Ožechovskiais ir Sagatovskiais.

Ignatijaus Florijano ir Elenos šeimoje gimė Antano broliai Janas (g. 1885), Otonas (g. 1888) ir sesuo Janina Barbara Marija (g. 1891). Ignatijus Florijanas Veryha, 1887 m. išėjęs į atsargą, su šeima grįžo į Lietuvą ir apsigyveno nuosavame name Vilniuje. Tikėtina, kad tais pačiais metais įgijo nuosavybės teisę į Lekėčių dvarą (Šakių sav.), kuriame ir mirė 1909 m. lapkričio 23 d. Palaidotas Lekėčių parapijos kapinėse, Veryhų šeimos kape.

Antanas Veryha 1903 m. baigė Vilniaus I gimnaziją ir įstojo į Sankt Peterburgo universiteto Teisės fakultetą, kurį baigė 1909 m. Tais pačiais metais jis buvo priimtas į valstybės tarnybą Sankt Peterburgo izdo palatoje mokesčių administravimo valdininko pareigoms. 1909 m. sausio 9 d. jis Sankt Peterburgo Romos katalikų Šv. Jekaterinos cerkvėje susituokė su bajoraite Zofija Eugenija Radzimska-Franckevič. 1910 m. rugpjūčio 27 d. jiems gimė dukra Marija, kuri tais pačiais metais pakrikštyta Sankt Peterburgo Romos katalikų Švenčiausiosios Mergelės Marijos cerkvėje. 1911 m. Antanas Veryha buvo paaukštintas ir paskirtas Sankt Peterburgo mokesčių inspekcijos vyresniuoju inspektoriumi. Tų pačių metų sausio 24 d. jis buvo įrašytas į Rusijos imperijos privilegijuotų bajorų VI knyga. Sankt Peterburge 1913 m. gimė ir Antano Veryhos sūnus Algirdas (Olgierd). Pirmojo pasaulinio karo metu, 1914–1916 m., Antanas Veryha

dirbo mokesčių inspektoriumi Suvalkų, Sankt Peterburgo ir kitose gubernijose.

1918 m., po bolševikų revoliucijos Rusijoje, Antanas Veryha su šeima grįžo į Lietuvą ir apsigyveno po tėvo Ignatijaus Florijano mirties paveldėtame Lekėčių dvare. 1919 m. Antanas Veryha buvo pakviestas dirbti Finansų ministerijos juriskonsultu. Tais pačiais metais jis buvo paskirtas visų tuometinių Lietuvos Respublikos ministerijų juriskonsultų tarybos pirmininku. Nuo 1923 m. pabaigos Antanas Veryha buvo Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Teisų fakulteto dėstytoju, studentams dėstė „*Mokesčių teisę*“ ir kursą „*Mokesčiai viduramžių Lietuvoje*“. 1926 m. Veryhų šeimą ištiko tragedija. Po sunkios ligos mirė mylimas trylikametis sūnus moksleivis Algirdas (Olgierd). Amžininkų pasakojimu, berniukas po gripo susirgo smegenų uždegimu (meningitu), nesulaukė tuo metu reikiamos medicininės pagalbos ir mirė baisiose kančiose, klykdamas iš skausmo. Dukra Marija Veryha-Darevskaitė buvo to paties Teisų fakulteto studentė, turėjo laisvos klausytojos statusą. 1935 m. balandžio 22 d. ji ištekėjo už Antano Monkevičiaus. Juos sutuokė Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčios klebonas kun. Povilas Jančiauskas. Apie tai yra išlikęs įrašas šios parapijos archyvinėse knygose. Įdomi buvo Antano ir Marijos pažintis. 1935 m. Antanas vadovavo Marijampolės cukraus fabriko statybai, tačiau dažnai lankydavosi Lekėčiuose, nes Pušyno gatvėje turėjo nuosavą medinį namą, kurio vieną dalį daug metų nuomojo vaistinei. Tėvai pasakojo, kad Lekėčių bažnyčioje šv. Mišių metu Antanas pamatė Veryhą-Darevskaitę, kuri vasarodavo savo tėvų dvare. Pažintis ir abipusė meilė baigėsi vedybomis.

Antano ir Zofijos Veryhų žentas Antanas Monkevičius (1893–1963) taip pat buvo bajorų kilmės. Jo giminės herbas –

„*Liubič*“, kurį bajorai Monkevičiai turėjo nuo XVI a. pradžios (žr. nuotr.). Antanas Monkevičius gimė Mituvoje (Jelgava, Latvija) Emilijos (Valentinovič) ir Vladislovo Monkevičių šeimoje. Mama Emilija buvo dvaro Tryškiuose (Telšių raj.) savininkė, ten bažnyčios kapinėse ir palaidota. Tėtis Vladislovas buvo Radviliškio geležinkelio stoties viršininku, palaidotas senose šio miesto kapinėse. Antanas Monkevičius 1930 m. baigė Latvijos universitetą Rygoje ir įgijo inžinieriaus-chemiko specialybę. Prieš studijas ir baigęs universitetą dirbo Lietuvos geležinkelių tarnybos Mažeikių, Radviliškio ir Kauno ruožų darbų vykdytoju. Nuo 1933 m. Antanas vadovavo Marijampolės cukraus fabriko statybai, o vėliau dirbo Pavenčių ir Panevėžio cukraus fabrikuose inžinieriumi-chemiku. Kartu su žmona Marija palaidoti Panevėžio miesto kapinėse. Antanas turėjo du brolius: Vladislavą (tragiškai žuvusį jaunystėje) ir Leoną, kuris 1917 m. emigravo į Lenkiją, vedė Zofiją Jendžejevską, dvaro Rostki (*Malkinia Gurna*) savininkę, ir susilaukė dukterų Dankos, Hankos ir Gražinos, kurios, išskyrus Hanką, taip pat susilaukė palikuonių.

Veryhų-Darevskių, o vėliau ir Monkevičių šeimoms didelę reikšmę ir įtaką turėjo auklė Ona Stanislovaitytė iš Lekėčių. Tai buvo neeilinio gerumo ir pasiaukojimo moteris, pradžioje ištikimai tarnavusi Veryhų dvare, vėliau Monkevičių šeimoje, padėjusi išauginti šio leidinio autorių, jo seserį ir net sesers vaikus. Sunkių žmonėms Antrojo pasaulinio karo ir pokario laikotarpiu Ona Stanislovaitytė, negaudama jokio atlyginimo, nepaliko Monkevičių šeimos, dalinosi vargais, rūpesčiais ir buities sunkumais kaip lygiateisis jos narys iki savo mirties. Palaidota kartu su Monkevičiais Panevėžio miesto kapinėse.

Antanas Veryha 1923–1939 m. dirbo VDU Teisių fakultete dėstytoju, vėliau asocijuotu profesoriumi. Pedagoginę ir moks-

linę veiklą jis vykdė kartu su to meto žymiausiais profesoriais, dėstytojais intelektualais ir kitais švietuoliais, kurių moksliniai ir kultūriniai tyrimai yra aktualūs ir mūsų dienomis. Jų moksliniai darbai buvo spausdinami periodiniame leidinyje „*Teisių fakulteto darbai*“, kurio iki 1939 m. pabaigos buvo išleista 10 tomų, arba jie buvo leidžiami atskiromis knygomis su VDU Teisių fakulteto kredencialais. Dėl to ši Antano Veryhos darbo kartu su Teisių fakultete dirbusiais švietuoliais laikotarpį verta bent trumpai aprašyti.

Mykolas Romeris (1880–1945) – teisės daktaras, profesorius, VDU rektorius (1927–1928 ir 1939 m.). Jis pirmas Lietuvoje sukūrė konstitucinės teisės pagrindus, dėstė studentams konstitucinę teisę. Paskelbė tarptautinės reikšmės darbų, skirtų konstitucinės ir administracinės teisės problemoms nagrinėti. Mykolo Romerio darbais rėmėsi ir 1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kūrėjai. Svarbiausi Mykolo Romerio darbai: „*Suverenitetas*“, „*Reprezentacija ir mandatas*“ (1927), „*Administracinis teismas*“ (1927), „*Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*“ (1932), „*Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*“, „*Valstybė ir jos konstitucinė teisė*“ (*paskaitų ciklas*) ir kt. Mykolo Romerio darbai aktualūs ir mūsų dienomis, jais remiamasi įvairiuose teisės ir politologijos moksliniuose tyrimuose. Reikia pabrėžti, kad be pedagoginės ir mokslinės veiklos Mykolas Romeris tarpukario Lietuvoje buvo ir aktyvus valstybės ir visuomenės veikėjas. Už nuopelnus Lietuvos valstybei ir mokslui apdovanotas ordinais ir medaliais. Netrukus po nepriklausomybės atkūrimo Vilniuje buvo įsteigtas specializuotas Mykolo Romerio vardo universitetas, jo vardu pavadinta viena iš šio universiteto auditorijų.

Petras Leonas (1864–1938) – teisės daktaras, VDU Garbės

daktaras, profesorius, nuo 1922 m. iki 1933 m. pirmasis Teisių fakulteto dekanas. Kartu užėmė Teisės enciklopedijos ir Teisės filosofijos istorijos katedrų vedėjo pareigas. Tarpukario Lietuvoje jis buvo vienas iš svarbiausių ir geriausių teisės teoretikų. Teisių fakulteto studentams skaitė Teisės enciklopedijos, Teisės sociologijos ir Teisės filosofijos paskaitas. Svarbiausios jo knygos: „*Teisės enciklopedijos paskaitos*“ (1931), „*Teisės filosofijos istorija*“ (1928 ir 1995), „*Sociologijos paskaitos*“ ir kt. Be to, aktualiais to meto teisės ir politikos klausimais Petras Leonas daug rašė teisinėje ir periodinėje spaudoje, 1933–1938 m. buvo žurnalo „*Kultūra*“ atsakinguoju redaktoriumi. Pastaruoju metu visi jo darbai surinkti ir išleisti 3 tomų raštuose. Savo gyvenime ir kūryboje Petras Leonas vadovavosi Imanuelio Kanto suformuluota prasminga idėjine taisykle: „*Elkis su kitu taip, kaip tu norėtum, kad kitas taip elgtųsi su tavimi*“. Apie jo gyvenimą ir įvairiapusę veiklą rašoma giminaičio profesoriaus, akademiko Juozo Leonavičiaus knygoje „*Petras Leonas – Lietuvos sąžinė (1864–1938)*“. Lietuvos teisininkų draugijos Kauno skyriaus iniciatyva 2018 m. išleistas specialus leidinys „*Petras Leonas: teisinis palikimas ir dabartis*“, kuriame mokslo atstovai ir teisininkai praktikai analizuoja Petro Leono gyvenimą ir pasaulėžiūrą, taip pat jo idėjų aktualumą sprendžiant dabarties problemas (knygos redaktorių kolegijos pirmininkas ir bendraautorius Eduardas Monkevičius). Kauno miesto savivaldybės 2004 m. liepos 16 d. sprendimu vienai iš naujų Kauno miesto gatvių buvo suteiktas Petro Leono vardas, o ant namo K. Donelaičio g. 77 fasado buvo leista įrengti atminimo lentą su P. Leono bareljefu. Petro Leono vardu pavadinta ir viena VDU Teisės fakulteto auditorija.

Antanas Kriščiukaitis (1864–1933) – nepriklausomos Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas (1918–1923 m. ir

1925–1933 m.), artimas Petro Leono bendražygis, organizavo Lietuvos Respublikos Teisingumo ministeriją ir kūrė teisinės valstybės pagrindus. Kartu su Petru Leonu įkūrė Lietuvos teisininkų draugiją, 13 metų buvo jos pirmininku, redagavo draugijos leidinį „*Teisė*“, kuriame reguliariai publikavo Vyriausiojo Tribunolo praktikos apžvalgas. Nuo 1923 m. Antanas Kriščiukaitis – VDU Teisių fakulteto profesorius, vėliau Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso katedros vedėjas. Būsimiesiems teisininkams Antanas Kriščiukaitis skaitė Baudžiamojo proceso kursą ir vedė šio dalyko seminarus. Didelis jo indėlis į įstatymų leidybos ir tobulinimo bei teisinės literatūros redagavimo ir leidimo veiklas. Jis parengė Baudžiamojo proceso įstatymo projektą, redagavo 1930 m. išleistą Teisingumo ministerijos leidinį „*Lietuvos teismas 1918–1928 m.*“, taip pat A. Merkio sudaryto leidinio „*Lietuvos įstatymų ir poįstatyminių aktų rinkinys*“ dvi laidas ir kt. Antano Kriščiukaičio redaguojamas Lietuvos teisininkų žurnalas „*Teisė*“ tapo mėgstamas ir skaitomas ne tik teisininkų, bet ir plačiosios visuomenės. Žurnalas padėjo supažindinti visuomenę su Lietuvos valstybingumo ir teisinės sistemos kūrimo bei įgyvendinimo, teismų reformos ir kitomis problemomis. Įdomu tai, kad Antanas Kriščiukaitis pasireiškė ir kaip rašytojas: parašė satyros vaizdelių ir feljetonų, išvertė nemažai garsių pasaulio rašytojų kūrinių. *Aišbės* slapyvardžiu rašė straipsnius periodiniams leidiniams „*Lietuviškasis balsas*“, „*Vienybė lietuvininkų*“, „*Garsas*“, „*Varpas*“, „*Nemuno sargas*“.

Augustinas Janulaitis (1878–1950) – teisės daktaras, VDU Garbės daktaras, ordinarinis profesorius, akademikas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Augustinas Janulaitis iš karto ėmė aktyviai dalyvauti valstybės kūrimo, stiprinimo ir pedagoginėje veikloje. Nuo 1922 m. jis buvo Istorijos katedros vedėju, o nuo

1935 m. iki 1939 m. Teisių fakulteto dekanu. Studentams dėstė Lietuvos teisės istorijos kursą. 1939 m. pabaigoje Teisių fakultetą perkėlus į Vilnių, jis kurį laiką buvo Vilniaus universiteto naujo Teisės fakulteto dekanu. Sovietų Sąjungos okupacijos pradžioje Augustinas Janulaitis buvo paskirtas Vilniaus universiteto Istorijos filologijos fakulteto dekanu, o vėliau išrinktas Lietuvos SSR Mokslų akademijos tikruoju nariu. Augustinas Janulaitis parašė daug reikšmingų darbų Lietuvos istorijos ir teisės klausimais. Jis redagavo Teisių fakulteto periodinį leidinį „*Teisių fakulteto darbai*“, kuriame spausdino ir savo darbus. Iš viso iki 1940 m. išleista 10 šio leidinio tomų. Svarbiausi A. Janulaičio veikalai: „*1863–1864 m. sukilimas*“ (1921), „*Kunigai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje*“ (1923), „*Lietuvos bajorai ir jų seimeliai XIX amž.*“ (1936), „*Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis*“ (1998) ir kt. Remdamasis lenkų istorikų S. Kutrzebos, J. Jaroszevičiaus, M. Liubavskio ir savo asmeniniais darbais, jis išleido antologinę apžvalgą „*Lietuvos visuomenės ir teisės istorija*“ (1916). Didžiulis Augustino Janulaičio kūrybinis palikimas reikalauja istorijos ir teisės mokslo atstovų dėmesio ir tolimesnio išsamaus tyrimo, jis svarbus ir tiriant kunigaikščių Veryhų giminės istoriją bei sąsajas su Lietuva.

Antanas Tamošaitis (1894–1940) – paskutinis nepriklausomos tarpukario Lietuvos teisingumo ministras A. Merkio vyriausybėje (1939–1940 m.). Teisės daktaras, Teisių fakulteto Teisės enciklopedijos katedros docentas. 1920–1922 m. išrinktas į Steigiamąjį Seimą, kuriame buvo Švietimo komisijos sekretoriumi. 1922–1925 m. Teisių fakulteto studentas, vėliau gilino studijas Vienos ir Paryžiaus universitetuose. 1929 m. buvo išrinktas Teisės enciklopedijos katedros docentu, tačiau pasirinko teisininko praktiko kelią, pradėjo dirbti prisiekusio advokato

padėjėju. 1930 m. grįžo į Teisių fakultetą ir ėmė dėstyti Romėnų teisės kursą. Antanas Tamošaitis kartu buvo ir aktyvus Lietuvos teisininkų draugijos narys, žurnale „*Teisė*“ išspausdino pažintinę ir mokslinę reikšmę turinčių straipsnių: „*Austrijos Konstitucinis Teismas*“ (Nr. 9), „*Teisės mokslo dėstymas Prancūzijoje*“ (Nr. 11), „*Už ir prieš mirties bausmę*“ (Nr. 13), „*Humaniškų principų įsigalėjimas romėnų šeimos teisėje*“ (Nr. 36) ir kt. Be to, į lietuvių kalbą jis išvertė P. R. Girardo leidinį „*Romėnų teisė*“, pirmą ir antrą tomus (1931–1932 m.), o 1938 m. kartu su J. Kairiu išvertė leidinį „*Hammurabio įstatymas*“. 1940 m. birželio 15 d. naktį Lietuvos Vyriausybės posėdyje, kuriam pirmininkavo prezidentas Antanas Smetona ir buvo svarstomas Sovietų Sąjungos ultimatas, Antanas Tamošaitis pasisakė už pasipriešinimą Sovietų Sąjungos agresijai ir Vyriausybės pasitraukimą į užsienį. Tačiau dauguma Vyriausybės narių tam nepritarė. Sovietų kariuomenei okupavus Lietuvą, Antanas Tamošaitis 1940 m. liepos 12 d. naktį buvo suimtas, uždarytas į Kauno kalėjimą ir po mėnesio nužudytas. Antano Tamošaičio, doro teisininko ir Lietuvos patrioto gyvenimas ir veikla yra pavyzdys ateities teisininkų kartoms.

Teisių fakulteto studentams dėstė, taip pat savo darbus skelbė ir kiti, gal kiek mažiau žinomi profesoriai ir dėstytojai. Vienas iš jų – kunigas *Petras Malakauskis* (1889–1948), VDU Teologijos fakulteto ordinarinis profesorius, studentams dėstė Bažnytinės (Kanonų) teisės kursą. Tais klausimais paskelbė 21 publikaciją, taip pat studiją „*Prigimtinė teisė*“ (*XXI amžius*, 2007, Nr. 33 (153)). Profesorius *Vladas Mačys* išleido savo „*Civilinio proceso paskaitas*“ (1924), parašė straipsnius „*Socialinis teisių mokslo tikslas ir mūsų žemės reforma*“ (1924), „*Apie teismo kandidatų ir advokatų paruošimą*“ (1932). *Docentas Vladimiras Stankevi-*

čius išleido vadovėlį „*Baudžiamoji teisė*“ (1925) ir kt.

Antanas Veryha periodiniame leidinyje „*Teisių fakulteto darbai*“ paskelbė daugiau nei 10 darbų Lietuvos mokesčių istorijos ir teisės klausimais. Už nuopelnus valstybės tarnyboje ir mokslinėje veikloje Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona 1928 m. lapkričio 10 d. apdovanojo A. Veryhą Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio jubiliejiniu medaliu. Svarbiausi Antano Veryhos darbai, nurodyti jo paties ranka sudarytame sąrašė 1950 m. gegužės 3 d., yra šie: „*Lietuvos mokesčiai XV–XVI amž.*“ (1929), „*Lietuvos mokesčiai XVII–XVIII amž.*“ (1930), „*Dvaro padūmės mokestis*“ (1930), „*Acta et chronica*“ (1934), „*Šarvarka*“ prievolė“ (1936), „*Liverunko kontingentas*“ (1936), *daktaro disertacija „Ofiara“ mokestis 1789 metais*“ (1938) ir kt. Šiuose darbuose Antanas Veryha analizavo LDK ir vėlesnio laikotarpio mokesčių ir valstybės izdo tvarkymą, mokesčių rūšis ir surinkimo tvarką, mokesčių mokėtojų privilegijas ir teises bei pareigas. Aprašė ir nemažai tuo metu su mokesčiais susijusių paprotinės teisės normų. Jo darbai gali būti naudingi ir dabartiniams studentams, mokslo atstovams ir asmenims, kurie domisi viduramžių Lietuvos mokesčių istorija ir teise.

1939 m. Antanas Veryha išėjo į pensiją. Tų pačių metų pabaigoje Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą, Lietuvos Respublikos Prezidento 1940 m. sausio 18 d. dekretu į Vilniaus universitetą buvo perkelti VDU Humanitarinių mokslų ir Teisių fakultetai. Į Vilniaus universiteto Teisės fakultetą buvo pasiūsta dirbti dalis VDU Teisių fakulteto profesorių ir dėstytojų. Tuo buvo siekiama Vilniaus universitete įdiegti VDU universitete puoselėtą lietuvišką akademinę kultūrą ir tradicijas. Antanas Veryha nutarė į Vilnių nevykti, nes jo dėstomi dalykai naujose Teisės fakulteto programose nebuvo numatyti. Išėjęs į pensiją, kuri to meto litais

buvo pakankamai solidi, Antanas Veryha apsigyveno savo dvare Lekėčiuose. Dvaro ir ūkio reikalais jis beveik nesidomėjo, juos tvarkė žmona Zofija. Ji rikiuodavo ūkio darbus, prižiūrėdavo samdinių darbą, rūpindavosi būtinų prekių tiekimu ir pagamintos produkcijos realizavimu, tvarkė finansus bei apskaitą ir buvo puiki namų šeimininkė. Dėl to dvaras „sugebėjo save išlaikyti“, buvo iš ko mokėti samdiniams atlyginimus, nors dvaro žemės buvo nederlingos ir pelnas iš jos buvo mažas, pajamos vos padengdavo išlaidas. Padėtį gerino solidi Antano Veryhos pensija. Amžininkų pasakojimu, su samdiniais ir vietos gyventojais Veryhos sugyveno gražiai, jokios priešpriešos tarp jų nebuvo. Antanas Veryha buvo prisimenamas kaip linksmo būdo, humoro jausmą turintis žmogus, mėgęs pabendrauti su vietos gyventojais. Atvykęs su reikalais į Lekėčių valsčių, kuriame būdavo lankytojų, Antanas sveikindavosi taip: „*Laba diena visiems, o viršaičiui atskirai*“. Taip būdavo pagerbiami vietos gyventojai ir valsčiaus viršaitis. Autoriaus senelės ir tėvų pasakojimu, Antanas Veryga turėjo gražų balsą ir mokėjo švilpauti įvairias melodijas. Mėgo vaikščioti po dvaro teritoriją nutiesto siauruko geležinkelio bėgiais, jungiančiais Kazlų Rūdą su Pavilkiju, grožėtis aplinka ir dainuoti dainelę:

*Jaunas ir gražus Stasys susitiko vieną dieną
Mergužėlę griebiant šieną,
Kai bučiavo ją Stasys, jiems giedojo vieversys,
Nuo to laiko jam ir jai tinka ši daina tiktai.*

Pirmos sovietinės okupacijos ir Antrojo Pasaulinio karo laikotarpį Zofija ir Antanas Veryhos pragyveno savo dvare Lekėčiuose. Pasibaigus karui, 1945 m. Antanas Veryha buvo pakvies-

tas dirbti į Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką vyresniuju bibliografu. Kartu Vilniaus universiteto Istorijos filologijos fakulteto studentams jis dėstė Paleontologijos ir Numizmatikos kursus. Vilniaus universiteto vadovybė žinybiniame name suteikė Antanui Veryhai vieno kambario butą su bendra virtuve. Buto adresas buvo Universiteto g. Nr. ½-14. Kambarys buvo 33 kv. m ploto ir 3,5 m aukščio, jame stovėjo baltų koklių pečius, žiemą apšildomas kietuoju kuru. Iš kambario koridoriu mi buvo patenkama į bendrą virtuvę, vonią ir tualetą, kuriais buvo naudojama kartu su gretimuose kambariuose gyvenusia farmacininko Vlodo Narbuto šeima. Kartu gyveno ir jo žmona Juozas Bulota, tuometinio satyrinio žurnalo „Šluota“ vyriausias redaktorius. Iki nacionalizacijos Vladas Narbutas pirmame šio namo aukšte turėjo privačią vaistinę, vėliau dirbo farmacininku vienoje Vilniaus vaistinių. Šiame ir gretimuose namuose gyveno ir daug kitų universiteto profesorių bei dėstytojų: Finkelšteiny, akademiko Zigmo Zinkevičiaus ir kitos šeimos. 1949 m. pradžioje, norėdama išvengti tremties į Sibirą, pas vyrą į Vilnių persikėlė gyventi ir žmona Zofija Veryha, palikusi Lekėčiuose visą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir pasiėmusi tik reikalingiausius daiktus. Šiame bute kartu su senele studijų Vilniaus universiteto Teisės fakultete metais ir vėliau, apie 16 metų, teko gyventi ir šio leidinio autoriui. Tačiau tuo metu senelio jau nebuvo tarp gyvųjų.

Antanas Veryha mirė 1951 m. liepos 22 d. Mirties liudijime nurodyta mirties priežastis – „kraujo išsiliejimas į smegenis“. Senelė slaugė vyrą iki mirties ir pasakojo, kad jis prieš tai sunkiai sirgo. Tačiau kreiptis į gydytojus ir gultis į ligoninę jis kategoriškai atsisakydavo, nes nepasitikėjo to laikotarpio medicinos paslaugomis ir gydytojais. Palaidotas Vilniaus universiteto

lėšomis Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčios kapinėse, šalia savo sūnaus ir tėvo Veryhų koplytėlėje, kuri vėliau buvo nugriauta – liko tik pamatai ir paminklai. Senelė Zofija Veryha mirė 1967 m. rugpjūčio 27 d. ir palaidota Vilniaus Saltoniškių kapinėse.

Apie Antano Veryhos brolius ir seserį žinoma nedaug. *Janas Veryha* buvo čerkesų kavalerijos pulko rotmistras, 1917–1918 m. Prancūzijos užsieniečių legiono kavalerijos pulko kapitonas. Įgijęs ekonomisto išsilavinimą parašė darbų ekonomikos klausimais. Aleksandras Veryha savo knygoje rašo, kad Jano Veryhos darbas „*Proces Rekonstrukcji Ekonomicznej*“ (Varszawa, 1936) atkreipė dėmesį ir sulaukė Europos bei JAV finansų specialistų pripažinimo ir aukšto įvertinimo. Janas Veryha lankėsi Lietuvoje, viešėjo brolio Antano dvare Lekėčiuose. *Otonas Marjanas Veryha* mokėsi Vilniaus pirmojoje gimnazijoje, 1914 m. tarnavo Prancūzijos užsieniečių legione. Daugiau žinių apie jį nerasta. Dukra *Janina Barbara Marija Veryha*, ištekėjusi už dr. Piotro Rozvadovskio, susilaukė sūnaus Ježy (g. 1923). Antano Veryhos archyvuose rasti dokumentai apie jo tėvų nekilnojamojo turto padalijimą įpėdiniais. 1907 m. liepos 21 d. testamente parašyta, kad Ignatijus Florijanas Veryha po mirties palieka savo nepilnametei dukrai Janinai Varvarai Marijai jam nuosavybės teise priklausančią dviejų aukštų mūrinį gyvenamąjį namą su pagalbinėmis patalpomis ir sandėliuku malkoms, taip pat 380 kv. m žemės sklypą, esantį Vilniuje, Lukiškėse, Jaroslavo skersgatvyje. Iki dukros pilnametystės jos globėja skiriama motina Elena, o testamentu įgaliotiniu ir vykdytoju vyriausiasis brolis Antanas Ignacas Veryha. Tolimesnis šio turto likimas nežinomas. Gali būti, kad jis po santuokos su Piotru Razvadovskiu atiteko pastarojo šeimai.

Prasmingas Antano ir Zofijos Veryhų šeimos gyvenimas

ir veikla, krikščioniškoji pasaulėžiūra, padorumas, humanizmas ir tolerancija bendraujant su žmonėmis, nežiūrint jų socialinės padėties, gali būti pavyzdžiu kitoms šeimoms ir ateities kartoms.

Antano Veryhos-Darevskio ir Zofijos Radzimirskos
Franckievič santuokos dokumentas

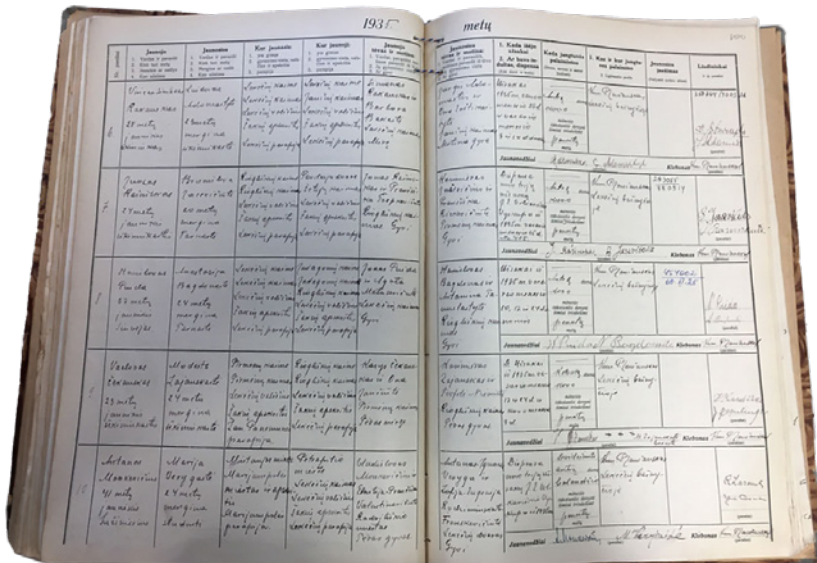
*Antanas ir Zofija Veryhos-Darevskiai su savo vaikais
(stovi Marija, sėdi Algirdas) Sankt Peterburge*

Algirdas (Olgierd) Veryha-Darevskis (1913–1926)

Antano Veryhos brolis Janas Veryha-Darevskis

Antano Monkevičiaus ir Marijos Veryha Darevskaitės santuokos 1935 m. balandžio 22 d. įrašas Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčios knygoje.

Marijos Veryga Darevskaitės ir Antano Monkevičiaus vedybos.

Antanas Monkevičius, 41 metų, inžinierius.

Gimęs: Mintaujos mieste [dabartinis Latvijos miestelis Jelgava].

Gyvenama vieta: Marijampolės miestas ir apskritis, Marijampolės parapija. **Tėvai:** Vladislovas Monkevičius ir Emilija-Franciška Valentinovič, Radviliškio miestas.

Marija Veryha Darevskaitė, 24 metų mergina, studentė.

Gimusi: Petrapilio mieste [dabar Sankt Peterburgas].

Gyvenama vieta: Lekėčių kaimas, Lekėčių valsčius. Šakių apskritis, Lekėčių parapija. **Tėvai:** Antanas-Ignacas Veryga ir Zofja-Eugenija Radziminska Franckievič, Lekėčių dvaras. **Užsakai:** Dispensa nuo trijų užsakų J. E. Vilkaviškio Vyskupo iš 1935 m. **Jungtuvės palaimintos:** 1935 m. balandžio 22 d. [Antroji Velykų diena] **Palaimino:** Kun. P. Jančauskas Lekėčių bažnyčioje. **Liudininkai:** R[omanas] Zaremba ir [...].

Fotografijos originalas saugomas sūnaus Eduardo Monkevičiaus asm. archyve.

Po santuokos prie Veryhų dvaro namo antrą Velykų dieną. Iš kairės į dešinę: sėdi nežinoma moteris, antra Zofija Veryha-Darevska, už jos stovi Vladislovas Monkevičius (jaunikio tėvas), greta stovi Antanas Veryha-Darevskis. Tarp vyrų matyti, spėjama, Veryhų tarnaitė, apie kurią duomenų nėra. Yra žinoma tik tai, kad Veryhų dvare tarnavo anūko Eduardo auklė Ona Stanislovaitytė iš Lekėčių. Toliau sėdi abu jaunavedžiai: Marija Veryha-Darevskaitė (Monkevičienė) ir Antanas Monkevičius

Lietuvos Respublika
 TELSŲ VYSKUPIJA
 Kuršėmų R. K. parapija
 1938 m. balandžio 5 d.
 Nr. 291.

Gimimo metrikos ištrauka

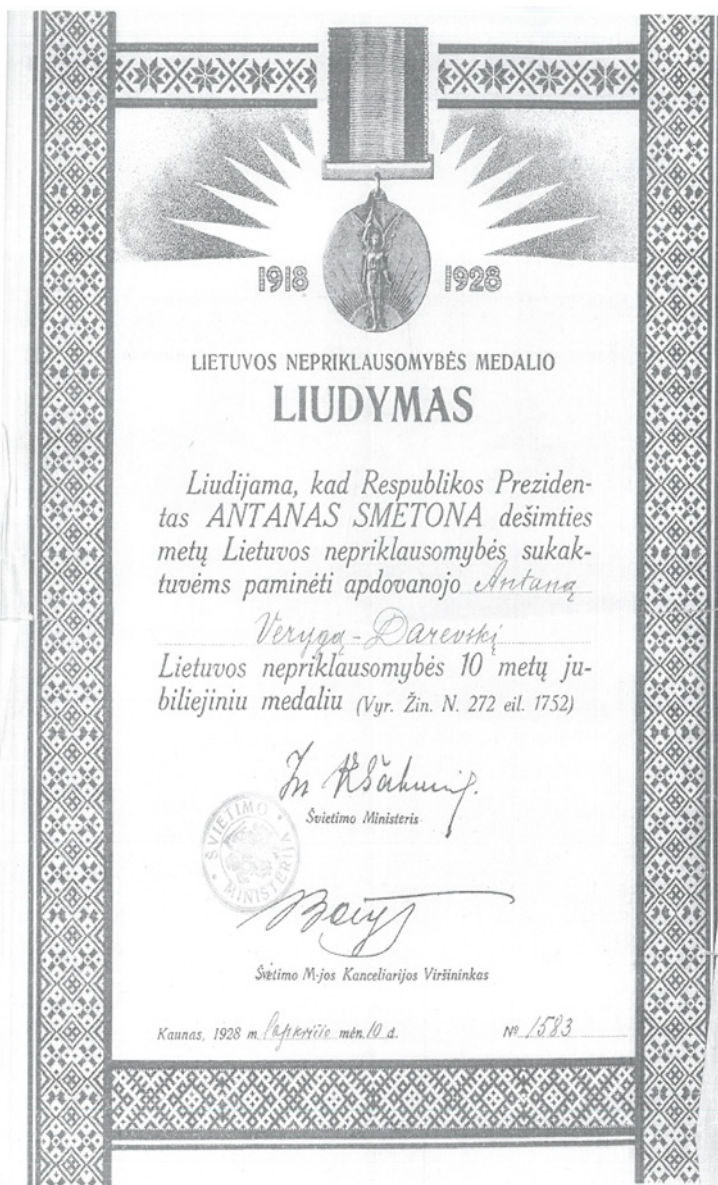
Metrikos Nr.	Kuriuo vardu kūdikis krikštytas? Kada ir kame gimė?	Kūdikio tėvų vardai ir pavardės ir kur prisirašę?	PASTABOS
45.	Eduardas Jonas Antanas gimė tuštantis devyni šimtai tryjose šimtose aštuoniasdešimtyse metais, sausio 10 dieną, šeštą valandą, Kuršėmų parapijoje.	Antanas Monkevičius ir Marija Teriza Darsėvskaitė, teisėti tėvai, prisirašę Kuršėmų valsčiuose.	

Originalą atitinka

Kuršėmų Bažnyčios Klebonas

Auklė Onutė Stanislovaitytė
 iš Lekėčių

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS MEDALIO
LIUDYMAS

Liudijama, kad Respublikos Prezidentas **ANTANAS SMETONA** dešimties metų Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti apdovanojo *Antaną*

Verygą-Darevskij

Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu (Vyr. Žin. N. 272 eil. 1752)

In Kšakunij.
Svietimo Ministeris

Bojys

Svietimo M-jos Kancelarijos Viršininkas

Kaunas, 1928 m. lapkričio mėn. 10 d.

№ 1583

Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto dėstytojai. Pirmoje eilėje iš kairės: Paulis Sokolovskis, Mykolas Romeris, Petras Leonas, Vaclovas Biržiška, Augustinas Janulaitis, Antanas Tumėnas. Antroje eilėje iš kairės: Karolis Žalkauskas, Tadas Petkevičius, Aleksandras Jaščenka, Kazys Šalkauskis, Vladimiras Stankevičius, Petras Šalčius, Viktoras Jungferis, Albinas Rimka. Trečioje eilėje iš kairės: Kazys Oželis, Dzidas Budrys, Jonas Bučas, Antanas Tamošaitis, Antanas Jonas Veryha-Darevskis, Stasys Žakevičius, F. Mackus, Domas Krivickas. Kaunas, 1932–1933 (LMAVB)

*Antanas Veryha-Darevskis su Vilniaus universiteto
Istorijos-Filologijos fakulteto studentais 1948 m.*

*Bajorų Monkevičių giminės herbas „Lubič“,
nuo XIV a.*

Monkevičių šeima: Eduardo seneliai Emilija ir Vladislovas, iš kairės vaikai Leonas, Antanas ir Vladislovas

Iš kairės: Eduardo tėtis Antanas, senelis Vladislovas ir dėdė Boleslovas Monkevičiai prie savo namo Radviliškyje 1934 m.

Eduardo dėdė Miečyslavas Monkievičius, lenkų Šv. Voiciecho parapijos Filadelfijoje (Pensilvanijos valstija JAV) steigėjas ir ilgametis klebonas. 1929 m. (parapijos istorija asmeniniame archyve)

VII. VERYHŲ DVARAS LEKĖČIUOSE

Lekėčių dvaro, kai kuriuose istorijos šaltiniuose dar vadinamo „palivarku“, priešistorė yra tiesiogiai susijusi su Lekėčių gyvenvietės, vėliau miestelio atsiradimu ir Šv. Kazimiero parapijos įkūrimu. Tapę dvaro savininkais, Ignacas, o vėliau ir Antanas Veryhos daug prisidėjo prie tolimesnės Lekėčių miestelio ir parapijos plėtros. SSSR okupacijos metais dvaras buvo nacionalizuotas ir jo pastatai nugriauti. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šio leidinio autoriui buvo atkurta nuosavybė į dalį dvaro žemės ir buvusio dvaro centrinėje dalyje jis kartu su žmona Irena įkūrė kaimo turizmo sodybą „Verigynė“. Toliau, remiantis kai kuriais istorijos šaltiniais, Antano Veryhos išlikusiu asmeniui archyvu ir paties autoriaus prisiminimais, trumpai aprašoma istorinė Lekėčių dvaro raida.

Pirmą kartą Lekėčių vietovė paminėta XVI a. LDK valdovo ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio 1506 m. liepos 15 d. akte. Jame parašyta, kad už nuopelnus kovose su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu Ivanu III valdovas dovanojo kunigaikščiui Ožeškinui (Oreškinui) dalį Suvalkijos žemių, kuriose paminėta ir Lekėčių (Liokaice) vietovė bei per ją tekantis Liekės (Lekia) upelis. Liekės upelio ilgis yra apie 21 km, įteka į Nemuną. Matyt, nuo šio upelio pavadinimo kilo ir pats Lekėčių vietovės pavadinimas (*B. Aleknavičius. Lekėčių sakmės. Lekėčiai, 2006, p. 17–19*). Antrą kartą Lekėčių vardas buvo paminėtas tada, kai trys Povilo Sapiegos sūnūs dalijosi jo turtus. Povilas Jonas Sapiega (1490–1579) – Palenkės ir Naugarduko vaivada, LDK Seimo narys, Liublino unijos akto signataras, buvo vedęs didiko Povilo Alsėniškio dukrą Eleną Alsėniškę ir paveldėjo didžiulius Alsėniškių turtus, taip pat Zapyškio ir Gelgaudiškio dvarus. Netoli

Kauno jis įkūrė Zapyškio (vad. Sapiežiški) miestelį ir finansavo Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios statybą. Mirus Povilui Sapiegai, Zapyškio ir Gelgaudiškio dvarai atiteko jo jauniausiam sūnui Andriui Sapiegai. Zapyškio dvarui priklausė Jočionys, Dievogala, Virbališkiai, Papiškiai, Riogliškiai, Vyskupiškiai, Šėtijai ir Lekėčiai. Lekėčių vietovė paminėta ir Sapiegos dvaro sąrašuose. Andrius Sapiega 1585 m. Zapyškio dvarus pardavė kunigaikščiui Grigaliui Masalskiui, po jo mirties šie dvarai atiteko sūnui Aleksandrui Masalskiui, o pastarasis juos paliko savo dukrai. Jo dukra Sofija Viktorija Masalskytė įstojo į Bernardinų vienuolyną Kaune ir Zapyškio dvarai atiteko šiam vienuolynui. Po trečiojo ATR padalijimo 1579 m. Suvalkijos kraštas atiteko Prūsijai, kurios valdžia vienuolynų ir dvarų turtus nusavino. Įkūrė atskirą Dabravolės (vėliau Lekėčių) valsčių, kuriam priklausė 4 dvarai, 24 kaimai ir 14 vienkiemių. 1815 m. Vienos kongreso nutarimu buvo įtvirtintas naujas Europos valstybių sienų padalijimas, kuriuo remiantis visas Suvalkijos kraštas perduotas Rusijos imperijai ir įkurta jai pavaldi autonominė Lenkijos karalystė. Lenkijos karalystei pavaldus tapo ir visas Suvalkijos kraštas, kartu ir Dabravolės valsčius, kuriam jau 1837 m. priklausė Zapyškio, Vilkijos ir Lekėčių palivarkai. Šie palivarkai kartu su kaimais ir giriomis buvo perduoti 50-čiai metų valdyti Karoliui Dambravičiui, kurio tikslas buvo organizuoti audimo pramonę Suvalkų gubernijoje. Tačiau 1870 m. K. Dambravičius Dabravolės valsčiaus žemes ir turtus pardavė Zenonui Zaleskiui. Nuo 1872 m. šios žemės buvo suskirstytos į Dabrovolės, Vilkijos, Zapyškio ir Lekėčių palivarkus ir jau priklausė įvairiems savininkams (J. Totoraitis. *Sūduvos Suvalkijos istorija*, p. 635–638).

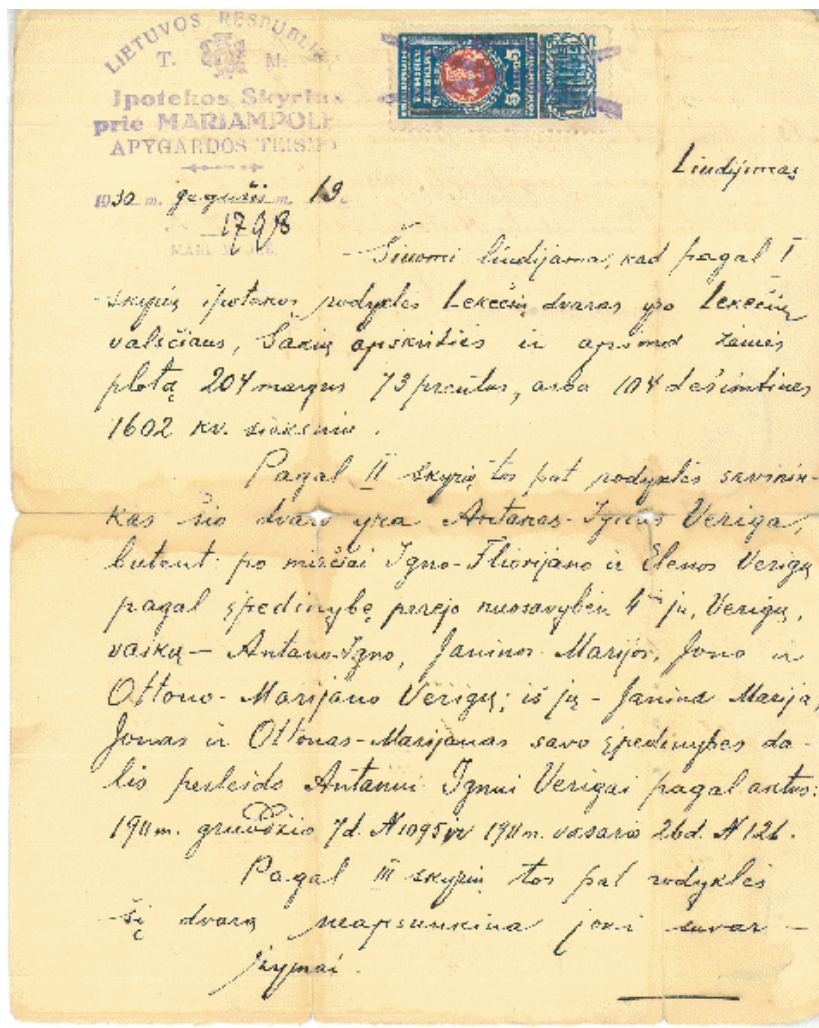
Antano Veryhos archyvuose rastas jo ranka rašytas dokumentas, iš kurio paaiškėja, kad po Zenono Zaleskio Lekėčių

dvarą nuomos ar nuosavybės teisėmis valdė net penki valdytojai. Paskutinis šio dvaro savininkas, iki jis atiteko Ignacui Veryhai, buvo Michalas Lipinskis. Nuo kada šio dvaro savininku tapo Ignacas Veryha, duomenų nėra. Tačiau išlikęs Ignaco Veryhos mirties liudijimas, kuriame parašyta, jog 1909 m. lapkričio 25 d. 5 val. vakaro „*Lekėčių dvare, priklausančiame nuosavybės teise, mirė Ignacas Veryha, palikęs žmoną, dukrą ir tris sūnus*“. Be to, tame pačiame dokumente yra papildomas įrašas – „*pastovus Vilniaus gyventojas, pastaruoju metu gyvenantis Lekėčių dvare, kurio savininku buvo*“ (autorius versta iš rusų k.). Galima daryti prielaidą, kad išėjęs į atsargą 1887 m. Ignacas Veryha jau buvo įgijęs nuosavybės teisę į Lekėčių dvarą, kuriame ir gyveno iki savo mirties. Antano Veryhos nuosavybės teisę į paveldėtą po tėvo mirties Lekėčių dvarą patvirtina konkretūs archyviniai dokumentai. Suvalkų apygardos teismo 1911 m. gruodžio 31 d. notaro patvirtintos ipotekos pažymos I skyriuje paminėtas Lekėčių palivarkas Suvalkų gubernijoje, o II skyriuje „Nuosavybės teisės įtvirtinimas“ savininku nurodytas Antanas Ignatijus Veryha. Ipotekos pažymoje remiamasi 1911 m. gruodžio 20 d. paveldėjimo teisės liudijimu, kuriame paminėta, kad Antanas Ignatijus Veryha kartu su broliais ir seserimi iš savininkų Ignatijaus Florijano ir Elenos Veryhų paveldėjo šį dvarą (versta iš rusų k.). Kitoje, jau tarpukario Lietuvos laikais Ipotekos skyriaus prie Marijampolės apygardos teismo 1930 m. gegužės 19 d. Antanui Veryhai išduotoje pažymoje nurodyta, kad pagal ipotekos rodyklės I skyrių [Suvalkų apygardos teismo ipotekos skyriaus knyga – aut. past.] „*Lekėčių dvaras yra Lekėčių valsčiuje, Šakių apskrityje ir apima 204 margus žemės plotą...*“. Toliau parašyta, kad pagal II tos pačios rodyklės skyrių „*šio dvaro savininkas yra Antanas Ignas Veryga*“. Po Igno Florijano ir Elenos Veryhų

mirties dvarą paveldėjo keturi Veryhų vaikai: Antanas, Janina Marija, Jonas ir Otonas. Tačiau Janina Marija, Jonas ir Ottonas savo paveldėjimo teises pagal 1911 m. gruodžio 7 d ir vasario 26 d. aktus perleido Antanui Ignui Veryhai. Remiantis šiais archyviniais dokumentais, nuosavybės teisė į dalį Lekėčių dvaro žemių buvo atkurta ir šio leidinio autoriui.

Toliau pateikiamos archyvinių dokumentų kopijos.

LIETUVIJA
T. M. 1924
Mariampolės Apygardos
Teismai
Spatekai
1925 m. balandžio 3 d.
386 №
Mariampolėje

Liūdymas.

Tiesomi liūdijama, kad Lekėčių
pativaras, Jocius apskaitos, turintis su
simbu keturis markus 73 pav. žemės, priku-
li Antanui Sgnei Verigo, sulig Spatekas
Snyriaus nušarimo iš 1911 m. gruodžio 20 d.

Sulig III snyriaus spatekas rotypelis minė-
to Lekėčių, pativaras priklausė šioms gu-
ros, Štenovos, Šlobados ir Panalniškų
kaimų, šalininams teisė švarymas
nemune, o kitų servitudų nėra ir kad
jociu, kitų žemės turty, apast Lekėčių
pativaras, buv. Šovelau, rotypoje, sulig
Spatekas knygu, jis, Verigo, neturi.

Tis liūdymas išsulas Antanui -
Sgnei Verigo. Šgminis moxesnio

Veryhų dvaras vakarų pusėje ribojosi su Lekėčių kaimu, kuriam 1923 m. suteiktos miestelio teisės. Tuo metu dvaro žemėje gyveno 25 šeimos. Anot Bernardo Aleknavičiaus, „*ir šiandien dalis Lekėčių miestelio išaugusi ant Verygų žemės*“ (B. Aleknavičius. *Lekėčių sakmės. Lekėčiai*, 2006, p. 42). Pietuose dvaro žemė ribojosi su Zizų kaimu, o šiaurės rytuose su miškų masyvais. 1928 m. duomenimis, vykdant Lietuvoje žemės reformą, Lekėčių dvaro žemės bendras plotas buvo 95 ha, jame augo 11 ha miško. Per dvaro teritoriją teka ir į Nemuną įteka Liekės upelis. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai per dvaro žemę nutiesė siaurąjį geležinkelį Kazlų Rūda–Pavilkijys, kuriuo į Pavilkijį prie Nemuno buvo vežama miško mediena. Prie traukinio sąstato dažnai būdavo prikabinamas ir keleivinis vagonas, kuriuo keliaudavo grybautojai, uogautojai ir kiti keleiviai. Apie 1965 m. siaurasis geležinkelis buvo likviduotas, liko tiktai dalis geležinkelio sankasos, ant kurios Lekėčių girininkija įrengė pėsčiųjų turizmo takus.

Lekėčių dvaro kaimynystėje buvo seniausias Lekėčių krašte Kretkampio dvaras, istorijos šaltiniuose minimas nuo 1583 m. Dvaro savininkas R. Zaremba 1941 m. buvo ištremtas į Sibirą ir ten mirė. Kitas Pavilkijo dvaras priklausė Jonui Domanskiui, buvo pavyzdinai tvarkomas, turėjo sūrinę, lentpjūvę, bene vienintelis tuo metu žemės ūkio darbams naudojo traktorių. Prasiėdęs SSSR okupacijai, Jonas Domanskis su šeima pasitraukė į JAV. Dvaro paveldėtojas, vaikaitis inžinierius Vandelinas Domanskis, gyvenantis JAV, ketino Pavilkijyje įrengti prielauką, teniso kortus, viešbutį, automobilių lenktynių trasą, tačiau geri ketinimai liko neįgyvendinti. Visų trijų dvarų savininkai iki okupacijos bendraudavo tarpusavyje, dažnai svečiuodavosi vienas pas kitą ir visas šventes švęsavo vieno ar kito dvare.

Gyvenimo aplinkybės susiklostė taip, kad autoriaus šeima 1946–1948 m. teko gyventi buvusiam Lekėčių dvare. Tuo metu dar buvo išlikę dvaro pastatai ir bendras jo aplinkos vaizdas. Žemė buvo nacionalizuota, bet Veryhai, kaip ir kitiems buvusiems savininkams, leista naudotis žemės plotu iki 40 ha ir pastatais. Žemės ūkio darbus atlikdavo taip vadinami „pusininkai“ – Dapkevičių šeima, gyvenusi namo priestate. Žemė buvo nederlinga, pajamų iš jos beveik nebuvo, apdėta dideliais mokesčiais, kurių dalį Antanas Veryha dengė iš savo algos. Ūkį prižiūrėjo ir šeimininkavo jo žmona Zofija Veryha-Darevska. Antanas Veryha gyveno ir dirbo Vilniuje, atostogų metu atvykdavo į Lekėčius, eidavo kartu su autoriumi pasivaikščioti, rodydavo buvusio dvaro ribas, įdomiai pasakodavo jo ir miestelio istoriją. Tai buvo vieni šviesiausių autoriaus vaikystės prisiminimų, išlikę iki šių dienų. Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčioje autoriui teko priimti Pirmosios Komunijos sakramentą ir baigti pradinę mokyklą. Autoriaus mama Marija Monkevičienė Lekėčių progimnazijoje dėstė fizinį lavinimą ir vedė darbų pamokas. Vienas jos mokinių buvo ir knygos „*Lekėčių sakmės*“ autorius Bernardas Aleknavičius. Gražiai bendrauta su buvusių kumečių vaikais ir bendramoksliais, nebuvo jokių ginčų ir priešiškumų.

Vaikystės prisiminimai, išlikę archyviniai dokumentai ir nuotraukos leido autoriui atkurti ir aprašyti buvusio Lekėčių dvaro pastatus ir aplinką. Dvaro centrinę dalį sudarė dviejų galų medinis gyvenamasis namas su nedidele veranda („gonkelėmis“). Nuo verandos į pietų pusę vedė klevais ir eglėmis apsodinta išpuoselėta alėja, kuri rėmėsi į didelį sodą. Už sodo tekėjo Liekės upelis, o už jo buvo didelė pieva. Rytinėje gyvenamojo namo pusėje telkšojo du įžuvinti tvenkiniai. Šiaurės vakarų pusėje stovėjo medinė liaudies architektūros stiliaus klėtis, už jos – tvartas

ir daržinė. Prie kelio į Lekėčius stovėjo du mediniai namukai („kumetynas“), kuriuose gyveno dvaro darbininkų Kairaičių ir Nenortų šeimos. Dvaro savininkų gyvenamasis namas susidėjo iš šešių kambarių, virtuvės, tarnaitės kambarėlio ir rūkyklos. Iš verandos („gonkelių“) buvo patenkama į holą, iš jo į dešinę buvo valgomasis kambarys, o į kairę – salonas su didele biblioteka. Iš salono buvo įeinama į šeimininkų miegamąjį ir svečių kambarius. Kambariai buvo apstatyti senoviniais baroko stiliaus baldais, dalis kurių matosi nuotraukose. Autorių visuomet stebindavo salone ant sienos kabantis didžiulis meškos kailis, nors senelis nebuvo medžiotojas ir neaišku, kaip kailis ten atsirado. Iš valgomojo buvo patenkama į virtuvę su duonkepe krosnimi ir į tarnaitės kambariuką. Prisiminimuose įstrigo duonkepėje kepas kugelis: bulvių tarkiai ant kopūstų lapų medine liže būdavo pašunami į duonkepę, iškepę ištraukiami ir valgomi su grietine ar spirgučiais. Tokio skanėsto niekur daugiau neteko ragauti. Į virtuvę ir rūkyklą buvo atskiras įėjimas iš šiaurės pusės, šioje pusėje buvo ir didelis medine žagarų tvora aptvertas daržas, kuriame buvo auginamos daržovės ir braškės.

1948 m., vykdant visuotinę priverstinę kolektyvizaciją Lietuvoje, Veryhų teisė naudotis 40 ha dvaro žemės plotu buvo panaikinta, o pati dvaro žemė su mišku pateko į organizuotą „Pirmūno“ kolūkį. Pradėtos masinės buvusių dvarininkų ir ūkininkų tremtys į Sibirą. Savininkė Zofija Veryha-Darevska, sužinojusi, kad Veryhos yra įrašyti į tremiamų į Sibirą asmenų sąrašą, paliko visą turtą, pasiėmė tik reikalingiausius daiktus ir išvyko gyventi į Vilnių pas savo vyrą Antaną Veryhą. Jis gyveno Vilniaus universiteto jam suteiktame vieno kambario žinybiniame bute su bendra virtuve. Taip Veryhos išsigelbėjo nuo tremties, nes palikus žemę, pastatus ir visą savo turtą tarybų valdžiai, nebuvo prasmės

jų ieškoti ir eksproprijuoti. Dažniausiai pasiturintys ūkininkai ir kitokios nuosavybės savininkai buvo tremiami į Sibirą ne tik dėl pažiūrų ar socialinės padėties, bet ir siekiant užvaldyti jų turta. Tačiau dėl nevykusio ūkininkavimo ir masinių derliaus bei kito turto vagysčių 1957 m. „Pirmūno“ kolūkis buvo likviduotas ir buvusio dvaro žemė su mišku perduota Lekėčių girininkijai. Girininkijoje dirbantiems ir kitiems gyventojams buvo skirta dvaro žemės dalis, vadinama „tarnybine dala“, t. y. iki 0,60 ha žemės sklypai kiekvienai šeimai asmeniniam ūkiui įkurti. Tais pačiais metais buvo nugriautas dvaro gyvenamasis namas ir kiti pastatai, dingo vertinga biblioteka, senoviniai baldai ir kitos vertybės.

*Zofija ir Antanas Veryhos-Darevskiai
savo dvare Lekėčiuose 1939 m.*

*Veryhų dvaro gyvenamojo namo fasadas ir alėja.
Tolumoje matosi iš kairės į dešinę: Antanas ir Marija Monkevičiai,
Zofija ir Antanas Veryhos-Darevskiai*

*Alėja, vedanti link Liekės upelio ir sodo, iš pietų pusės.
Tolumoje matosi šienaujama pieva*

Veryhų dvaro pušynas iš šiaurės rytų pusės

*Dvaro gyvenamojo namo salono dalis.
Toliau matosi valgomasis kambarys*

Šv. Velykos Lekėčių dvare

Veryhų dvare svečiuojasi jaunimas

Antanas Vėryha Lekėčių dvare, alėjoje prie savo namo

Zofija Veryha-Darevska šalia buvusio siauruko geležinkelio bėgių, ėjusių per dvaro teritoriją ir jungusių Kazlų Rūdą su Pavilkiju

LIETUVOS RESPUBLIKA
Fin. M-ja

Pensijų ir pašalpų fondas

Ši pensijos knygelė Nr. 31261

išduota pensininkui(ei) Veryhai -
Saurskui, Antoniui - Tomu
gyv. dekičiuose, Šakių apskr.,
dekičių pašt.

Paskirta brutto pen. mėnesiui po 283 Lt ct

iš kurios Pensijų ir Pašalpų fondas išlaiko:
Nesumokėtus įnašus Pensijų fondui ligi 19..... m.

..... mėn. .... d. po Lt ct;

Kitiems reikalams ligi 19..... m. ....

mėn. .... d. po . . . . Lt ct

Visi knygelės kuponai išrašyti, atskaičius
aukščiau išvardytas sumas iš brutto pensijos.

Maciūnų
Pensijų ir Pašalpų Skyriaus
Viršininkas

KAUNAS,

19 40 m. viii m. 22 d.

Buhalteris

Karaliaus Vladislovo IV Aleksandrui Veryhai dovanotas dramblio kaulo, sidabru inkrustuotas medžiotojo ragas už nuopelnus karaliaus kariuomenės kare su Maskvos kunigaikštyste prie Smolensko 1632 m. Nuotrauka iš buvusio Veryhų dvaro salono

Eduardas lydėdavo savo senelį Antaną Veryhą, kuris vykdavo į Vytauto Didžiojo universitetą skaityti paskaitų. Vežėjas Kairaitis nuveždavo senelį iki Nemuno prieplaukos Pavilkijyje, o toliau į Kauną jis vykdavo garlaiviu

Antanas Veryha su vaikaitiu Eduardu dvaro alėjoje

*Buvusi Veryhų koplyčia Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčios kapinėse.
Joje palaidoti Ignatijus Florijanas Veryha-Darevskis, Antanas
Veryha-Darevskis ir Algirdas (Olgierd) Veryha-Darevskis*

*Antroje eilėje pirma iš dešinės gėlėta suknele stovi
Marija Monkevičienė kartu su Lekėčių progimnazijos mokytojais
1946–1948 m.*

VIII. SODYBA „VERIGYNĖ“ VERYHŲ ŽEMĖJE

Nors Veryhų dvaras Lekėčiuose Sovietų okupacijos metais buvo sunaikintas, tačiau atsiminimai apie jį ir jo savininkus išliko. Dvaro atminimą savo gyvenimu bei veikla įprasmino paveldėtojai Irena ir Eduardas Monkevičiai. Iš dalies atkūrus Veryhų nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą, centrinėje buvusio dvaro dalyje Irena Monkevičienė, maksimaliai panaudodama savo kaip inžinierės statybininkės kvalifikaciją ir organizacinius sugebėjimus, taip pat savo ir skolintas lėšas, kartu su sutuoktiniu pastatė 300 kv. m ploto mūrinį gyvenamąjį namą, ūkinį pastatą, sutvarkė aplinką, infrastruktūrą ir įkūrė kaimo turizmo sodybą „*Verigynė*“. Tai gražiai aprašyta Justino Adomaičio leidinyje „*Savo žemėje*“, tai liudija ir pridėtos nuotraukos. Savininkai reiškia nuoširdžią padėką Šakių rajono savivaldybei, kurios lėšomis buvo elektrifikuota sodyba ir išasfaltuota Pušyno gatvės dalis nuo Lekėčių miestelio iki sodybos. Prie statybos darbų prisidėjo ir buvęs Šakių rajono žemėtvarkos tarnybos viršininkas Petras Tuma, kuris talkino klojant būsimą gyvenamojo namo pamatus, atliko kitus statybos darbus. Kartais padėti tvarkyti aplinką ir prižiūrėti sodybą, kai šeiminkai turėdavo dėl tam tikrų priežasčių laikinai išvykti, iš Panevėžio atvykdavo sesuo Dalia ir jos sutuoktinis Aloyzas Venskevičiai. Kaimo turizmo sodyba „*Verigynė*“ egzistavo apie 9 metus, t. y. iki 2008 m. Jos savininkė už pavyzdingai prižiūrimą aplinką ir tvarką ne kartą buvo apdovanota Lietuvos ir Lenkijos kaimo turizmo asociacijų bei Šakių rajono savivaldybės padėkos raštais. „*Verigynė*“ buvo pripažinta kaip viena iš 10 gražiausių sodybų Lekėčiuose. Sodybą lankė ir buvo pamėgę Lietuvos ir užsienio valstybių turistai, svečiavosi net keliautojai iš tolimosios Japonijos ir Mongolijos.

Mongolai atvyko su savo tautiniais rūbais, instrumentais ir surengė svečiams nedidelį koncertą. Sodyboje gyveno Šakių savi-valdybės organizuotų dailininkų plenerų dalyviai. Tačiau tenka apgailestauti, kad kaimo turizmo veiklą teko nutraukti ir sodybą parduoti. Sodybos savininkei pasidarė per sunku vienai prižiūrėti ir tvarkyti didelį gyvenamąjį namą, žemės sklypą su augmenija ir tvenkiniu bei teikti svečiams kaimo turizmo paslaugas. Sutuoktinis tuo metu dirbo Kauno apygardos teismo teisėju ir mažai kuo galėjo padėti. Ypač sunku pasidarė, kai daug talkinę ir padėję pusseserė Salomėja ir jos sutuoktinis Remigijus Dilevičiai išvyko gyventi į Angliją. Tuo metu pakviesti dirbti į sodybą miestelio gyventojų nebuvo galimybės, nepaisant siūlomo atlyginimo, darbas „pas ponus“ jų netenkino. Viena kalbinta moteris sakė: „*geriau eisiu į girininkiją eglaičių sodinti*“. Sodybą nupirko Lekėčių miestelio gyventojai Rasa ir Darius Adomaičiai. Gyvenamojo namo vidų ir aplinką jie iš esmės pertvarkė. Priešais buvusią sodybą, kitoje gatvės pusėje, beržyno ir miško kaimynystėje Irena ir Eduardas įkūrė naują sodybą. Pastatė medinį vieno aukšto namuką su mansarda ir visais patogumais. Jame gyvena šiltuoju metų laiku. Praėjusiems laikams atminti skirtas ir šis leidinys.

Irena Monkevičienė.

SUSIGRAŽINO KAIMO TYLĄ

- Ne iš gero gyvenimo grįžome į kaimą, - sako Irena Monkevičienė, agroturizmo sodybos Lekėčiuose (Šakių r.) savininkė.

Prieš šešerius metus diplomuoti specialistai – inžinierė Irena su vyru teisininku Jonu – metė darbus Vilniuje, senelių žemėje projektavo namą, kasė tvenkinius, rovė krūmus ir kelmus. Šiandien Irena – kaimo turizmo sodybos savininkė, viena iš dviejų Suvalkijoje. Racionalūs šio krašto žmonės renkasi pelningesnį cukrinių runkelių auginimą, o į poilsio verslą moja ranka.

Neseniai vykusioje informacinių technologijų parodoje Kaimo turizmo asociacijos ekspoziciją puošė iš Monkevičių sodybos Lekėčiuose atvežti etnografiniai baldai, šimtametės senelių, prosenelių nuotraukos. Jono Monkevičiaus senelis Antanas Veriga – buvęs Vilniaus universiteto profesorius, teisininkas, prosenelis – caro kariuomenės pulkininkas, o giminės šaknys esą siekia Gediminaičių dinastiją. Galbūt ateity viename Monkevičių namo kambaryje kabos giminės herbas, titulu dovanojimo raštai. Nūnai svečiams – senovės, romantikos mėgėjams – siūlomas viešbučio numeris su praėjusio amžiaus senoviniais baldais, žvakių šviestuvais ir kaimo tylą. Kiti trys kambariai įrengti su aukščiausios klasės patogumais.

Iš Justino Adomaičio leidinio „Savo žemėje“, Kaunas, 2002 m.

Iš beveik pusšimčio hektarų Verigų dvarui priklausiusios žemės ir miško Monkevičiai su vargais išsikovojo vos 1,9 ha. Sovietmečiu neliko tvarkingo “dvių galų” namo, malkoms išpjauti sodybą puošę klevai, dvokiančiomis “sodžekomis” paversti buvę žuvingi tvenkiniai. Su architektu Antanu Grigaičiu tarantis Verigynė atkurta, kaip zanavykų krašto koloritą turinti sodyba. Neiššaukiantis namas, pavėsinė, takeliai link Liekės upelio ir naujų tvenkinių, gėlynai, pagaliau – savininko “vizitinė kortelė” – tvora.

Pirmoji “keturiais gandrais” (aukščiausia klasė) paženklintą Monkevičių kaimo turizmo sodybą pamėgo gervė, vėliau priprato ir pilkasis garnys. Pamiškės namas, į tvenkinius tyliai čiurlena upelis, šeimininkai šuns nelaiko. Šalimais – du tūkstančius gyventojų turintis Lekėčių miestelis, o Verigynėj – ramybės oazė.

- Svečiui čia smagu, - sako Irena Monkevičienė ir tyliai atsidūsta: - Bet mums tas brangiai kainuoja.

Suvalkija – nepatrauklus turizmui ir poilsiui kraštas. Lygumos, pelkės, uodai, šykštuoliai žmonės. Stereotipų atsikratyti labai sunku. Tačiau tas, kuris kartą braidžiojo po Liekės upelį, gėrė šaltinio vandenį, rinko baravykus miške už tvoros, ir pats atvažiuos, ir draugus pasikvies.

Iš Justino Adomaičio leidinio „Savo žemėje“, Kaunas, 2002 m.

*KAIMO TURIZMO SODYBA „VERIGYNĖ“
(1999–2008 m.)*

Sodybos „Verigynė“ gyvenamojo namo fasadas

Sodybos vaizdas iš rytų pusės

Pavėsinė prie gyvenamojo namo iš vakarų pusės

Irena su augintine Meške prie tvenkinio

Irena su augintine Meške

Gyvenamojo namo salonas

Židinytis salone

Eduardas ir Meškė prie tvenkinio susimąstymo akimirką

Poilsis...

Eduardas laukia svečių

Svečiuose Lenkijoje

Savininkų miegamasis kambarys

Miegamasis kambarys svečiams

Duonkepė krosnis namo pusrūsyje

Gyvenamojo namo veranda

Sodybos svečias

Žvejyba su augintine Pūke

Dabartinė sodyba

Dabartinė sodyba

Irena su pussesere Salomėja Dilevičiene

IX. VERYHŲ GIMINĖ IR LĖKĖČIŲ PARAPIJA

Lekėčių dvaro savininkai Ignatijus Florijanas Veryha ir jo sūnus Antanas Veryha įnešė nemažą indėlį į Lekėčių Šv. Kazimiero parapijos ir miestelio steigimą ir vystymą. Istorijos šaltinių duomenimis, jau 1843 m. Lekėčių kaimo tikintieji prie Rūdelės dvaro pasistatė medinę, šiaudais dengtą koplytėlę. Koplytėlė priklausė Zapyškio parapijai, į ją kartais atvykdavo Zapyškio bažnyčios kunigas laikyti pamaldų. Tačiau šio kaimo tikintieji jau nuo seno dėjo pastangas įkurti savo atskirą parapiją, nes pamaldos koplytėlėje vykdavo nereguliariai, o iki Zapyškio bažnyčios jiems tekdavo įveikti didesnę nei 10 km atstumą. Deja, jų pastangos baigdavosi nesėkme, nes vietos valdžia nedavė tam leidimo. Tuo laikotarpiu Lekėčių kaimas ir visas Suvalkijos kraštas priklausė Rusijos generalgubernatoriaus valdomai Lenkijos karalystei, kuri nebuvo suinteresuota katalikiškų bažnyčių steigimu ir plėtra. Be to, atskiros Lekėčių parapijos steigimui priešinosi ir Zapyškio klebonas. Tuomet susikūrė Lekėčių parapijos iniciatyvinė grupė, kuriai priklausė Lekėčių kaimo šviesuomenės tikintieji Baltrus Gumauskas, Jurgis Guoga, Jančių kaimo gyventojas Jonas Tamulaitis ir kiti. Iniciatyvinę grupę aktyviai palaikė ir Lekėčių dvaro savininkai Ignacas Veryha su žmona Elena. Jie savo iniciatyva nuvyko į Varšuvą prašyti generalgubernatoriaus leidimo steigti Lekėčių parapiją. Sutuoktiniai pasinaudojo asmeniniais ryšiais Varšuvoje ir, atsižvelgus į tai, kad Ignacas Veryha buvo Rusijos kariuomenės atsargos pulkininkas, rusų-turkų karo veteranas, už nuopelnus apdovanojamas ordiniais ir medaliais, leidimas steigti Lekėčių parapiją buvo duotas. Tačiau atsirado kita kliūtis – vietos valdžia nenorėjo leisti steigti parapijos, nes trūko žemės klebonijai, pagalbi-

niams pastatams bei kapinėms įkurti. Kapinės tuo metu būtinai turėjo būti prie bažnyčios. Lekėčių parapijos reikalams Ignacas ir Elena Veryhos padovanojo 6,5 margo (apie 3 ha) savo dvaro žemės. Išmanūs Lekėčių miestelio tikintieji ant šios žemės prie bažnyčios iškasė kapų kauburėlius, pastatė medinius kryžius ir taip „atsirado“ parapijos kapinės. Tuomet parapijai steigti nebeliko kliūčių ir *Lekėčių Šv. Kazimiero parapija faktiškai buvo įsteigta 1906 m. spalio 4 d.* Pirmuoju Lekėčių parapijos klebonu buvo paskirtas kunigas Justinas Staugaitis, vėliau tapęs Telšių vyskupu ir Lietuvos Nepriklausomybės 1918 m. vasario 16 d. akto signataru. Klebono Justino Staugaičio pastangomis ir tikinčiųjų parama buvusi koplyčia buvo iš esmės pertvarkyta ir tapo medine liaudies architektūros stiliaus bažnyčia su visa reikiama vidaus įranga, pastatyta parapijos pastatų. Jų statybai Veryhos skyrė medienos iš dvaro miško. Vėliau, kai Lekėčių parapijos klebonu buvo kunigas Pranas Garmus (1911–1933), dvaro paveldėtojas Antanas Veryha su žmona Zofija Lekėčių miestelio parapijinės pradžios mokyklos steigimui padovanojo dar 1 ha dvaro žemės. Veryhų dvaras pasitarnavo ir Lekėčių miestelio infrastruktūros plėtrai, nes pusė miestelio gyventojų tuomet gyveno ant dvaro žemės. Už nuopelnus Lekėčių parapijai Antanas Veryha 1929 m. gavo Popiežiaus Pijaus XII palaiminimo raštą, kuris pereina iš kartos į kartą (žr. nuotr.). Šio rašto kopija kabo ir bažnyčios viduje. Ignas ir Antanas Veryhos bei pastarojo sūnus Algirdas palaidoti Lekėčių parapijos kapinėse savo šeimos kape.

Grès **S**aint **P**ère

Prince Antoine Veryha *et ses fami*

humblement prosterné aux pieds de **V**o-
tre **S**ainteté implore la **B**énédition
Apostolique et l'**I**ndulgence **P**lenière
= in articulo mortis = même lorsque ne
pouvant se confesser ni recevoir la **S**ainte
Communion, repentis ils invoqueront
de bouche ou au moins de cœur le
Saint **N**om de **J**esus.

*Actum in Roma huiusmodi factis
die 9 Decembris 1899
Carolus Camerarius
Abbas de Comendaria*

Švenčiausiasis Tėve,

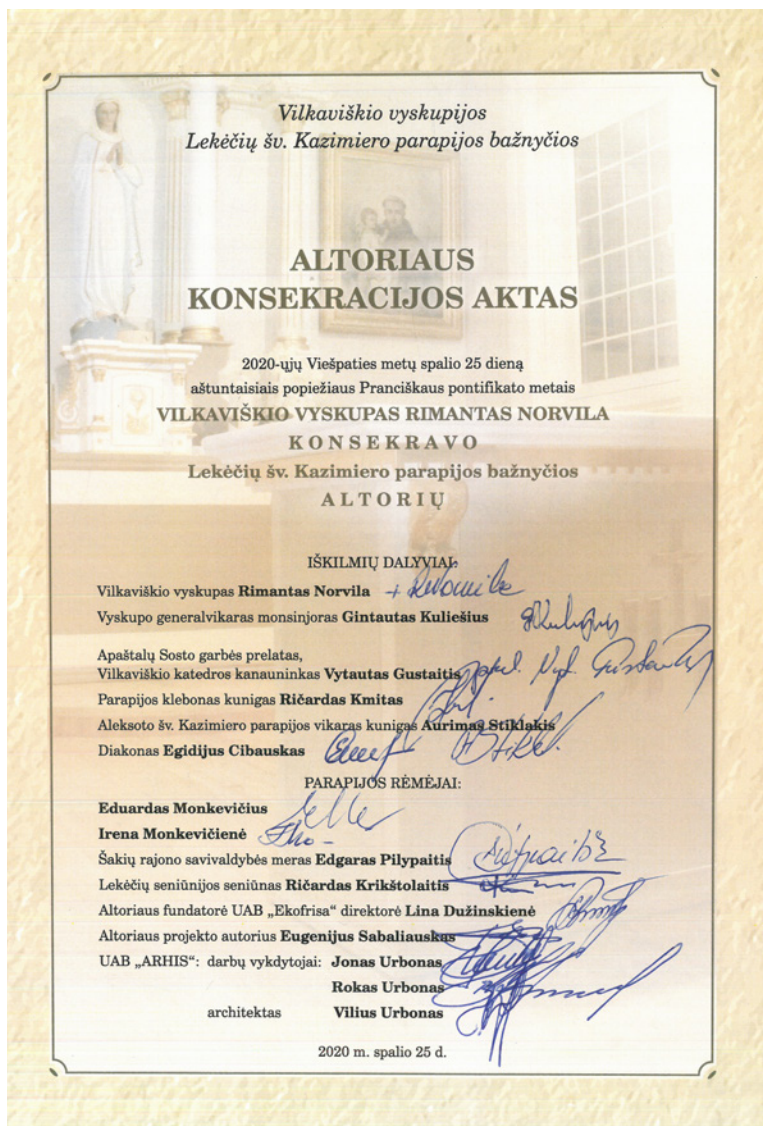
Kunigaikštis Antanas Veryha ir jo šeima

Nuolankiai parpuolę prie Jūsų Šventenybės kojų maldauja apaštališko palaiminimo ir visiško nuodėmių atleidimo – in articulo nortis – net kai negali atlikti išpažinties nei gauti Šventosios Komunijos, atgailaudami balsu arba širdimi šaukiasi Šventojo Jėzaus Vardo.

2006 m. rugpjūčio 13–15 dienomis buvo iškilmingai paminėtas Lekėčių miestelio 500 metų jubiliejus ir Šv. Kazimiero parapijos įsteigimo 100-sios metinės. Šv. Mišias koncelebravo ekscelencijos Vilkaviškio vyskupas Rimantas Norvila ir vyskupas emeritas Juozas Žemaitis, dalyvavo aplinkinių parapijų kunigai ir gausus būrys tikinčiųjų, taip pat ir valdžios atstovų. 2020 m. rugpjūčio–spalio mėn. klebono Ričardo Kmito iniciatyva iš esmės atnaujintas bažnyčios vidus ir šventoriuje esantys suolai. Darbus atliko Jono Urbono ir sūnų Roko bei Viliaus statybinės firmos „Archis“ specialistai. Apdailos darbus finansavo pagrindiniai rėmėjai: Antano Veryhos vaikaitis Eduardas ir žmona Irena Monkevičiai, taip pat prisidėjo Šakių rajono savivaldybė ir kiti. Naują altorių pagamino individualios įmonės Kybartuose savininkas Eugenijus Sabaliauskas. Klebono sprendimu pagaminti vienodo stiliaus presbiterijos baldai. 2020 m. spalio 25 d. atsinaujinusioje Lekėčių Šv. Kazimiero bažnyčioje vyko ypatingos iškilmės – naujojo altoriaus konsekracija. Naują altorių konsekravo ir šv. Mišias koncelebravo ekscelencija Vilkaviškio vyskupas Rimantas Norvila, dalyvavo kiti vyskupijos kunigai, Šakių rajono meras, Lekėčių seniūnas, taip pat rėmėjai, kiti svečiai ir parapijiečiai, papildę šventę nuoširdžia malda, giesmėmis ir šviesia nuotaika. Klebonas Ričardas Kmitas išreiškė nuo-

širdžių padėką visiems parapijos tarybos nariams ir brangiems parapijiečiams už aukas, maldas ir kantrybę atliekant bažnyčios atnaujinimo darbus. Padėkos raštai buvo įteikti: *uždarosios akcinės bendrovės „Archis“ savininkams ir specialistams už atliktus darbus, rėmėjams Eduardui ir Irenai Monkevičiams, Šakių rajono savivaldybės merui Edgarui Pilypaičiui, uždarosios akcinės bendrovės „Ekofrisa“ direktorei Linai Družinskienei, Laimiui Šileikai ir Laimiui Ališauskui už naujus laiptus į sakyklą, vargonininkei Mildai Vosiliūtei, atlikėjams Erikai Lukšienei (gitara ir smuikas) ir Algirdui Tamulaičiui (fleita), bažnyčios tvarkytojai Virginijai Vaitkuvienei.*

Pagerbtas ir parapijos steigėjų bei mecenatų Ignaco ir Antano Veryhų atminimas. Bažnyčioje pakabinta gražiai apipavidalinta trumpa parapijos istorija ir Šv. Tėvo Pijaus XII palaiminimo raštas. Eduardas ir Irena Monkevičiai taip pat gavo Šv. Tėvo Pranciškaus palaiminimo raštą.

*Lekėčių šv. Kazimiero bažnyčios altoriaus konsekracija
2020 m. spalio 25 d.*

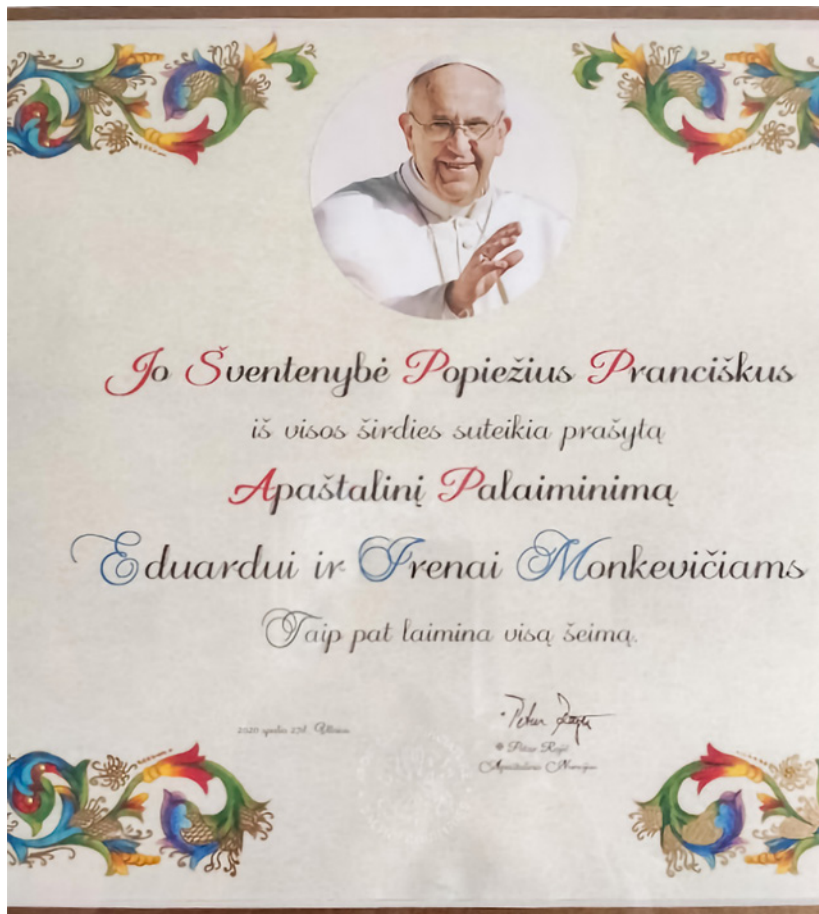

Eduardas Monkevičius supažindina su Lekėčių parapijos istorija

Eduardas Monkevičius
KSIĄŻĘTA WERYHA I LITWA
13–20 wiek

Streszczenie

Przedmowa. Książka ta opowiada o historii życia i działalności starych, bogatych i znacznych, ale niezasażenie zapomnianych książąt Weryha. W źródłach historycznych książęta Weryha wymieniani są od XIII wieku. Syn wielkiego księcia litewskiego, późniejszego króla Litwy Mendoga (*lit. Mindaugas*) Wojsiełk (łac. Woysielco) zwany „*Varega*” (zm. 1267), był protoplastą książąt rodu Weryha. W Wielkim Księstwie Litewskim (WKL) książęta Weryha byli osobami uprzywilejowanymi, należącymi do stanu szlacheckiego. W tamtym okresie historycznym, w XIII–XVI w. uczestniczyli w życiu publicznym tego państwa, piastowali prestiżowe stanowiska marszałka, osobistego sekretarza władcy, wojewody, skarbnika, sędziego, naczelnego myśliwego, winiarza itp., które mogły pełnić wyłącznie osoby szlacheckie. Później w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (RON) książęta z rodu Weryha aktywnie uczestniczyli w tworzeniu i działalności tego państwa: elekcji królów, zajmowali stanowiska senatorów, marszałków, kanclerzy, doradców państwowych, sędziów Trybunału Najwyższego Litwy, byli generałami armii oraz obejmowali inne prestiżowe stanowiska. Kiedy Rosja, Austria i Prusy, z rażącym naruszeniem prawa międzynarodowego, podzielili terytorium RON i zlikwidowali jego państwowość, wielu członków rodu Weryha aktywnie uczestniczyło w walkach narodowo-wyzwoleńczych z zaborcami. Byli oni w

latach 1794, 1830–1831 i 1863 uczestnikami powstań, organizatorami i przywódcami powstańczych oddziałów. Walczyli głównie z armią carskiej Rosji na terenach dzisiejszej Litwy, Polski, Białorusi, Rosji i Ukrainy. Od XVIII wieku wielu potomków książąt Weryha zamieszkiwało tereny byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Należeli do różnych gałęzi tej rodziny. Mieszane małżeństwa i migracje osób tej rodziny z jednych ludów do innych spowodowały przeplatanie się tych gałęzi. Ich życie i działalność szczególnie związane były z historią Litwy, Polski i narodów byłej RON lub miało znaczenie międzynarodowe. Ostatnimi potomkami rodu książąt Weryha na Litwie byli Antanas Ignatijus Weryha Darewskis (1884–1951), znany międzywojenny litewski historyk i prawnik, oraz jego rodzina. Na Litwie i w innych państwach Europy i teraz mieszkają rodziny z nazwiskiem *Veryga*, *Veriga*, lub *Verigin* ale brak wiadomości o ich związku z rodziną książąt Weryha. Książka zawiera krótki opis konkretnego okresu historycznego, w którym żyli potomkowie rodu Weryha, mający historyczne znaczenie. Książka składa się z 8 rozdziałów w języku litewskim oraz streszczeń w języku litewskim, polskim i angielskim. W książce opisano życie i działalność potomków rodu książąt Weryha w Wielkim Księstwie Litewskim i w RON, ich udział w walkach narodowo-wyzwoleńczych, a także w wiekach XVIII–XX. Opisano także życie i działalność Antanas Veryha Darewskis i jego rodziny, dwór w Lokajcach (lit. Lekėčiai), gmina Szaki (lit. Šakiai) oraz jego stosunki z miastem Lokajce. Ostatni rozdział przedstawia związki rodziny Weryha z parafią św. Kazimierza w Lokajcach. Książkę zamykają krótkie refleksje autora oraz spis źródeł historycznych. Załączono kopie i zdjęcia niektórych dokumentów z osobistego archiwum autora. Autor nie jest zawodowym historykiem dlatego z góry

przeprasza za ewentualne błędy i nieścisłości w interpretacji historii. Książka przeznaczona jest przede wszystkim dla jego żony Ireny, krewnych autora, przyjaciół, kolegów a także historyków i innych osób, zainteresowanych życiem i działalnością szlacheckich członków rodu o wielowiekowej tradycji.

1. Pochodzenie i rozwój rodu książąt Weryha. Źródła historyczne sugerują, że nazwa „Weryha” mogła pochodzić od starożytnych skandynawskich słów „*Varegi*”, „*Variagi*”, „*Variazi*”, „*Varengi*”, co oznaczało „rycerz”. Książę Rościsław (ur. w 1158 r.) zapoczątkował całe pokolenia książąt litewskich, białoruskich, polskich, rosyjskich i ukraińskich, pierwotnie osiadłych na ziemiach Księstwa Siebież (woj. połockie, Białoruś), które do XVI wieku należało do Wielkiego Księstwa Litewskiego, a od 1618 r. do Rzeczypospolitej Obojga Narodów aż do pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej w 1772 r. Przyjmuje się, że pionierem rodu książąt Weryha był Wielki Książę Litwy Wojsiełk, syn króla litewskiego Mendoga, nazywany „*Varega*”. Jego syn Andrzej Weryha Rudy (1245–1300) był księciem Siebeża. Jednak ani on, ani jego potomkowie nie odziedziczyli tronu Wielkiego Księstwa Litewskiego, a także i tytułu „*Wielkiego księcia*”. Jednak niewątpliwie zachowali tytuły „*szlachetnego księcia*” (łac. *Nobille princeps*). Herbem rodu książąt Weryha był „*Vasylissa*” opisany w tej książce. Część potomków tego rodu używało także herbu ze strony żeńskiej „*Szreniawa*”. Bezpośrednią gałąź dynastii Wojsiełka kontynuowali jego praprawnuk Kiril (Kiryk) Weryha i potomkowie. W XV–XVI wieku rozpoczęła się masowa emigracja osób z rodziny Weryha z Siebeża na wschód i zachód. Z powodu ciągłych wojen z Moskwą, a także małżeństw mieszanych i innych powodów, książęta Weryha wychodzili z ojcowizny, nabywali majątki ziemskie na

innych terenach Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rosji, Polski i Ukrainy. Książęta Weryha mieli posiadłości ziemskie na całym terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego i Rzeczypospolitej. Z różnych powodów powstawały nowe gałęzie i mniejsze odgałęzienia rodu książąt Weryha. Główne to trzy gałęzie: 1) rosyjska, 2) litewsko-białoruska i 3) ukraińsko-polska. Pionierami tych gałęzi byli Wasyli, Ignacy i Andrzej Weryha – synowie księcia Siebieża – Kirila (Kiryka) Weryha. Pionierem gałęzi rosyjskiej był Wasyli Weryha, litewsko-białoruskiej – Ignacy Weryha, ukraińsko-polskiej – Andrzej Weryha. Ostatnimi potomkami rodu Weryha gałęzi litewsko-białoruskiej na Litwie byli córka Antanas Weryha Darewskis (1884–1951), syn Olgierd (1913–1926) i curka Maria Weryha Darewskaite, która wyszła za mąż za szlacheckiego pochodzenia inżyniera chemika Antanasa Monkevičiusa (*herb rodu „ „Lubicz”*). Mieli dzieci: syna Eduardasa Jonasa Monkevičiusa i córkę Dalię Marię, która wyszła za mąż za Aloyzego Wenskevičiusa. Z tego wynika, że dzieci Marii i Antoniego Monkevičius są spokrewnione z rodem książąt Weryha przez dziadka i matkę.

2. Ród Weryha w Wielkim Księstwie Litewskim. Rozdział ten pokrótce opisuje historię powstania, zarządzania i rozwoju Wielkiego Księstwa Litewskiego, suwerennego i największego państwa Europy w XIII–XVI wieku. Założycielem i sprawującym władzę w państwie w XIII wieku był wielki książę litewski, późniejszy król Mendog. (lit. Mindaugas). Opisano okres jego panowania i jego tragiczne losy. Następnie opisano innych władców państwa – wielkich książąt z dynastii Giedymina i Jagiełło, a także strukturę, hierarchię i znaczenie uprzywilejowanego społeczeństwa klasowego w zarządzaniu i rozwoju państwa. W tym kontekście wspomniano o potomkach książąt

Weryha żyjących w tym okresie, których odnaleziono w źródłach historycznych.

W XIII–XIV wieku w Wielkim Księstwie Litewskim żył syn wielkiego księcia Woisiejka Andrzej Weryha Rudy (1245–1300) i jego potomkowie. Jednak brak o nich konkretnych wiadomości. Wiadomo tylko że Andrzej Weryha Rudy poślubił mieszkającą w Wielkim Nowogrodzie Pawszankę i zamieszkał w Wielkim Nowogrodzie. Jego syn Dawid Weryha (zm. 1332) zginął podczas zaćmienia Słońca w niejasnych okolicznościach. Syn Dawida Romanek Weryha (zm. 1352), filozof i magister teologii, też mieszkał w Wielkim Nowogrodzie i brał udział w dyskusjach z królem Szwecji na tematy teologiczne. Miał syna Wasylego Weryha, który ożenił się z księżniczką Toropecką Twerską i uzyskał tytuł księcia Toropecka, zakładał miasto „*Verigovo*” (*Rosja*). Odnaczył się tym, że jego żołnierze wspierani przez Olgierda dołączyli do Wielkiego Księstwa Litewskiego ziemię Smoleńską i Połocką. Ostatnim potomkiem tej gałęzi był syn Wasyla Kiril (Kiryk) Weryha (zm. 1412), który żył za czasów panowania Wielkiego Księcia Litwy Witolda Wielkiego. Prowadził wojnę z Patrykiem – wnukiem Wielkiego Księcia Giedymina i został przez niego zabity na granicy z Polską w 1412 roku. Miał trzech synów Wasylego, Ignacego i Andrzeja, którzy dali początek trzem nowym głównym gałęziom rodziny książąt Weryha: rosyjskiej, litewsko-białoruskiej i ukraińsko-polskiej. Podczas panowania Witolda Wielkiego, żył także Ignacy Weryha, który wyróżnił się tym, że brał udział w walkach z Wielkim Księstwem Moskiewskim oraz w Pułku Smoleńskim w historycznej bitwie pod Grunwaldem w 1410 roku. Jego prawosławny brat Andrzej Weryha uznał zwierzchnictwo króla Kazimierza Jagiellończyka. Jednak mszcząc się za

śmierć ojca spalił wioski wnuka Gedimina Jurgi Patrykowicza. Za panowania Kazimierza Jagiellończyka żył także marszałek Wielkiego Księstwa Litewskiego i gubernator kijowski Teodor (Fiodor, Bogdan) Weryha (zm. 1482), który został pochowany w kijowskiej Ławrze Peczerskiej wraz z 12 innymi książętami z dynastii Giedymina. Za panowania władcy WKL i króla Polski Aleksandra Jagiellończyka żył jego bliski przyjaciel i doradca, naczelnny myśliwy i jeździec Jan Weryha (ur. 1493). W XVI wieku żył Mikita Weryha – kozacki ataman z Połocka; podczas rządów Zygmunta Augusta, wraz z armią WKL walczył z Wielkim Księstwem Moskiewskim. W walkach stracił swoje majątki i bogactwa i odszedł w zapomnienie. Jego brat Nielepa Weryha przeniósł się na Żmudź (lit. Žemaitija) i nabył dwory w południowo-zachodniej części Telsz (lit. Telšiai) przez miejscowych nazywane „Weryhų dwarai” lub „Weryhų pilys” (dwory i zamki Weryhów), których nie udało się zidentyfikować.

3. Ród książąt Weryha w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W tym rozdziale opisano ustanowienie, zarządzanie, rozwój i tragiczny los tego państwa w Europie. Wspomniano że wspólne interesy litewskiej i polskiej szlachty oraz zagrożenie Litwy i Polski ze strony cara Rosji Iwana IV, który uzurpował sobie prawo do wszystkich ziem słowiańskich, doprowadziło do zawarcia w 1569 r. Unii Lubelskiej, w wyniku której powstało wspólne państwo litewsko-polskie – Rzeczpospolita Obojga Narodów. Książęta Weryha zachowali swoje tytuły, przywileje, majątki i bogactwa, choć oficjalnie wszystkie tytuły szlacheckie zostały zniesione. Dalej opisano życie i działalność osób z rodu Weryha w tamtym okresie. Za panowania Króla Stefana Batorygo żył Charyton Weryha, który odziedziczył podarowane jego ojcu Nikicie Weryha przez króla Zygmunta Augusta dobra Cho-

roszewczyzna i Brochowo w prowincji Połockiej. Za panowania króla Władysława IV Wazy żył Baltazar Weryha Darowski (od miejscowości Darowo), który podpisał wybór króla, był jego sekretarzem i komisarzem. Wraz z armią królewską uczestniczył w 1632 roku w wojnie z Wielkim Księstwem Moskiewskim o Smoleńsk. Aleksander Weryha Darowski (brat Baltazara) również brał udział w tej wojnie, a za zasługi król podarował mu srebrny róg inkrustowany kością słoniową, który stał się „relikwią” rodziny Weryha. Ożenił się z polską hrabiną Regimą Unichowską, przyjął obyczaje katolickie i zbliżył się do polskiej gałęzi rodu Weryha. W tym okresie żył także Andrzej Weryha, generał Armii Województwa Nowogrodzkiego i właściciel dworu Darowo. Jego żona Helena Pałubińska była siostrą księcia i marszałka Wielkiego Księstwa Litewskiego Pałubińskiego, a córka Andrzeja Weryha i Heleny Pałubińskiej Anna Marianna była żoną kanclerza Wielkiego Księstwa Litewskiego Dominika Mikołaja Radziwiłła z gałęzi kleckiej. Z tego wynika, że rodzina Andrzeja Weryha była spokrewniona z rodzinami książąt Litwy Pałubińskich i Radziwiłłów. Podczas panowania króla Augusta III, trzy postacie z rodu Weryha zostały wymienione w źródłach historycznych: Stanisław, Jakób i Maciej Weryha Darewscy. W 1755 roku pełnili funkcję sędziów Najwyższego Trybunału Litewskiego.

Dalej opisano że panowanie ostatniego króla Rzeczypospolitej Stanisława Augusta (Poniatowskiego) zakończyło się tragicznie dla państwa, podziałem jego terytorium i całkowitym zniszczeniem państwowości. Podział i zniszczenie terytorium suwerennego państwa polsko-litewskiego brutalnie dokonanego przez Rosję, Prusy i Austrię w latach 1772–1795 bez wypowiedzenia wojny było wydarzeniem bezprecedensowym w

ówczesnej Europie, wbrew ówczesnym prawom międzynarodowym. W tym tragicznym okresie historycznym w Rzeczpospolitej zamieszkiwało wielu potomków rodu Weryha. Wszyscy oni uczestniczyli w życiu publicznym tego państwa i byli żywymi świadkami tych tragicznych wydarzeń.

Jan Weryha (ur. 1710) syn Szymona, wice regent grodzki święciański, podpisał dokumenty elekcji Stanisława Augusta. Poślubił Katarzynę Gniadkowską i przeniósł się do Małopolski, dając tym początek gałęzi polskiej. Franciszek Weryha (ur. 1780) syn Jana Bogusława, katolik, był generałem Wielkiego Księstwa Litewskiego, posłem Oszmiany do Sejmu, skarbnikiem Najwyższego Trybunału Litewskiego. Wraz z żoną Rozalią jest pochowany w podziemiach bazyliki archikatedralnej św. Piotra i Pawła w Wilnie. Zachowane są napisy na zewnętrznej ścianie piwnicy i na tablicy pamiątkowej archikatedry. Stanisław Weryha (1720–1797), przyjął wiarę katolicką; komornik lidzki, w 1771 roku nabył dobra Topory i Starżino w Witebsku. Podpisał dokumenty elekcji Stanisława Augusta w imieniu województwa mścisławskiego. Po nim wszyscy potomkowie gałęzi litewsko-białoruskiej również byli katolikami. Jan Weryha Darewski (1740–1823) dekretowy y protunc aktowy Telsz (lit. Telšiai), pisarz ziemski, prezes sądu grodzkiego i telszewskiego. Adam Weryha Darowski (1706–1777), wspomniany w Konstytucji 1764 roku, podpisał dokumenty elekcji Stanisława Augusta. Ignacy Weryha (1762–1848) – był członkiem Wojskowej Komisji Cywilnej Województwa Połockiego, znawcą koni i hodowcą.

4. Ród Weryha w walkach niepodległościowych. W tym rozdziale opisano że zniesienie państwowości Wspólnoty Obojga Narodów, okupacja i arbitralny podział terytoriów zasadniczo

zmieniło sytuację geopolityczną w Europie i nie pozostało bez konsekwencji. Na byłym terytorium w Polsce, Litwie, Białorusi i Ukrainie trwały ciągłe walki o wyzwolenie, o przywrócenie niepodległości Rzeczypospolitej. Najważniejsze z nich to powstania z lat 1794, 1830–1831 i 1863. Szereg osób z rodu Weryha było aktywnymi organizatorami, przywódcami i uczestnikami tych powstań. Za udział w powstaniach byli oni represjonowani lub skazywani na śmierć, wielu z nich utraciło swoje ziemie i majątki. W 1794 r. w Krakowie wybuchło powstanie pod dowództwem naczelnika Tadeusza Kościuszki, rozprzestrzeniające się na całą Polskę i Litwę. Celem powstania było wyzwolenie Polski i Litwy spod rosyjskiej okupacji, odbudowa Rzeczypospolitej w granicach z 1772 r., kontynuacja przerwanych reform, przyznanie praw i wolności wszystkim obywatelom, w tym chłopom. Dlatego powstanie było z wielkim zaangażowaniem popierane przez wszystkie warstwy społeczeństwa, a w maju tego samego roku powstańcy zarządzili całą Litwą. W Urzędzie Miasta Wilno ogłoszono Akt Powstania Litewskiego i utworzono rząd.

Znacznie lepiej uzbrojona i bardziej liczna armia rosyjska, przy pomocy armii pruskiej, z wielkim trudem zdołała stłumić powstanie kościuszkowskie. W powstaniu pod wodzą Tadeusza Kościuszki wzięło udział trzech przedstawicieli rodu Weryha. Antoni Weryha Darewski, kapitan wojska polskiego, który w 1795 r. z rozkazu cara rosyjskiego wraz ze swoim dowódcą pułkownikiem Grabowskim został deportowany w głąb Rosji za udział w „w kampanii litewskiej” (tj. w powstaniu 1794). Józef Weryha Darowski był adiutantem i osobistym przyjacielem Tadeusza Kościuszki. Feliks Weryha Darowski – kapitan armii Kościuszki, uczestniczył w walkach z Rosjanami pod Raclawicami i Szczekocinami. Razem z Józefem Weryha Darowskim

został pochowany w Krakowie na Salwatorze.

W latach 1830–1831 w Europie wybuchły nowe niepokoje polityczne. Biorąc pod uwagę korzystną sytuację geopolityczną w Europie, 29 listopada 1831 r. w Warszawie wybuchło powstanie wojska polskiego z udziałem szlachty, mieszczan, chłopów, duchowieństwa i innych warstw społeczeństwa. Wiosną powstanie wybuchło także na Litwie. Na pomoc powstańcom litewskim pospieszyły też jednostki armii regularnej Królestwa Polskiego pod dowództwem generałów Dezyderego Chłapowskiego, Antoniego Giełguda i Henryka Dembińskiego. Do kwietnia 1831 r. powstańcy zajęli już większość Litwy z wyjątkiem Wilna i Kowna. Kapitan hrabina Emilia Plater, nazywana „litewską Joanną d’Arc”, była odważna i zdeterminowana, dowodziła oddziałem powstańców i walczyła w pierwszych szeregach. W wyniku trudów ponad siły zachorowała, umarła i została pochowana pod obcym nazwiskiem w Kopciowie (lit. Kapčiamiestis). W 1832 r. powstanie zostało stłumione. Powstańcom brakowało broni, statki z bronią przybywały za późno z zagranicy, a powstańcy nie mieli jednolitego, skoordynowanego przywództwa. Znaczący wpływ na klęskę miała także zdrada części szlachty, która wycofała się z powstania i złożyła przysięgę na wierność carowi rosyjskiemu.

Książęta Weryha brali czynny udział w powstaniu 1830–1831, niezależnie od tego, do jakiej gałęzi tego rodu należeli. Wincenty Weryha Darowski, kapitan w wojsku Królestwa Polskiego uczestniczył w powstaniu w 1830 roku. Marceli Weryha Darowski, syn Jana, kapitan II pułku Ułanów Wojska Polskiego Tyszkiewicza w latach 1830–1831 został odznaczony złotym krzyżem *Virtuti Militari*. Uczestnik powstania Jan Weryha Darowski, syn Marcellusza, w 1831 r. uczestniczył w powstaniu

w Kijowie. Szymon Weryha Darowski, syn Aleksandra, zaprzyjaźnił się z młodymi biznesmenami i utworzył z nich pluton powstańców i poprowadził ich na walkę z Rosjanami. Mieczysław Weryha Darowski – legendarna postać, szczególnie zasłużona w powstaniach 1831 i 1863, przeżyła wiele wstrząsów fizycznych i duchowych w trakcie walk bezpośrednio związanych z Litwą. W ramach armii generała Dembińskiego Mieczysław Weryha Darowski walczył z wojskami rosyjskimi pod Rajgrodem, Wilnem, Poniewieżem i Szawlami. Za swoje zasługi uzyskał stopień porucznika wojska polskiego, został adiutantem generała Dembińskiego i odznaczony złotym krzyżem *Virtuti Militari*.

Po stłumieniu powstania w latach 1830–1831 spokojny okres w Europie nie trwał długo. W 1863 r. w Warszawie wybuchło nowe powstanie, w które zaangażowali się byli żołnierze polscy i różne warstwy społeczeństwa. Powstanie szybko rozprzestrzeniło się na ziemie byłej Rzeczypospolitej na Białorusi i Ukrainie. Zbrojne powstanie na Litwie rozpoczęło się w 1863 roku 1 lutego. Wiosną tego samego roku do Wilna przybył z Petersburga Zygmunt Sierakowski z grupą oficerów i studentów, którzy rozpoczęli dowodzenie powstaniem. W skład Litewskiego Komitetu Wojewódzkiego weszli: B. Dłuski, K. Kalinowski, J. Koziela, E. Weryha i inni. Komitetowi przewodniczył Konstanty Kalinowski, jeden z organizatorów powstania na Litwie i Białorusi. Organizatorem i przywódcą zbrojnego powstania w guberni kowieńskiej był ksiądz Antoni Mackiewicz, (lit. Antanas Mackevičius) pod którego przywództwem powstańcy trwali najdłużej. Początkowo powstańcy wyzwolili prawie całe terytorium Litwy z wyjątkiem miast ale później siły i szeregi powstańców zostały wyczerpane. Powstańcy nie otrzymali obiecanej pomocy ze strony obcych państw, brakowało bro-

ni i umiejętności bojowych, nie zorganizowali zjednoczonego kierownictwa powstania przez co nie mieli szans na pokonanie dwudziestokrotnie liczniejszej, dobrze uzbrojonej i wyszkolonej regularnej armii rosyjskiej. W 1864 roku jesienią powstanie zostało stłumione. Liderzy powstańców litewskich Konstanty Kalinowski, Zygmunt Sierakowski, Antoni Mackiewicz i inni powstańcy zostali straceni. W Warszawie stracony został także dyktator powstania styczniowego Romuald Traugutt. Pozostałych przy życiu powstańców represjonowano, deportowano na Syberię, ich majątki skonfiskowano, a zbuntowane wioski spalono.

Aktywnymi w latach 1863–1864 uczestnikami powstania byli weterani powstania listopadowego 1830–1831 roku: Wincenty, Jan, Szymon i Mieczysław Weryha. Na wieść o powstaniu sam Mieczysław Weryha wstąpił w szeregi powstańców i wysłał do powstania brata Szymona oraz synów Mieczysława Tadeusza, Ludwika i Kazimierza. Wszyscy są pochowani na Cmentarzu Weteranów w Krakowie. W powstaniu na Litwie brał udział Edmund Weryha, towarzysz Konstantego Kalinowskiego, członek Rewolucyjnego Komitetu Prowincji Litwy i dowódca plutonu powstańczego. W walce z armią rosyjską w Braziukai koło Lenkapis, parafia Lokajce, (Litwa) został śmiertelnie ranny i przewieziony do szpitala zmarł. On był kuzyn Antanasa Veryha Darevskiego, dziadka autora tej książki. Organizatorem i uczestnikiem powstania w Witebsku był Artem Weryha Darewski, właściciel dworu Stajki, zastępca i reporter Witebskiej Rady Naczelnej Szlachty. Po klęsce powstania został wywieziony na Syberię a jego dwór w Stajkach został skonfiskowany i przekazany carskiemu generałowi Bogoliejpowowi. Powstańcem był także Jacek Bolesław Weryha Darowski, naczelnik kolei austriackiej

Tarnowo, który z Warszawy wysyłał broń do powstańców.

Ten rozdział kończy się wnioskiem że walki narodowo-wyzwoleńcze miały w dziejach Europy, a zwłaszcza narodów litewskiego, polskiego, białoruskiego i ukraińskiego ogromne znaczenie. Wysoka świadomość narodowa powstańców, patriotyzm, miłość i oddanie Ojczyźnie były głównym motorem walki o niepodległość. Wyraźnym tego przykładem są potomkowie różnych gałęzi i pokoleń rodziny Weryha, którzy pomimo przynależności do różnych narodowości, posługujący się różnymi językami, różniący się wyznaniem, byli aktywnymi organizatorami, liderami i uczestnikami walk o wyzwolenie narodowe. W XIX wieku i na początku XX wieku odżyła idea przywrócenia dawnego państwa Rzeczypospolitej. Tymczasem w XXI wieku idea konfederacji Litwy, Polski, Białorusi i Ukrainy stał się podstawą polskiej doktryny polityki zagranicznej. Taki związek państw, według tej doktryny, mógłby lepiej konkurować z Rosją i odierać jej agresywne działania, lepiej bronić interesów nowych członków Unii Europejskiej.

5. Ród Weryha w XVIII–XX wieku. W tym rozdziale najpierw została opisana sytuacja geopolityczna w Europie, która uległa zasadniczej zmianie od czasu zniszczenia państwowości Rzeczypospolitej. W następstwie Wielkiej Rewolucji Francuskiej z 1799 roku. władza przeszła w ręce generała Armii Rewolucyjnej Napoleona Bonaparte (1769–1821), który w 1804 r. został cesarzem Francji. Prusy, Rosja, Szwecja i Wielka Brytania utworzyły koalicję i starały się cofnąć zdobycze Wielkiej Rewolucji Francuskiej, ponieważ dostrzegały niebezpieczeństwo rewolucji w swoich państwach. Po wygraniu przez wojska napoleońskie wojny z armią koalicji, 7 lipca 1807 roku zawarto traktat pokojowy w Tylży, który powołał do życia nowe państ-

wo – Księstwo Warszawskie. W państwie obowiązywało francuskie prawo cywilne (kodeks napoleoński), zniesiono pańszczyznę chłopów. Księstwo Warszawskie istniało do 1815 roku, to jest do końca panowania Napoleona. Armia Koalicji Państw Europejskich 18 marca 1815 r. pod Waterloo ostatecznie pokonała armię Napoleona. We Francji przywrócono monarchię, a do władzy wróciła dynastia Burbonów. Na podstawie uchwał Kongresu Wiedeńskiego powstało nowe państwo – Królestwo Polskie pod zwierzchnictwem Rosji. Car Rosji był jednocześnie królem Królestwa Polskiego, faktycznie rządzonego przez mianowanego przez cara generalnego gubernatora. Królestwo Polskie formalnie zachowało nazwę i status królestwa do 1917 r., ale faktycznie stało się prowincją rządzoną przez Rosję. Na etnicznej Litwie obowiązywał rząd i prawa carskiej Rosji. Nazwa Litwa i język litewski zostały całkowicie usunięte z oficjalnych dokumentów. Taka sytuacja utrzymywała się na Litwie aż do odzyskania niepodległości 16 lutego 1918 roku. W tym okresie dawne terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów zamieszkiwało wielu potomków książąt Weryha, którzy należeli do różnych gałęzi, ale wszyscy byli związani z historią Litwy i Polski. W wielu przypadkach ich działalność miała znaczenie międzynarodowe. Oto szereg postaci gałęzi rodu Weryha.

. Jan (Iones) Weryha (1798–1878), syn Ignacego – ukończył Gimnazjum Bazylianów i studiował w Akademii Połockiej. Był właścicielem dworu Ludwinów w powiecie Dzisna (lit. Dysna). Doradca Sądu w Dzisna, delegowany przez lokalnych właścicieli ziemskich. Na zjeździe właścicieli ziemskich holenderskich w 1840 r. w Wilnie został wpisany na listę Nr. 27 jako były sędzia sądu okręgowego.

Aleksander Weryha Darewski (syn Piotra) był spadko-

biercą majątku Choroszewczyzna na ziemi połockiej, generałem brygady Armii Napoleońskiej „Tułacze”. Zmarł w 1796 r. w bitwie pod Legnano (północne Włochy, Lombardia).

Franciszek Weryha – generał armii Wielkiego Księstwa Litewskiego, pochowany wraz z żoną Rozalią w podziemiach wileńskiej bazyliki katedralnej.

Jerzy Weryha syn Franciszka – pułkownik armii generała Henryka Dąbrowskiego (1799).

Antoni Weryha syn Jerzego był generałem armii Królestwa Polskiego w 1830 r., doradcą państwowym i dyrektorem Państwowej Komisji Spraw Wojskowych.

Augustyn Weryha Darewski (1797–1893) – magister teologii, kanonik honorowy bazyliki archikatedralnej w Wilnie, były oficer wojska polskiego. Zmarł w wieku 96 lat.

Antoni Weryha Darewski – skarbnik smoleński, oficer wojska polskiego, został w 1795 r. represjonowany przez carskie władze rosyjskie i wywieziony na Syberię. Jego dalsze losy są nieznane.

Aleksander Weryha (1835–1905) – urodził się w Witebsku, od 1873 r. był profesorem Uniwersytetu Odeskiego. Jest autorem szeregu prac naukowych o znaczeniu międzynarodowym w języku polskim i niemieckim z zakresu chemii organicznej.

Władysław Weryha (1867–1916) – znany filozof, doktor filozofii, pisarz. Studiował w Pskowie, Petersburgu, Warszawie, Berlinie, Pradze i Bernie. W 1892 roku obronił rozprawę na temat: „Historiozoficzne poglądy społeczne socjalizmu niemieckiego” i uzyskał doktorat z filozofii. Napisał: „Dumki białoruskie” 1885, „Podania białoruskie” 1890, „Podania łotewski” 1895, „Karol Marks filozof” i inne.

Maria Werha (ur. 1858), siostra Władysława, znanego

filozofa i pisarza. Była jednym z redaktorów pisma „Przegląd filozoficzny”, w którym opublikowała artykuł „Nauka o rzeczach” i inne. Była autorką serii książek dla dzieci. Ponadto opublikowała szereg artykułów publicystycznych w czasopismach „Przegląd Pedagogiczny”, „Kurier Warszawski” oraz artykułów na inne aktualne tematy edukacji dzieci i społeczeństwa w tamtym czasie. Jej praca, podobnie jak jej brata, miała również wielkie znaczenie dla szerzenia postępowej i wolnej myśli.

Bronisław Weryha (1860–1925), syn Fortunata, profesor na Uniwersytecie w Odessie, a od 1917 r. na Uniwersytecie w Permie, napisał serię artykułów na temat wpływu prądu elektrycznego na układ nerwowy człowieka. W laboratorium profesora Miecznikowa w Paryżu przeprowadził szereg badań i napisał prace na temat objawów i leczenia depresji katodowej. Jedno z takich jego dzieł zostało uznane za odkrycie („Balszaja Sowietskaja Encyklopedia”, Moskwa, 1928, t. X, str. 294).

Wincenty Weryha Darowski (1787–1862) – doktor teologii i prawa, właściciel dworu Mydlinik, senator Republiki Krakowskiej, sekretarz Senatu, faktycznie sam zajmował się sprawami administracji państwowej. Założył Towarzystwo Rolnicze i był jego prezesem. Pisał i publikował prace, między innymi: „- De numere et officio judicis” Kraków 1833, „Katechizm Rolniczy.”

Marcelina Weryho Darowska (1827–1911) – żona ziemianina Karola Ferdynanda (1819–1852), była człowiekiem o niezwykłych talentach organizacyjnych w zakresie wychowania chrześcijańskiego i narodowego. W 1857 r. założyła w Rzymie, wraz z Józefą Karską i ojcem Hieronimem Kajsiwiczem, Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, które przeniosła w 1863 r. na ziemię ojczystą. Za zgodą

papieża ufundowała klasztor Niepokalanego Poczęcia NMP w Jazłowcu (obecnie Ukraina), który do 1946 r. był domem macierzystym Sióstr. Otworzyła tam zakład naukowo-wychowawczy dla dziewcząt, który wkrótce stał się ośrodkiem polskości na terenie zaborów. Celem pracy Zgromadzenia miało być wychowywanie dzieci i młodzieży. Wprowadziła nowatorską wówczas zasadę indywidualizacji w nauczaniu. Starła się nie tylko uczyć, ale przede wszystkim kształtować młode dziewczęta, aby mogły potem stać się dojrzałymi kobietami, żonami i matkami, zaangażowanymi w sprawy narodu i Kościoła. Po kilku latach otwarto kolejny zakład, w Jarosławiu. Z czasem powstały też placówki w Niżnowie, Nowym Sączu i Słonimie. W 1907 r. Marcelina wysłała siostry do nowego zakładu w Szymanowie niedaleko Warszawy. Na realizację tych dzieł Marcelina poświęciła cały swój osobisty i odziedziczony po śmierci męża majątek, została Matką Generalną Zgromadzenia. Zasięg działalności Zgromadzenia w przeszłości i dziś jest bardzo szeroki: prowadzą przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły średnie także z internatami. Aktualnie pod opieką sióstr znajdują się dwa sanktuaria maryjne w Polsce: w Kościerzynie i w Szymanowie koło Warszawy, dokąd przeniesiony został z Jazłowca słynny koronowany posąg Niepokalanej zwany Panią Jazłowiecką i gdzie aktualnie mieści się dom generalny Zgromadzenia. Zgromadzenie prowadzi także pracę misyjną na Białorusi i Ukrainie. Marcelina została beatyfikowana przez Jana Pawła II w Rzymie w dn. 6 października 1996 r. W części klasztoru w Jazłowcu mieści się obecnie Dom Rekolekcyjny błogosławionej Marceliny Darowskiej. Jej dzieło nie przeszło do historii – ono ciągle żyje i przynosi owoce.

Adam Weryha Darowski (1851–1911) – zawodowy histo-

ryk, studiował w na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, a w 1881 r. przeniósł się do Warszawy. W 1894 r. wyjechał do Rzymu, aby studiować archiwa Watykanu nad problematyką historii Polski, gdzie mieszkał do śmierci. Napisał cykl fundamentalnych dzieł z zakresu historii Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów: „Pamiętnik ks. Józefa Kosakowskiego, biskupa inflanckiego” 1890, „Szkice historyczne” 3 serie (Petersburg 1890–1895), „Misja dyplomatyczna w XVII w.”, „Prawa Władysława IV do korony carskiej” i inne.

Aleksander Paweł Antoni Weryha (1878–1952), syn Aleksandra, jest autorem książki „*Ród Kniaziów Weryhów*”, Warszawa, 1937, w której przedstawił swoją biografię i działalność. Osobiście znał i kontaktował się z dziadkiem autora Antanasem Weryha, odwiedzał jego dwór w Lokajcach i gromadził materiały archiwalne do swojej książki, z których intensywnie korzystał w swoim dworze. Urodził się na przedmieściach Kijowa w Tetijowie, był właścicielem dworów Tetijowo i Krasnowka, uzyskał doktoraty z prawa i ekonomii. W 1920 r. miejscowa Konfederacja Chrześcijańska delegowała go do Watykanu gdzie został członkiem Akademii Rzymskokatolickiej „Arkadia”. Papież Benedykt XV nadał mu tytuł „*Chambel of Honor*”. Później został tajnym kapelanem papieża Piusa XI. Aleksander Weryha był uczonym o szerokiej erudycji, zainteresowanym nie tylko prawem, ekonomią i historią Watykanu, ale także naukami o rolnictwie, higienie i dietetyce oraz ich praktycznym zastosowaniu. Napisał szereg prac z zakresu higieny i dietetyki: „*Nowa dietetyka*”, „*Odmladzanie ludzkiego organizmu*”, „*Żywienie człowieka*” i inne. Zmarł w 1952 roku w Londynie.

6. Rodziny Antanas Veryha i Monkevičiai. Rozdział ten opisuje życie i rodzinę znanego międzywojennego historyka i

prawnika litewskiego Antoniego Weryha Darewskiego, jego działalność naukowo-pedagogiczną i twórczą, a także pokrewieństwo z rodziną Monkevičiai. Na początku przedstawiono dane biograficzne jego ojca – Ignacego Floriana Weryha Darewskiego (1830–1909), matki-Eleny Veryho (Szelechowska), a także małżeństwo z polską szlachcianką Zofią Radzimińską Franckiewicz, narodziny córki Marii, (matki autora) i syna Olgierda. Wspomniano także braci Antanasa: Ottona Mariana, Jana i siostrę Janinę Barbarę Marię. Opisano okres, w którym Antanas Weryha ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu w Petersburgu, pracował jako urzędnik administracji podatkowej w Izbie Skarbowej w Petersburgu, później awansował i został starszym inspektorem podatkowym, wpisany do księgi VI uprzywilejowanej szlachty Imperium Rosyjskiego. Następnie opisano jak w 1918 r. po rewolucji bolszewickiej w Rosji Antanas Weryha wrócił z rodziną na Litwę i po śmierci ojca – Ignacego Floriana Weryha osiedlił się w odziedziczonym po nim dworze w Loka-jcach, gmina Szaki. W 1919 r. Antoni Weryha został powołany na stanowisko radcy prawnego w Ministerstwie Finansów Republiki Litewskiej i w tym samym roku został mianowany przewodniczącym Rady Radców Prawnych wszystkich ministerstw państwowych. Wspomniano, że od 1923 do 1939 roku Antanas Weryha pracował także jako wykładowca na Wydziale Prawa Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie, uzyskał naukowy stopień doktora prawa, uczył studentów prawa podatkowego. Z okazji 10 rocznicy uzyskania niepodległości przez Republikę Litewską został odznaczony przez prezydenta Antanasa Smetona medalem. Jego córka Maria Weryha Darewskaite również studiowała na tym uniwersytecie jako wolna słuchaczka. Opisane są okoliczności jej znajomości z inżynierem chemikiem sz-

lacheckiego pochodzenia Antanas Monkevičius i ich małżeństwo. Wspomniano także o zamieszkałych w Radziwiliszkach (lit. Radviliškis, Litwa) rodzicach Antanas Monkevičius, o jego studiach, okresie pracy, a także o bracie Leonie (1895 – 1988), który jako student medycyny w 1917 roku przedostał się do Armii Polskiej. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej jako sanitariusz; został odznaczony Krzyżem Walecznych. Po wojnie pozostał w Polsce, gdzie poślubił w 1924 r. córkę właściciela dworu Rostki Piotrowice (gm. Małkinia) Zofię Jędrzejewską i miał syna Mieczysława (zmarł w wieku dziecięcym) oraz trzy córki: Danutę, Hannę i Grażynę. Autor tej publikacji wspomina także, że w wychowaniu jego samego, jego siostry, a nawet dzieci siostry, pomagała zżyta z rodziną kobieta o niezwyklej dobroci i poświęceniu Ona Stanislovaitytė z Lokajc, która wiernie służyła rodzinie Weryha i rodzinie Antanas Monkevičius. W tym rozdziale autor opisał także okres współpracy Antanas Weryha z Uniwersytetem Witolda Wielkiego w Kownie wraz z takimi sławami jak profesorowie Mykolas Romeris, Petras Leonas, Augustinas Janulaitis i innymi. Przedstawiono krótką adnotację o pracach Antanas Weryha zawartych w publikacji w języku litewskim „Wydział Dzieł Prawa”. Wspomniano, że podczas pierwszej sowieckiej okupacji Litwy i do końca II wojny światowej Antanas Weryha mieszkał w swoim dworze w Lokajcach, utrzymując dobre stosunki z mieszkańcami, zachowywał optymizm i poczucie humoru. Końcowy fragment rozdziału dotyczy okresu powojennego, kiedy to w 1945 roku Antanas Weryha został zaproszony do pracy w starej bibliotece im. Vrublewskiego Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, na stanowisku starszego bibliografa, także jego pracy na wydziale filologii Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie prowadził kurs paleontologii i numizmatyki.

Opisano jego życie w Wilnie, chorobę i śmierć w 1951 roku. Rozdział kończy się podkreśleniem, że sensowne życie i działalność Heleny i Ignacego Floriana Weryha Darewskich, a także Zofii i Antanas Weryha, światopogląd chrześcijański, przyzwoitość, humanizm i tolerancja w komunikowaniu się z ludźmi, niezależnie od ich statusu społecznego, mogą stanowić przykład dla innych rodzin i przyszłych pokoleń.

7. Dwór Lokajce rodziny Weryha. Ten rozdział jest poświęcony pamięci pięknej i zadbanej posiadłości rodziny Weryha w Lokajcach z drewnianymi budynkami o pięknej stylowej architekturze, znacjonalizowanej i zniszczonej w czasie okupacji sowieckiej. Opisano powstanie i rozwój posiadłości w Lokajcach na podstawie źródeł historycznych, osobistego archiwum Antanas Weryha ze zdjęciami oraz na własnych wspomnieniach autora. Napisano, że historia dworu Lokajce jest bezpośrednio związana z osadą i późniejszym miastem Lokajce oraz utworzeniem i rozwojem parafii św. Kazimierza tamże. Po raz pierwszy Lokaice i przepływający przez nią potok Lekia (lit. Liekė) są wymieniane w akcie z 15 lipca 1506 r. wydanym przez króla Aleksandra, władcę Wielkiego Księstwa Litewskiego i Polski, w którym podarował za zasługi część ziem suwalskich księciu Orzeszkinowi (lit. Oreškinas). Druga wzmianka o okolicy Lokajce pochodzi także z XVI wieku. W wykazie dworów Pawła Jana Sapiehy były wymienione dwory (palivarka) Zapyszki, Wilkija i Lokajce. Opisane są źródła archiwalne, z których wynika, że Ignacy Florian Weryha (pradziadek autora) nabył prawo własności do dworu Lokajce w 1887 roku., który po jego śmierci odziedziczył jego syn Antanas Weryha. Przez teren posiadłości przechodziła kolej wąskotorowa, wybudowana w czasie okupacji niemieckiej podczas pierwszej wojny światowej. Ta kolej

prowadziła z Kozłowej Rudy (lit. Kazlų Ruda) do miejscowości Pavilkijys. Umożliwiła Niemcom wywóz drewna z rabunkowo eksploatowanych lasów litewskich. W czasach drugiej sowieckiej okupacji kolej ta została zlikwidowana.

Opisano lata 1946–1948, kiedy autor mieszkał z rodziną we dworze w Lokajcach, uczył się w klasach podstawowych gimnazjum w Lokajcach, a jego matka uczyła tam wychowania fizycznego i języka rosyjskiego. Wspomnienia z dzieciństwa, archiwalne dokumenty i fotografie pozwoliły autorowi odtworzyć i opisać dwór, jego otoczenie, układ i wyposażenie pomieszczeń i innych zabudowań, które wtedy jeszcze były autentyczne. Opisano również okres przymusowej kolektywizacji, kiedy to Antoniemu Weryha pozwolono początkowo użytkować działkę o powierzchni 0,40 h, później ziemię upaństwowiono i przekazano kolchozowi, a zabudowania rozebrano. Ponieważ władza sowiecka przystąpiła do eksterminacji litewskiej inteligencji i ziemiaństwa, Antoni Weryha, obawiając się aresztowania, schronił się w Wilnie. Kiedy Zofia Weryha Darewska dowiedziała się, że jej rodzina ma być wywieziona na Syberię, opuściła Lokajce i dołączyła do męża.

8. Gospodarstwo „Werigyne” na ziemi Weryha. Dwór rodziny Weryha w Lokajcach, pomimo że podczas okupacji sowieckiej został zniszczony, to jego pamięć pozostaje uwieczniona w sercach spadkobierców, którym w 1994 roku przywrócono prawo własności do części gruntów dawnej nieruchomości. Szczególnie pamięć o dawnym dworze kultywują w swoim życiu i działalności Irena i Eduardas Monkevičius. Staraniem Ireny, aktualnej właścicielki tych gruntów, która wykorzystując swoje kwalifikacje jako inżyniera budowlanego oraz zdolności organizacyjne i artystyczne, zostało utworzone gospodarstwo

agroturystyczne „*Verigynė*” z ogromną dbałością o środowisko przyrodnicze. Na powierzchni około 2 ha został zbudowany wielopokojowy budynek mieszkalny z pięknym drewnianym wystrojem wewnątrz z profesjonalnym wyposażeniem umożliwiającym pobyt i wyżywienie gości oraz budynki gospodarcze. Na terenie gospodarstwa został zbudowany staw z bogatą roślinnością, kwiatami wodnymi i bogatą fauną, umożliwiającą zażywanie kąpiele. Nasłoneczniony teren gospodarstwa, łagodnie opadający ku południowi, zamykał uroczy wąwóz potoku Lekia. Teren gospodarstwa w artystyczny sposób obsadzono drzewostanem. Wydzielono urocze miejsce na spotkania przy ognisku. Rolę gospodarza terenu pełniło ogromne i niezwykle przyjazne psisko. Z tarasu budynku można było podziwiać rozgwieżdżone niebo i spadające gwiazdy. Atrakcją był także przepływający w pobliżu Niemen. Dla gości urządzano także loty balonem, podczas których goście mogli podziwiać z lotu ptaka piękno litewskiego krajobrazu, które opisywał Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”: „pagórki leśne, łąki zielone szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnięte, pola wyłaczane pszenicą, posrebrzane żytem.” Pięknie opisuje to publikacja Justinasa Adomaitisa „*In My Land*” (Kaunas, 2002), a także załączone zdjęcia. Gospodarstwo agroturystyczne „*Verigynė*” istniało do końca 2008 roku. Jej właścicielka Irena była wielokrotnie nagradzana listami z podziękowaniami od litewskich i polskich stowarzyszeń agroturystycznych oraz gminy rejonu Szaki za wzorowe środowisko i porządek. Gospodarstwo odwiedzali i lubili turyści litewscy i zagraniczni, odwiedzali nawet turyści z Japonii i dalekiej Mongolii. W gospodarstwie przebywało też kilku uczestników plenerów artystycznych organizowanych przez gminę Szaki. Po likwidacji, z różnych powodów zagrody agroturystycznej, jej

właściciele wybudowali w sąsiedztwie drewniany parterowy dom w stylu skandynawskim z poddaszem użytkowym i wszelkimi mediami, w którym mieszkają w ciepłych porach roku, troszcząc się o szatę roślinną otoczenia pełną kwiatów, roślin ozdobnych, owocowych i warzyw. Wspomnieniom przeszłości poświęcona jest właśnie ta książka.

9. Rodzina Weryha i parafia Lokajce. W tym rozdziale opisano znaczący wkład Ignacego Floriana i Antoniego Ignacego Weryha w powstanie miasteczka Lokajce i rozwój jego infrastruktury oraz w utworzenie parafii św. Kazimierza w 1906 r. Zwrócono uwagę, że Ignacy Florian i Helena Weryha osobiście zajmowali się utworzeniem parafii w Lokajcach. Wydzielili bezpłatnie ok. 3 ha ziemi dworskiej, a po utworzeniu parafii Antanas Weryha ofiarował kolejny 1 ha ziemi dworskiej oraz dużą ilość drewna leśnego. Za zasługi dla kościoła Antanas Weryha otrzymał od papieża Piusa XII list z błogosławieństwem (błogosławieństwo przekazywane z pokolenia na pokolenie), którego kopia wisi w kościele w Lokajcach. Wspomniano o utworzeniu w 1906 r. parafii św. Kazimierza w Lokajcach i jej pierwszym proboszczu Justinas Staugaitis, który był sygnatariuszem aktu przywrócenie niepodległości Litwy z dnia 16 lutego 1918 r. i który później został biskupem Telsz (lit. Telšiai). Opisano także uroczyste obchody 500-lecia miasteczka Lokajce w dniach 13–15 sierpnia 2006 r. i 100. rocznicy założenia parafii św. Kazimierza. Opisano na końcu, że z inicjatywy proboszcza Ryszarda Kmity (lit. Ričardas Kmita) w okresie sierpień–październik 2020 r. prowadzone były prace remontowe wewnątrz kościoła oraz odbyła się konsekracja nowego ołtarza, którą w czasie mszy św. koncelebrował biskup Vilkaviškis Rimantas Norvila z udziałem licznych kapłanów z diecezji, starosty powiatu, burmistrza Lo-

kajc, osób wspomagających prace remontowe oraz parafian i innych gości. Wspomina się, że kontynuując tradycje pradziadka i dziadka, autor tej publikacji wraz z żoną Ireną wniósł znaczący wkład w sfinansowanie remontu wnętrza kościoła, otrzymując list z błogosławieństwem od Papieża Franciszka. Wykonawcom remontu kościoła – właścicielom firmy „Archis” Jonas Urbonas ich synom Wilius i Rokas oraz innym osobom wspomagającym remont wyraził szczerą wdzięczność proboszcz Ryszard Kmita

(Redaktor Streszczenia Jacek Koscielny. Warszawa, 2021 r.)

Monkevičius, Eduardas
The princes Veryha and Lithuania
13–20 century.
2023, p. Bibliogr.: Mr. ISBN

The book describes for the first time a short history of the origin, life and activity of the old, rich and honorable, but undeservedly forgotten family of princes Veryh Darevskii (Darovskii), which is directly related to Lithuania. In historical sources, the princes of Veryho are mentioned already from the 13th century. Vaišelga (lat. Voisielco), the son of the Grand Duke of Lithuania, later King Mindaugas, called “Varega” was the founder of the Veryh family, which was followed even by the XXIII generation of princes of this family. The last described about Veryha family in Lithuania were the author’s grandfather Antanas Veryha Darevskis, a well-known interwar Lithuanian historian and lawyer, his son Algirdas (Olgierd) and Antanas Veryha’s daughter, the author’s mother Marija Veryha-Darevskaitė (after marriage Monkevičienė) The book describes the origin and development of the princely Veryha family, life and activities in the Grand Duchy of Lithuania (LDK) and the Republic of Both Nations (ATR), participation in national liberation struggles, as well as historical and international significance in the 18th–20th centuries. Describe the life and activities of Antanas Veryha Darevskis and his family, the connection with the Monkevičiai family, as well as the former Veryha manor in Lekėčiai (Šakių sav.) and connections with St. History of Kazimier parish and town. At the end of the book, there are brief details about the author, a list of sources for the story, as well as transcripts and

photos of some documents from the author's personal archive. Summaries are provided in Polish and English. The book is primarily dedicated to the relatives, friends, colleagues and relatives of the author and his wife Irena, but it may also be of interest to historians and amateur historians and other persons interested in the history of the life and activities of noble people.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Abiejų Tautų Respublika. Prieiga per internetą:

https://lt.wikipedia.org/wiki/Abiejų_Tautų_Respublika.

Adomaitis J. *Savo žemėje*. Kaunas, 2002.

Aleknavičius B. *Lekėčių sakmės*. Lekėčiai, 2006.

Asmeninis Eduardo Monkevičiaus archyvas.

Dokumentai ir nuotraukos. Lekėčiai.

Boguslavas Radvila. Prieiga per internetą:

https://lt.wikipedia.org/wiki/Boguslavas_Radvila.

Buškevičienė A. *Lekėčių šv. Kazimiero parapija*. Kaunas, 2006.

Daugirdas A. 1863–1864 metų sukilimas // *XXI amžius*.

2013 m. vasario 15 d., Nr. 7 (2031).

Genealogija domu ksiązat Weryhow kniaziow na Siebiežu.

Warszawa, 1938.

Jablonskis K. *Istorija ir jos šaltiniai*. Vilnius: Mokslas, 1979.

Jasas R. *1794 metų sukilimas*. Prieiga per internetą:

<https://www.vle.lt/straipsnis/n1794.sukilimas>.

Kojalavičius-Vijūkas A. *Lietuvos istorija*. Vilnius, 1988.

Lietuvos valdovai (XIII–XVIII a). Enciklopedinis žinynas.

Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Abiejų Tautų Respublikoje // *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidybos institutas, XII t., 2007 m., p. 508–515.

- Liudvika Karolina Radvilaitė. Prieiga per internetą:
https://lt.wikipedia.org/wiki/Liudvika_Karolina_Radvilaitė.
- Monkevičius E. *Žemės teisė (monografija)*. Vilnius: Justitia, 2006.
- Monkevičius E. *Prigimtinė teisė ir žemė. Istorija ir dabartis (monografija)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2022.
- Petrauskas R. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė nuo 13 a. iki Liublino unijos (1569) // *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidybos institutas, XII t., 2007 m., p. 495–508.
- Pirmasis Lietuvos Statutas (1529) // *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija (sud. R. Gelumauskaitė ir G. Šapoka)*. Vilnius: Justitia, p. 90–144.
- Šapoka A. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Mokslas, 1990.
- Totoraitis J. *Sūduvos Suvalkijos istorija*. Marijampolė, 2003.
- Venclova T. *Lietuvos istorija visiems, T. I*. R. Paknio leidykla, 2018.
- Weryha A. *Rod kniaziow Weryhow*. Warszawa, 1937.
- Veryha Darevskis A. I. *Acta et Chronica (Verigi. Weryhowie. Verigos)*. Kaunas, 1934.
- Veryha Darevskis A. I. *Lietuvos mokesčiai XV–XVI amž.* Kaunas, 1929.

APIE AUTORIŲ

Eduardas Jonas Monkevičius – socialinių mokslų (teisės krypties) daktaras, docentas, buvęs Mykolo Romerio universiteto profesorius, Lietuvos teisininkų draugijos atkūrimo signataras ir garbės narys, ilgametis jos valdybos ir tarybos narys. 1965 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą, įgijo teisininko kvalifikaciją. Dirbo praktinį teisininko darbą valstybės įstaigose, advokatu, Lietuvos Respublikos Seimo Juridinio skyriaus konsultantu (1990–1996 m.), Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėju. Lietuvos mokslų taryba 1994 m. jam suteikė (nostrifikavo) socialinių mokslų (teisės krypties) daktaro laipsnį ir docento mokslinį vardą. Vykdė pedagoginę mokslinę veiklą Lietuvos žemės ūkio ekonomikos institute, Vilniaus universitete, Edukologijos, Vytauto Didžiojo ir Mykolo Romerio universitetuose. Pastarajame universitete atliko habilitacijos procedūrą ir 2007–2013 m. ėjo profesoriaus pareigas. Pagrindinė pedagoginio ir mokslinio darbo kryptis – žmogaus teisių įgyvendinimo problemos žemės ir aplinkos apsaugos santykiuose. Eduardas Monkevičius yra 7 knygų autorius ir bendraautorius, paskelbė straipsnių lietuvių, rusų, anglų ir vokiečių kalbomis. Svarbiausi leidiniai: „Lietuvos teisės pagrindai“ (2004 m.), „Žemės teisė“ (studija, 2000 m.), „Žemės teisė“ (monografija, 2006 m.), „Aplinkosaugos teisė“ (bendraautorius, 2011 m.), „Žemės teisė ir administravimas“ (2014 m.), „Petras Leonas: teisinis palikimas ir dabartis“ (sudarytojas ir bendraautorius, 2018 m.), „Prigimtinė teisė ir žemė. Istorija ir dabartis“ (monografija, 2022 m.).

Knygoje pirmą kartą pateikta trumpa senos, gausios ir garbingos, bet nepelnytai užmirštos kunigaikščių Veryhų-Darevskių (Darovskių) giminės kilmės, gyvenimo ir veiklos istorija, kuri tiesiogiai susijusi ir su Lietuva. Istorijos šaltiniuose kunigaikščiai Veryhos minimi jau nuo XIII a. Lietuvos didžiojo kunigaikščio, vėliau karaliaus Mindaugo sūnus Vaišelga (lot. Voisielco), vadinamas Varega, buvo Veryhų giminės pradininkas, po kurio sekė net 23 šios giminės kunigaikščių kartos. Paskutiniai Veryhų giminės palikuoniai Lietuvoje buvo autoriaus senelis Antanas Veryha-Darevskis, žinomas tarpukario Lietuvos istorikas ir teisininkas, jo sūnus Algirdas (Olgierd) ir Antano Veryhos dukra, autoriaus motina Marija Veryha-Darevskaitė (po santuokos Monkevičienė). Knygoje aprašoma kunigaikščių Veryhų giminės kilmė ir raida, gyvenimas ir veikla Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje (LDK) ir Abiejų Tautų Respublikoje (ATR), dalyvavimas nacionalinio išsivadavimo kovose, taip pat istorinė ir tarptautinė reikšmė XVIII–XX a. Aprašytas Antano Veryhos-Darevskio ir jo giminės gyvenimas bei veikla, ryšys su Monkevičių gimine, taip pat buvęs Veryhų dvaras Lekėčiuose (Šakių sav.) ir sąsajos su Lekėčių Šv. Kazimiero parapijos ir miestelio istorija. Knygos pabaigoje pateikti trumpi duomenys apie autorių, istorijos šaltinių sąrašas, taip pat kai kurių dokumentų iš autoriaus asmeninio archyvo nuorašai ir nuotraukos. Pateiktos santraukos lenkų ir anglų kalbomis.

Knyga pirmiausia skiriama autoriaus ir jo žmonos Irenos giminėms, draugams, kolegoms, artimiesiems, tačiau gali būti įdomi ir istorikams, mėgėjams, kitiems asmenims, besidomintiems kilmingų žmonių gyvenimo ir veiklos istorija.

Eduardas Monkevičius
KUNIGAIKŠČIAI VĒRYHOS IR LIETUVA
13–20 amž.

Tiražas 50 egz.
Išleido, maketavo ir spausdino UAB „Printėja“,
Gedimino g. 16-1, LT-56128 Kaišiadorys
info@printeja.eu, www.printeja.eu